

UUT MOODI AKADEEMILINE

 TALLINNA ÜLIKOOL
Haridusteaduste
Instituut

 Eesti Noorsootöö Keskus
20 aastat noorte heaks

MÕTESTADES
NOORSOOTÖÖD JA
NOORSOOTÖÖTAJA
ROLLI.
NOORSOOTÖÖ
ARTIKLITE
KOGUMIK

 TALLINNA ÜLIKOOL

 Eesti Noorsootöö Keskus
20 aastat noorte heaks

Tallinna Ülikool haridusteaduste instituut

Kogumiku ilmumist on toetanud Eesti Noorsootöö Keskus

Toimetajad: Tanja Dibou, Ilona-Evelyn Rannala

Autoriõigus: artiklite autorid, 2019

Keeletoimetus: Eleri Konts, Keeletoimetus OÜ

Küljendus, kujundus: Trükikoda Auratrükk

Trükikoda: Trükikoda Auratrükk

ISBN 978-9949-29-444-2

SISUKORD

EESSÖNA	2
KAUR KÖTSI <i>Noorsootöö kui professioon: noorsootöö professionaliseerumine</i>	4
ILONA- EVELYN RANNALA, ENE LIIVAND, LIIS ENSON <i>Eesti noorsootöö mõtestamine avaliku halduse raamistuses</i>	17
LIANNE TEDER <i>Noortetöö on noortega, noorsootöö noorte põlvkonnaga</i>	28
TANJA DIBOU, ILONA-EVELYN RANNALA <i>Noorsootöötaja roll ja noorte võtmepädevuste arendamine noorsootöö kaudu</i>	46
KADI BRUUS, TANJA DIBOU <i>Noorte kaasamisest ja osalusest noortevolikogu kaudu</i>	63
INGELA KALJUSTE <i>Noorsootöötaja valmisolekust tööks pagulasperede noortega noorsootöö kutse-eeetika valguses</i>	82
BIRGIT RASSMUSEN <i>PISA uuringus osalevate Euroopa Liidu edukate ja ebaedukate riikide noortepoliitika võrdlus Youth Wiki andmete põhjal</i>	94
HEILI GRIFFITH <i>Trudi Cooperi artikli refereering ja ühe noorsootöö mudeli analüüs Eesti kontekstis</i>	106

EESSÕNA

Hea noorsootõtaja

2018. aasta oli Eestile eriline, sest Eesti Vabariik tähistas oma 100. aastapäeva. Omariikluse sünniteel on olulisel kohal olnud ka noor põlvkond. Kogu Eesti rahvastikust on noori üle 21%⁴. Noortesse investeerimist on peetud oluliseks eelkõige kättesaadava hariduse, aga viimastel aastatel ka noorsootöö erilise tähelepanu kaudu, sh huvihariduse toetamisele. Taasiseseisvunud Eesti on noortesse mitmeti panustanud, alustades noorsootöö valdkonna seaduse loomisega juba 1999. aastal, aga samas ka noorsootöö strateegilise arendamisega – „Eesti noorsootöö arengukava aastaks 2001–2004“, millele järgnes „Noorsootöö strateegia 2006–2013“ ja praegu tegutseme „Eesti noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ alusel. Strateegiatega on edukalt arendatud universaalset lähenemist noorsootööle, kus iga noor on tähtis ja noorsootöö on mõeldud kõikidele noortele vaatamata nende taustale. See on iseäranis oluline lähtekoht olukorras, kus mitmetes ingliskeelsetes ja vanema noorsootöö traditsiooniga riikides on noorsootöö kättesaadavus või suunatus kõigile noortele kadumas. Kas selle põhjused on mõneti valitsevas uusliberaalses ideoloogias või milleski muus – sellest tuleb kogumikus veel juttu. Igal juhul on Eesti noorsootöö praegu seisus, kus võime uhked olla oma kiirete arengute ja professionaalsuse kasvu üle. Eestis oleme esile tõstnud ka noortepoliitika lõimitust teiste valdkondadega, mis tähendab, et püüame eri elualadel noorte hüvanguks teha omavahel koostööd. Uue haridusstrateegia kavandamisel on koostöö noortega töötavate spetsialistide vahel tõstatatud olulise teemana. Eestit võib pidada ka üheks ainulaadseks riigiks, kus noorsootööd on võimalik õppida ülikoolis, noorsootõtaja professionaliseerumist toetatakse noorsootõtaja kutsesüsteemi kaudu ning aktiivselt tegutseb eriala kogukond noorsootõtajaid ühendava organisatsioonina.

2018. aastal toimus üle-eestiline noorsootöö nädal pealkirjaga „Noori inspireerides“, mis keskendus noorsootöö võimalustele ja noorsootõtaja väärtustamisele ühiskonnas. Noorsootöö nädala teemade läbiv märksõna oli „inspiratsioon“, mis hõlmas noorte julgustamist, innustamist, juhendamist ja suunamist teadlikele ning iseseisvatele valikutele. Ka siinse noorsootöö artiklite kogumiku üks eesmärk on kutsuda üles kaasa mõtlema ning arutlema noorsootöö ja noorsootõtaja rolli üle muutuvast ühiskonnas. Ühtlasi loodame selle kogumikuga tutvustada noorsootöö mitmekülgselt maastikku, sh väärtusi, põhimõtteid, protsesse ja tulemusi laiemalt. Nii nagu noorsootõtajad soovivad noori inspireerida, on kogumiku sihiks

⁴ Statistika 04.10.2017. Allikas: European Commission, Youth Wiki online encyclopedia

inspireerida noorsootõtajaid avastama ja mõtisklema noorsootöö mitmekülgse üle temaatilise teaduskirjanduse ja uuringute tutvustuste kaudu.

Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva puhul soovime kinkida Eesti noortevaldkonnale selle noorsootöö artiklite kogumiku, mille teema on „Mõtestades noorsootööd ja noorsootõtaja rolli“, kus vaadeldakse noorsootööd kaheksast eri küljest. 2019. aasta Tallinna Ülikooli noorsootöö eriala artiklite kogumik koosneb kaheksast eestikeelsest teaduslikust artiklist, mis on pühendatud järgmistele aktuaalsetele noortevaldkonna teemadele: noorsootõtaja professionaliseerumine, noortevaldkonna mõistesüsteemi kaardistamine, noorte osalus noortevolikogudes, noorte võtmepädevuste arendamine noorsootöö kaudu, noorsootõtaja roll, noorsootöö avaliku halduse raamistuses, noorsootõtaja valmisolek tegeleda pagulasperede noortega noorsootöö kutse-eeetika kontekstis, noortepoliitika. Kui kogumikku võrrelda kahe varem ilmunuga, siis selles kogumikus tuleb uue rubriigina juurde ühe tuntud noortevaldkonna teadlase artikli refereering. Seekord tutvustatakse Austraalia teadlase Trudi Cooperi kirjeldatud noorsootöö mudelid ja püütakse paigutada need Eesti konteksti.

Kogumikku võib mõnes mõttes vaadelda ka Eesti noortevaldkonna investeringuna. Eestis pole siiani järjepidevalt noorsootöö teadusajakirja ilmunud. Meil on hea meel, et Tallinna Ülikooli noorsootöö artiklite kogumik on ilmunud juba kaks korda 2015.⁵ ja 2017.⁶ aastal. Kuigi see kõlab ambitsioonikana, olgu siiski öeldud, et kogumikuga soovitakse täita noorsootöö teadusajakirja nišši. Kogumiku vajadus seisneb selles, et Eestis ei ole piisavalt noorsootöö teemalist teaduskirjandust eesti keeles – noorsootöö akadeemilise hariduse, aga ka noorsootõtajate edasise professionaalsuse toetamiseks on see aga vajalik. Kogumik inspireerib noorsootöö valdkonna tegijaid noorsootöös uutele tegevustele panustama, sh ka uute uuringute läbiviimisele, mis näitavad noorsootöö praktika eri külgi, seostades neid omakorda teoreetiliste kontseptsioonidega.

Kogumikku on autoritena panustanud Tallinna Ülikooli noorsootöö rakendus- ja kõrghariduse ja noorsootöö korralduse magistriõppekava õppejõud, üliõpilased ja vilistlased. Kogumiku ilmumist on toetanud Eesti Noorsootöö Keskus.

Head lugemist ja uusi inspiratsioone noorsootöö edendamiseks!

Tanja Dibou, Ilona-Evelyn Rannala

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituudi noorsootöö lektorid

Veebruar 2019

⁵ Öun, T., Rannala, I. (Toim.) (2015).

Noorsootöö eriala artiklite kogumik „Eesti noorsootöö muutustes“.

⁶ Dibou, T., Rannala, I. (Toim.) (2017).

Noorsootöö artiklite kogumik „Teadmine ja praktika noorsootöös“.

NOORSOOTÖÖ KUI PROFESSIOON: NOORSOOTÖÖ PROFESSIONALI- SEERUMINE

KAUR KÖTSI

Sotsiaalteaduse magister, Eesti Noorsootöö Keskuse asedirektor

ANNOTATSIOON

Noorsootöö on Eestis arenenud õiguslikult reguleeritud valdkonnaks, kus enamasti töötavad sobiva ettevalmistusega noorsootöötajad. Seda võib pidada ka noorsootöö kui professioni (elukutse) kujunemiseks, mille raames on kinnistunud teavad käsitused noorsootöötaja oskustest ja väärtustest, loodud erialaorganisatsioonid ning kujunenud kindlad ootused tegevuste tulemuslikkuse kohta. Professionaalsus tähistab ametil tegetsejate kutsemeesterlikkust ja asjatundlikkust. (Loogma, 2013)

Hoolimata sellest ei ole noorsootöötaja professionaalsust ja noorsootöö professionaliseerumist Eestist põhjalikult uuritud. Seetõttu on siinse artikli eesmärk selgitada, milline on noorsootöö profession ja mil määral on noorsootöö Eestis professionaliseerunud.

Artikkel koosneb kahest osast. Esimene osa annab ülevaate professionalismist teoreetilistest käsitlustest, mis toetub peamiselt Krista Loogma (2013) õpetaja professioni käsitlusele ja noorsootöö professionaliseerumisele ning Maurice Devlini (2012) sotsiaalsete professionide võrdlustele. Teises osas esitatakse kokkuvõtte Kaur Kõtsi (2017) magistriröö⁴ uuringu tulemustest.

Uuringu tulemused näitasid, et noorsootöö on ühiskondlikult aktsepteeritud profession, mis liigitub Eesti kontekstis nii ajalooliselt, poliitiliselt kui ka akadeemiliselt pigem haridusvaldkonda. Samas puudub valdkonnas sulgumispoliitika, ning sisene-mistingimusi ei ole valdavalt kehtestatud. Seega võib uurimistulemuste põhjal järeelda, et noorsootöö on kaitstud staatusega professioniks kujunemise teel.

Võtmesõnad: profession, professionid, professionaliseerumine, professionaalsus, professionalism, noorsootöö kui profession, noorsootöö professionaliseerumine

⁴ Kõtsi, K. (2017). Noorsootöö kui profession: noorsootöö professionaliseerumine. Magistriröö. Juhendaja: PhD Ilona-Evelyn Rannala. Tallinna Ülikool, Haridusteaduste instituut.

PROFESSIONALISM

Nii ühiskondlikud kui ka globaalsed muutused toovad pidevalt kaasa muutusi ka ametite struktuuris, mille käigus osa ameteid on oma osatähtsust kaotanud ja teised saavutanud jällegi parema positsiooni. Ametite lõimumise ja spetsialiseerumise kaudu tekib kogu aeg uusi ameteid ja valdkondi. Seetõttu on tänapäeva ametid üha raskemini piiritletavad. (Roosipõld, Loogma, 2014) Need arengud toovad kaasa ka muutused ametite staatuses ehk ühiskondlikus tunnustamises ning süvendavad sellega kaasnevat konkurentsi professionaliseerumiseks. (Loogma, 2013)

Mõiste „professioon“ (elukutse) tuleneb ladinakeelsest sõnast *profiteur* (Van Ruler, 2005), mida võib mõista kui ühe ametirühma avalikult teatavaks tegemist ja selle ühiskondliku tegevusala defineerimist. Sotsioloogias tähistab professioon (ingl *profession*) ühiskondlikult tähtsustatud ametite kategooriat võrdluses madalamalt hinnatud ametitega (ingl *vocation*) (Loogma, 2013). Professiooni tekkimise eeltingimus on see, et töö on nii spetsiifiline, mida ei saa teha ilma hariduse ning kogemusega. Teisalt ei saa tööd täielikult standardiseerida, ratsionaliseerida või muuta tarbekaubaks. (Ruus, 2006) Devlin (2012) on oma seletuses professiooni mõistele tuginenud sõnaraamatule „The Oxford English Dictionary“. Ingliseelne tegusõna *profess* tähendab ‘tunnistama, tunnustama, kinnitama’ ja nimisõna „professioon“ on seega ‘pühalik töötus, lubadus või vanne’, nagu seda on andnud religioosse liikumisega liituvad isikud. See on väga oluline, pidades silmas, et eetikaküsimused, mis juhinduvad tõekspidamistest ja põhimõtetest, on tänapäeval professioonidega seotud aruteludes kesksel kohal. Seega ei ole juhus, et sõnal „kutse“, mis on tihedalt seotud professiooniga, on ka religioosne päritolu ja varjund. Kutse viitab otseselt „kutsumusele“ ja põhineb seega sügaval tunnetusel, et „pühendumine“ tähendab justkui ‘vande andmist’ kindla elu- ja töötamisviisile. (Devlin, 2012)

Professioonid on sotsiaalseteks kogumiteks formeerunud ametirühmad, mille eeltingimused on järgmised: pikaajaline koolitus; funktsionaalsed piirid, mis eristavad seda teistest ametirühmadest; valikulised tingimused ametirühma sisenemiseks ning piirangute kasutamine ainuõigusliku olukorra säilitamiseks tööturul. (Loogma, 2013) Seega on professioonid olemuslikud teadmispõhiste ametite kategooriale, millele eelneb kõrgharidus ja pikaajaline ametikoolitus ning -praktika. (Evetts, 2003)

Professionaliseerumine on protsess, kus ühiskonnas kõrgema staatuse ja tunnustamise poole pürgivad ametirühmad organiseeruvad, et saavutada autonoomia ning otsustusõigus oma tööülesannete üle ja tagada teenuste kvaliteet, et selle kaudu ühiskonnas parem positsioon saada (sh suurem tasu, tunnustatus jt) (Loogma, 2013). Professionaliseerumine on seotud ka profes-

sionaaliks kujunemisega. Seega on professionaliseerumine ka dünaamiline mõiste, mis viitab kvaliteedile – see puudutab ajas toimuvaid muutuste protsesse, mille käigus kutseala olulised aspektid arenevad ja muutuvad, ning tavaliselt on seotud küsimustega, mis puudutavad staatust, tunnustamist ning suhestumist (ja võrdlusi) teiste kutsetega. (Van Ruler, 2005; Devlin, 2012)

Professionaliseerumine on lisaks traditsioonilises käsitluses kirjeldatud kollektiivsele protsessile (ametirühma areng) ka individuaalne (Loogma, 2013). Selles kontekstis ei rõhutada professionaalsete struktuuride, rühmade arengut või nende töö eristamist teistest, vaid seda, milles avaldub individuaalne töö klientidele. Professionaalidele antakse individuaalset võimekust määratleda vana probleemi uut moodi ja kasutada teadmiste süsteemi selleks, et luua kliendi probleemidele sobivaid lahendusi. (Van Ruler, 2005) Seega võib öelda, et professionaal on isik, kellel on ajakohased teadmised ja parimad oskused, et neid rakendada, ning professionaalne areng on pidev protsess, mis sisaldab esmaõpet, sisenemist tööellu, seal kohanemist (n-ö kutse-aastat) ja sellele järgnevat pidevat enesetäiendamist (Veigel, 2015).

Professionaalsus kui mõiste tähistab vastaval ametil tegutsejate kutsemeislerikkust ja ajatundlikkust. See kirjeldab neid isikuid, kes on nende professionide juurde pääsenud ja kellest saavad selle liikmed (sh omandavad nad erialased teadmised ja võtavad omaks professionaalse ideoloogia) (Loogma, 2013). Professionaalsust võib määratleda nii ideoloogilistel, suhtumistel, intellektuaalsetel ja akadeemilistel veendumustel põhinevaid hoiakuid, kui ka üksikisiku seosel kutsega, kus tegutsetakse, ning mis mõjutab tema professionaalset tegutsemist (Evans, 2008). Professionaalsus on suhteliselt staatiline mõiste (ehk mõiste iseenesest ei väljenda arengut või muutust). See viitab tööga seotud mõtte- ja tegutsemisviisile, mis tahes kutsealal, ning on suunatud töötaja tegevusele ja ülesannetele, ning tavaliselt on seotud küsimustega, mis puudutavad standardeid, vastutust ja usaldusväarsust.

Lisaks mõistetele ja nende tähenduste mõtestamisele peame arvestama ka konteksti. Professionid omandavad mõju ja tähenduse oma spetsiifilises kultuuris ning neid on seetõttu väga keeruline defineerida. Seega on professionalism otseselt seotud ühiskondlik-kultuurilise taustaga ning see, kuidas professionaliseerumine on kujunenud ja kas selle tulemusena on saavutatud professioni staatus, on riikide võrdluses erinev. Võrreldes Mandri-Euroopaga on Angloameerika riikides professionaalideks kujunenud ametirühmad teistsugused ning selle põhjal eristatakse Angloameerika ja kontinentaalse professionalismi mudelit. Angloameerika mudeli põhjal otsustavad professionaalid ise oma töötingimuste üle. Kontinentaalne mudel toonitab valitseva ametiliidi ja akadeemilise tunnistuse tähtsust. (Loogma, 2013) Samas on

traditsioonilised ajaloolised erinevused Angloameerika ja Mandri-Euroopa mudelite vahel asendumas struktuuride ning protsesside, küsimuste, probleemide ja muredega, mis on omased kõikidele sotsiaalsetele süsteemidele kõikides ühiskondades (Evetts, 2012). Definiitsiooni alusel seisneb professionaali mõjuvõim vajalike teadmiste ja oskuste olemasolus, mis sellisel kujul teistel ühiskonnarühmadel puudub. Samas pole professionaalid siiski poliitiliselt ja majanduslikult sõltumatud, mistõttu on nad teataval määral allutatud ka poliitilisele võimule, mis seadustab ja institutsionaliseerib teadmised ning oskused. Professionalismi arendamiseks ja selle jätkusuutlikkuse tagamiseks on riikidel eri poliitilised lähenemised. (Ruus, 2006)

Professionalism on otseselt seotud mõistega „elukutse“ (professioon), mis näitab, missugused tegevused ning ülesanded kuuluvad teatud ametirühma või professioni juurde (Van Ruler, 2005). Professionalismile viitab õigus ise otsustada, kes on mingi töö tegemiseks piisavalt oskuslikult kvalifitseeritud, et täita kindlaid ülesandeid, välistades ülejäänutel töötamise selles valdkonnas ja kehtestades nõuded, mille alusel töö tulemusi hinnatakse. Seega on teine võimalus professionalismist defineerida institutsionaalsete tingimuste kaudu. (Ruus, 2006) Siin on esmatähtis võimuküsimus – kes sätestab ametirühma töö regulatsioonid (sh haridusnõuded, sisenemiskriteeriumid, missiooni, eetika jt) ehk otsustab ametirühma töö üle: kas seda kontrollib bürokraatia (riik, organisatsioon), vabaturg (nõudmised ja pakkumised ametirühma teenustele) või otsustab ametirühm ise oma töö üle, n-ö iseorganiseerumise ja professionaalsete ühenduste kaudu (Loogma, 2013).

Ühiskondlike arengute tõttu on muudetud ka professionalismile antud tähendust. Loogma (2013) nimetab, et uuringutes, mis käsitlevad professionaliseerumist, tõusevad esile kaks suunda: klassikaliste professionide langus ehk deprofessionaliseerumine ja siiani kasutatud tähenduse ümberhindamine, ning reprofessionaliseerumine ehk suundumus ümber sõnastada professionalismist mõistet, majanduses ja ühiskonnas toimunud muutuste tõttu. Ametites ja nendes valdkondades tulevad pidevalt ette kiired muutused. Need on ka peamised tegurid, mis sunnivad professionalismist selle konteksti järgi uuesti defineerima (Loogma, 2013). Siinkohal tasub meelel pidada, et eri teoreetikute ning praktikute käsitlused professionalismist ja professionaalsusest on väga erinevad, seda nii mõistete, definiitsioonide kui ka nende kontekstis ning tähendustes (Ruus, 2006; Loogma, 2013; Devlin, 2012).

Professionalismi käsitlustes on laialt levinud mõistmine (nn klassikaline arusaam), et elukutse, mis on omandanud professionile kõrge staatuse ja on ühiskonnas n-ö eelistatud, vastab järgmistele tunnustele: töötajate pike-

maajaline ja teaduspõhine ettevalmistus; iseseisvus (autonoomia) ning eneseregulatsiooni võime, mis määrab töö sisu ja ulatust; eriomase (spetsiifilise) professionaalse ideoloogia olemasolu, mis määrab ühiskonnas ametiala tähenduse; ning tegevuse ja tegutsemise põhimõtted, sh eetika. (Roosipõld, Loogma, 2014)

Klassikalises professionalismi käsitluses kasutatakse vabade professioniide (arstid, advokaadid, vaimulikud jt) kirjeldamiseks järgmiseid tunnuseid:

- Eneseregulatsioon – iseseisvus (autonoomia) ja otsustusvõime (kontroll) oma töö üle (sh ülesannete ulatus ja nende sooritamiseks meetodite valik).
- Akadeemilise hariduse ja selle teadusliku aluse kasutamine töös.
- Suundumus ametirühma ja selle liikmete staatuse, mõju ning eelistuse suurendamisele ja hoidmisele ühiskonnas.
- Piirangud (nn sulgumispoliitika) ja otsustamine (kontroll) ametirühma sisenemistingimuste üle (sh haridus-, kvalifikatsiooninõuete, standardite, litsentside kehtestamise ja ametirühma liikmete vaheliste kokkulepete kaudu).
- Eriomane professionaalne ideoloogia. (Loogma, 2013)

Puhas professionalism toetub teadmistele, oskustele, kogemustele, eetikale ja õigele tegutsemisviisile ning on seotud institutsionaalse kontrolli ja distsipliini kehtestamisega organisatsioonide, õigusruumi, teadmiste edasiandmise, käitumisjuhiste ning järelevalve üle. (Noordegraaf, 2007) Seega on kokkuvõtvalt klassikalise käsitluse ehk ideoloogilise (puhta) professionalismi tunnuseks erialane teaduspõhine haridus (akadeemilisel haridusel põhinevad ametialased teadmised), põhikirja alusel tegutsev erialaliit ning selle loodud professionaalne ideoloogia (eetikakoodeks, teenused ja autonoomia). (Loogma, 2013)

Definitsioonid ja teoreetilised käsitlused aitavad küll professione klasifitseerida, kuid kahjuks puudub selle kohta ühine kokkulepe, et millised võiksid olla neid eristavad tunnused. Selleks, et hinnata, milliseid spetsiifilisi tunnuseid või omadusi tuleks professionide äratundmiseks otsida, on Devlin (2012) uuringutes esitanud kõige enam mainitud järgmised tunnused (nn tunnuste teooria): teoreetilistel teadmistel põhinevad oskused; läbitud formaalne koolitus; liikmete kompetentsuse hindamine; professionaalide moodustatud organisatsioon; lähtumine professionaalsest käitumiskoodeksist; omakasupüüdmatu teenus. (Devlin, 2012)

Nendel tunnustel on üsna palju sarnaseid jooni (nt akadeemiline haridus, teaduslik alus, professionaalne ideoloogia) ka enne viidatud klassikalises professionalismi käsitluses (nn vabade professionide kirjeldamiseks) kasutatavate tunnustega.

Teise sellise näitena üldisest lähenemisest professionidele toob Devlin (2012) empiiriliste uuringute põhjal professionaliseerumise käigus esineva n-ö „tüüpiliste sündmuste jada“ või „tüüpilise protsessi“, mille käigus on professionid kujunenud ning mis hõlmab järgmisi etappe: kutseala muutub täistööajaga tegevuseks; kutseala koolituse loomine (alguses või hiljem) ülikoolides; professionaalse ühingu või kutsealaliidu moodustamine, millega võib kaasneda valdkonna põhiülesannete ümbersõnastamine; konflikt kogunud (kuid ametilt vähem kvalifitseeritud praktikute) ja uustulnukate vahel; piiride vaidlused kõrval olevate (sarnaste) ametite vahel; poliitiline tegevus, mille eesmärk on saada juriidiline tunnustamine ja kaitse; eetikakoodeksi vastuvõtmine. (Devlin, 2012)

Selline professionide tunnuste ja etappide kirjeldamine, mida kutsealad professionaliseerudes läbivad, võimaldab hinnata nende kohaldatavust ka tänapäeva noorsootöele (Devlin, 2012).

Noorsootöö on üks sotsiaalsetest professionidest (sh koos hariduse ja sotsiaaltöoga), mille oluline eesmärk on positiivselt inimeste heaolu mõjutada. (Taru jt, 2015; Devlin, 2012). Mõistet „sotsiaalne profession“ on hakatud Euroopas kasutama selleks, et arendada kvalifikatsioonide võrreldavust sotsiaalhoolekande valdkonnas. Näite võib selle kohta tuua Sarah Banksi (2004) sotsiaalsete professionide uuringust, kus ta keskendub sotsiaal-, kogukonna- ja noorsootööle Suurbritannias, rõhutades, et sarnased poliitika ja praktika muutuste asjaolud on ka mujal Euroopas, Põhja-Ameerikas ning Austraalias. Uuringus tuuakse esile mitmed sotsiaalsete professionide ajaloos levinud teemad:

- Sotsiaalsed professionid saavad enamasti alguse 19. sajandi heategevuslikust tööst, mida viivad sageli läbi usulised organisatsioonid ja vabatahtlikud.
- Hoolekande ja kontrolli koostegutsemise vormid (ühelt poolt olla seotud isikute ja rühmade vajadustega, teiselt poolt organisatsioonide seatud sotsiaalse kontrolli ja distsipliiniga).
- Muutustele pühendumine (rõhumisvastaste praktikate, diskrimineerimise vastase võitluse ning võrdsuse edendamisega struktuurides ja poliitikates).
- Professionaliseerumise ambivalentsus (kaksipidisus). Töötades ühiskonnas ebasoodsamas olukorras olevate liikmetega, on sotsiaalsetel professionidel olnud kindel vastumeelsus professionaliseerumises (n-ö elitaarsete tunnuste).
- Deprofessionaliseerumise mõjul (sh marketiseerumine, suurem normeeritus, rangemad regulatsioonid) on seatud vaidlusesse professionaalne valikuvabadus ja autonoomia.

Kokkuvõttes aitab see loetelu selgitada, miks noorsootöö professionaliseerumine on võrreldes teiste professionidega olnud mõnevõrra erinev (Devlin, 2012).

Analüüsid professionide tunnuste ja etappide kohaldatavust tänapäeva noorsootööl, võib väita, et palju (või isegi enamik) tavapäraseid professionide tunnuseid (nt iseseisvus, akadeemiline haridus, mõju suurendamine ühiskonnas, professionaalsed organisatsioonid ja ideoloogia) on nüüdseks ka noorsootöös omandatud (Devlin, 2012). Tõenditega, mis kajastavad noorsootöö järkjärgulist professionaliseerumist, võib väljast vaadates tunduda, et noorsootöö on professionaliseerumisel väga kaugele jõudnud (Banks, 2010; Devlin, 2012). Kindlasti ei ole protsess noorsootöö iseseisvaks, tunnustatud kutseks kujunemisel (Euroopa noortevaldkonna kontekstis) veel lõppenud (Taru jt, 2015). Tuginedes aga professionalismi teoreetilistes käsitlustes kirjeldatud definitsioonidele, siis on noorsootöö kahtlemata profession selle kõige olulisemas ja sotsiaalselt vajalikus tähenduses, kuna vastab enamikele eespool toodud tavapärasele professionide tunnustele (Devlin, 2012).

EESTI NOORSOOTÖÖ PROFESSIONIDE TUNNUSTE JA NENDE KUJUNEMISE ETAPPIDE VAATES

Varem toodud professionalismi teoreetiliste käsitluste ning noorsootöö professionaliseerumise ja sellega seotud arengute lähemaks avamiseks Eesti noorsootöö kontekstis tegi siinse artikli autor 2017. aastal magistritöö raames kvalitatiivse uuringu. Andmeid koguti poolstruktureeritud individuaalsete intervjuude kaudu üheksalt noorsootöötajalt. Intervjueeritavateks valiti noorsootöötaja kutsestandardi tase 7 kutsetunnistusega noorsootöötajad kui kõrgeima kutse kvalifikatsiooniga valdkonna eksperdid. Kokku oli uuringu läbiviimise hetkel 13 inimesel noorsootöötaja tase 7 kutsetunnistus. Järgnevalt on selles artiklis esitatud uuringutulemused professionide tunnustele ja nende kujunemise etappidele. Uurimistulemused kajastavad intervjueeritud noorsootöötaja tase 7 kutsetunnistusega ekspertide arvamusi ja neid ei saa laiemalt üldistada.

Klassikalise professionalismi käsitluses on vabade professionide üks tunnus eneseregulatsioon – iseseisvus (autonoomia) ja otsustusvõime (kontroll) oma töö üle (sh ülesannete ulatus ja nende sooritamiseks meetodite valik) (Loogma, 2013). Selle tunnuse põhjal võib intervjueeritavate hinnangul öelda, et noorsootöö ametirühma tööle avaldavad osaliselt mõju nii bürokraatia, turg kui ka ametirühm ise, kuid riik on valdkonna arengut suunanud teatava raamistiku ja regulatsioonidega. Bürokraatlikus tööjaotussüsteemis mängivad olulist osa nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka kohaliku tasandi organisatsioonid, kes noorsootöö teenused ellu viivad. Ametirühma ja valdkonna arengule on oluline mõju kutse- ning erialaorganisatsioonidel ja teistel

partneritel. Lisaks mõjutavad noortevaldkonda ka turg, kliendid ning noorte ja ühiskonna vajadused laiemalt. Seega võib järeldada, et noorsootöö profesiooni kujunemisel ja selle kujundamisel on kõikidel osalistel teatav mõju. Ühelt poolt suudab ametirühm ise oma arengusuundi ja tegevusi järjest rohkem määratleda. Teiselt poolt aga suureneb Euroopa Liidu regulatsioonide ja kasvava standardiseeritusega bürokraatia mõju valdkonnale.

Alates valdkonna taasloomisest 90ndatel oli noorsootöötajatel väga suur vabadus oma töö üle otsustamisel, sest väline teadlikkus valdkonnast oli üsna madal. Tänapäevaks on noorsootöö rohkem formaliseeritud ja tegutseb eraldi seisva valdkonnana teiste sidusvaldkondade kõrval. Kui klassikalistes organisatsioonides on noorsootöötajate vabadus mõnevõrra piiratum, siis mittetulundusühingutes on tegutsemisvabadust jällegi rohkem. Samuti seavad organisatsioonid ja nende juhid noorsootöötajate tegevusele kindlad raamid. Vabatahtlike organisatsioonid ja avatud noorsootöö põhimõtetest lähtuvad noorsootöö asutused on oma tegevuste ja meetodite valikul isegi väga vabad. Kohaliku omavalitsuse noorsootöötajate tegevusvabadust piiravad rohkem omavalitsuse kehtestatud reeglid ja eelarve võimalused. Samas on intervjueritavate hinnangul väiksemates omavalitsustes suurem valikuvabadus kui suuremates linnades töötavatel noorsootöötajatel. Üldiselt võib järeldada, et noorsootöötajad on oma töö üle otsustamisel suhteliselt vabad. Kõige rohkem mõjutavad nende vabadust majanduslikud tingimused ja nende endi kutse- ning erialased teadmised.

Noorsootöö valdkond on pärast taasiseseisvumist teinud märgatava arenguhüppe ja hinnangu kohaselt võib öelda, et valdkond on oma otsustes iseseisev ja autonoomne. Vabaduse aste on kohalikul tasandil suurem kui riigi tasandil. Järjest rohkem mõjutavad noortevaldkonna arengut ka Euroopa Liidu poliitilised suunad ja vajadus vastata ühiskonna ootustele. Samas on valdkond tänu oma paindlikkusele võimeline muutustega kiiresti kohanema. Seemiselt autonoomsena on noortevaldkond n-ö „pehme“ valdkonnana väljastpoolt vägagi mõjutatud, sõltudes nii välisest rahastusest kui ka teistest suurematest sidusvaldkondadest. See, et noortevaldkonna strateegilised eesmärgid on eraldi valdkondliku arengukavaga Vabariigi Valitsuse tasandil kinnitatud, on samuti valdkonna autonoomia ja staatuse garandiks.

Teine profesiooni tunnus, klassikalise käsitluse järgi vabadest profesioonidest, on akadeemilise hariduse ja teadusliku aluse kasutamine töös (Loogma, 2013). Kutseala koolituse loomist ülikoolides kirjeldavad ka profesioonide kujunemise etapid ja teoreetilistel teadmistel põhinevad oskused, tunnuste teooria (Devlin, 2012). Intervjueritavate hinnangul on erialane tasemeharidus andnud noorsootöö professionaliseerumisele olulise tõuke.

Tänu laienenud õppimisvõimalustele on ka tööandjad hakanud noorsootöötajate erialasele haridusele rohkem tähelepanu pöörama. Vabatahtlikele on oluliseks toeks erialasete teadmiste saamisel valdkondlik täiendkoolituste süsteem. Noorte liidrite ettevalmistamisel on tähtis osa organisatsioonide pakutavatel koolitustel. Kahjuks ei suundu intervjueeritavate hinnangul kõik eriala tudengid pärast ülikooli lõpetamist tööle noorsootöö valdkonda. Seega tuleks õppetöö korraldamisel ja ka koostöös tööandjatega mõelda, kuidas toetada noorsootöö eriala üliõpilaste valmisolekut ja motivatsiooni valdkonnas hiljem ka tööle astuda. Noorsootöö professionaliseerumises on olulise tähtsusega asjaolu, et formaalharidus ja täiendusõpe on valdkonnas ühiselt kujundanud kvaliteedi arengut, pädeva töötajaskonna ettevalmistamise kaudu.

Noorsootöö põhineb väga suures osas mitteformaalsel õppel, mistõttu on õppimist ja õpetamist lahti mõtestavad teooriad ning mudelid asjakohased. Kahjuks näitasid uurimistulemused, et noorsootöötajate igapäeva praktikas ei leia teoreetilised teadmised väga laialdast kasutamist. Seega on oluline, et noorsootöötajad ennast pidevalt täiendaksid ning õpiksid looma paremaid seoseid teooria ja praktika vahel. See tähendab, et protsessi on vaja edaspidi veel selgemalt suunata ja toetada koolituste, õppetöö, aga ka valdkonna arendamise abil. Teoreetiliste kontseptsioonide kõrval on noortevaldkonnas väga oluline ka noorte elu tegelikult tunda.

Kolmas tunnus, klassikalise käsitluse järgi vabadest professionidest, on suundumus ametirühma ja selle liikmete staatuse, mõju ning eelistatuse suurendamine ning ühiskonnas hoidmine (Loogma, 2013). Professionide kujunemise etappide järgi kirjeldatakse seda kui poliitilist tegevust, mille eesmärk on saada juriidiline tunnustamine ja kaitse (Devlin, 2012). Noorsootöö on Eestis seaduse tasandil reguleeritud, strateegiliste eesmärkidega, poliitiliselt määratletud eraldiseisev valdkond, kus on võimalik omandada erialast kõrgharidust või saada täiendõpet, mille kvalifikatsiooninõuded on kinnitatud. Uuringus osalenud noorsootöö ekspertide arvamustele tuginedes võib väita, et noorsootöö on Eestis ühiskondlikult aktsepteeritud profession. Kui ühiskonnas on noorsootöö vajalikkuses saavutatud teatav konsensus, on ka siin omad seesmised pinged, kus osa noorsootöötajaid sooviksid ennast teiste valdkondade kaudu määratleda (nt huvijuhid, huvikoolide õpetajad). Ka see on märk valdkonna ebakindlast saatusest. Eestis liigitub noorsootöö ajalooliselt, poliitiliselt ja akadeemiliselt pigem haridusvaldkonda, kuid mujal maailmas käsitletakse noorsootööd rohkem sotsiaalvaldkonnana, mis annab teataval määral tooni ka Eesti noorsootöö praktikas. Sellest hoolimata põhineb noorsootöö mitteformaalsel õppel ning pole tõenäoline, et noorsootöö lähiajal Eestis sotsiaalvaldkonnaks muutuks. Tööandjad on hakanud

noorsootöötajate erialasele haridusele rohkem tähelepanu pöörama. Samuti on mõned kohalikud omavalitsused sidunud tööle kandideerimise erialase hariduse või kutse nõuetega. Noortevaldkonnas on ettevalmistuse ja kvalifikatsiooni nõuded seadusega väga kitsalt reguleeritud ning suuremalt jaolt pole valdkonda sisenemiseks nõudeid kehtestatud. Samas tuleb arvestada, et üsna suur osa valdkonnast põhineb vabatahtlikel, kelle tegevuse piiramine ei oleks kookõlas valdkonna väärtustega. Seega võib hinnanguliselt öelda, et noorsootöö on alles kaitstud staatusega professioniks kujunemise teel.

Neljandaks tunnuseks, klassikalise käsitluse järgi vabadest professionidest, on piirangud (nn sulgumispoliitika) ja otsustamine (kontroll) ametirühma sisenemistingimuste üle (Loogma, 2013). Tunnuste teooria kirjeldab seda kui formaalse koolituse läbimist ja liikmete kompetentsuse testimist (Devlin, 2012). Intervjueeritavate hinnangul on professionaalse noorsootöö osakaal suurenenud ja sellega kaasnevad nõuded ning standardid piiravad vabatahtlikele omaseid vabadusi ja tekitavad valdkonnas vastuolusid. Samas eeldab valdkonna staatuse kaitsmine ja selle tõstmine ühiskonnas teatavaid piiranguid sisenemistingimustes. Sulgumispoliitika puudumise ja noorsootöö madala staatuse taga näevad noorsootöötajad eelkõige vajadust suuremaks kutse väärtustamiseks ühiskonnas. Piiranguid tuleks kehtestada seal, kus see on ühiskonna toimimiseks vajalik (nt noorte turvalisuse tõttu on laagrites töötamiseks kohustuslik noorsootöötaja osakutse olemasolu). Standardiseerimine aitab konkurentsi suurendamisega tagada kõrgemat tööle kandideerivate noorsootöötajate baastaset ja valdkonda sisenemise lävendit. Sulgumispoliitikal võib olla positiivne mõju ka noorsootöö haridusele, suurendades õppekohtadele kandideerijate vahelist konkurentsi. Kohustuslike nõuete ja standardite (nt erialase kõrghariduse või kutse omamine) kehtestamise positiivne külg võiks olla ka see, et need aitaks eri piirkondades noorsootöö teenuseid ühtlustada. Teisalt on oht, et bürokraatia ja standardiseerituse suurenemisega jääb noorsootöötajal liiga vähe aega noortega suhtlemiseks ning nende juhendamiseks. Seega võib ülereguleeritus vähendada noorsootöö paindlikkust ja innovatsiooni. Samuti ei tohiks sulgumispoliitika mõjul ära kaduda noortevaldkonnale omased töövõtted ja standardiseerimine ei tohiks minna vastuollu noorsootöö väärtuste ning põhimõtetega.

Viiendaks tunnuseks on (tunnuste teooria järgi) professionaalide moodustatud organisatsioon ja professionide kujunemise etappide järgi professionaalse ühingu (või kutsealaliidu) moodustamine. (Devlin, 2012) Taasiseseisvumisega hakati Eestis taaslooma ka noortevaldkonna struktuure ja organisatsioone. Noorsootöö ei olnud valdkonnana 90ndatel veel kuigi tugev ja esialgu täitis ministeerium ka rohkem valdkonna ühendaja ning eestvedaja

osa. Mida rohkem inimesi valdkonnas tegutseb ja organisatsioonidesse kuulub, seda lihtsam on nendevahelise ühisosa leidmine ning selle kujundamine poliitikaks. Pärast 1999. aasta noorsootöö seaduse jõustumist sai noortevaldkonna struktuuride areng sisse uue hoo ning võib öelda, et tänaseks on noortevaldkonna võrgustik väljakujunenud. Samas oleks organisatsioonidel ja ühingutel kindlasti rohkem potentsiaali olla valdkonnale eestkõnelejaks. Intervjueeritavate hinnangul on Eestis kujunenud olukord, kus riik on valdkonna juhtiv pool ja ühinged on pigem kaasatud. Regionaalsetel ühendustel on oma tegutsemispiirkonnas suurem mõju kui üleriigilistel katusorganisatsioonidel. Üks tänaste ühingute nõrk külg on see, et ajutine või projektipõhine inimeste värbamine ei toeta elujõulise organisatsiooni arengut. Kuulumine erialaorganisatsioonidesse ja ühingutesse on loomulik professioni osa. Organisatsioonide mõju peitub oma liikmete kõlapinna ja valdkonna arengutes kaasärääkimise võimaldamises. Organisatsioonidel on ka oluline osa, et tagada valdkonnale järelkasv.

Kuues tunnus on, klassikalise käsitluse järgi vabadest professionidest, eriomane professionaalne ideoloogia (Loogma, 2013). Tunnuste teooria järgi on see lähtumine professionaalsest käitumiskoodeksist ning professionide kujunemise etappide põhjal eetikakoodeksi vastuvõtmine (Devlin, 2012). Noorsootööle omane ideoloogia väljendub intervjueeritavate hinnangul selle aluseks olevates üldinimlikes põhiväärtustes (nagu inimõigused – sh lapse õigused, seaduslikkus ja demokraatia) ja noorsootöö põhimõtetes. Eesti noortevaldkonna alusdokumentides kajastuvad nii põhiväärtused (nagu vaba tahe, ausus, turvalisus) kui ka euroopalikud väärtused (nagu võrdne kohtlemine, sallivus, mitmekesisus, avatus, partnerlus, kaasatus). Samuti avalduvad valdkonnale omased ühised väärtused, nagu noortest lähtumine (sh lähtumine nende vajadustest, huvidest, soovidest), noorte aktsepteeritus, osalus, omaalgatus jpt. Need ühised tunnused on veelkord kinnitus Eesti noortevaldkonna kui üldinimlike põhi- ja euroopalike väärtuste kandjast, mis on lõimitud Eesti noortevaldkonna omapära ja iga inimese isiklikest väärtustest, keda see valdkond esindab.

KOKKUVÕTE

Uurimustulemuste põhjal võib öelda, et noorsootöö on Eestis ühiskondlikult aktsepteeritud profession, mis liigitub Eesti kontekstis ajalooliselt, poliitiliselt ja akadeemiliselt pigem haridusvaldkonda. Valdkonnas puudub sulgumispoliitika ning sisenemistingimusi ei ole valdavalt kehtestatud. Seega võib hinnanguliselt öelda, et noorsootöö on kaitstud staatusega professioniks kujunemi-

se teel. Samas on enamik tavapäraseid professionide tunnuseid noorsootöös nüüdseks omandatud ning see kajastub ka valdkonna järkjärgulises professionaliseerumises. Kindlasti ei ole protsess noorsootöö iseseisvaks ja tunnustatuks muutmine kutse kujunemisel (Euroopa noortevaldkonna kontekstis) veel lõppenud (Taru jt, 2015). Kui tugineda professionalismiteoreetilistes käsitlustes kirjeldatud definitsioonidele, siis on noorsootöö kahtlemata profession selle kõige olulisemas ja sotsiaalselt vajalikus tähenduses (Devlin, 2012).

See, milline on noorsootöö professioniseerumise mõju noorsootöötajatele ja valdkonna arengule, ning kas valdkond vajaks ühiskonnas oma staatuse kindlustamiseks suuremat reguleeritust (sh piiranguid valdkonda sisenemistingimuste ja suurema nn sulgumispoliitika kujul), vajaks täpsemat edasist uurimist ning arutelu.

KIRJANDUS

- Banks S. (2004). *Ethics, accountability and the social professions*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
- Banks S. (2010). *Ethical Issues in Youth Work*. Second edition. Routledge.
- Devlin, M. (2012). *Youth work, professionalism and professionalisation in Europe*. The history of youth work in Europe. Relevance for youth policy today, vol. 3. Cousse, F., Williamson, H., Verschelden, G. lk 177–190.
- Evans, L. (2008). *Professionalism, professionalism and the development of education professionals*. British Journal of Educational Studies, 56(1), 20–38. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Evetts, J. (2003). *The sociological analysis of professionalism*. Occupational change in the modern world. International Sociology, 18(2), 395–415. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Evetts, J. (2012). *Similarities in contexts and theorizing: Professionalism and inequity*. Professions and Professionalism, 2(2), 1–15. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Kötsi, K. (2017). Noorsootöö kui profession: noorsootöö professioniseerumine. Magistritöö. Juhendaja: PhD Ilona-Evelyn Rannala. Tallinna Ülikool, Haridusteaduste instituut.
- Loogma, K. (2013). *Professionalism. Õpetajakutse kui profession?* Edgar Krull, Äli Leijen, Madis Lepik, Jaan Mikk, Leida Talts ja Tiia Õun. Õpetajate professionaalne areng ja selle toetamine (235–247). Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Taru, M., Pilve, E., Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni*. Ajalooline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus.

- Noordegraaf, M. (2007). *From “pure” to “hybrid” professionalism*. Present-day professionalism in ambiguous public domains. *Administration & Society*, 39(6), 761–781. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Roosipõld, A., Loogma, K. (2014). *Changes in Professionalism: The Case of Estonian Chefs*. *Professions and professionalism*, 4 (3), 1–17, 10.7577/pp.780. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Ruus, V-R. (2006). Õpetaja professionaalsus professionalismis üldises taustsüsteemis. Õpetaja professionaalsuse ning õpetajahariduse kaasaegsed arengusuundumused. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Van Ruler, B. (2005). *Commentary: Professionals are from Venus, scholars are from Mars*. *Public Relation Review*, 31(2), 159–173. Kasutamise kuupäev: 26. märts 2017. a.
- Veigel, M. (2015). *Formation of youth worker’ professionalism: problems in Estonia*. *Problems of Education in the 21st Century*, 24CFP (68, ICID1191871), 84–96.

EESTI NOORSOOTÖÖ MÖTESTAMINE AVALIKU HALDUSE RAAMISTUSES

ILONA-EVELYN RANNALA

PhD, Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse lektor

ENE LIIVAND

Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrant

LIIS ENSON

Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrant

ANNOTATSIOON

Noorsootöö toimib avaliku halduse raamistuses. Millised aga on avaliku halduse põhimõtted ja toimimisviisid, mis noorsootöö korraldamist mõjutavad, ning kuidas need noorsootöö põhiolemusega haakuvad? Artikkel heidab pilgu Eesti noorsootööle uusliberalismi ja uue avaliku halduse raamistuses, ning puudutab põgusalt ka järgnevat perioodi. Artikkel tugineb teoreetiliste allikate analüüsile, mida on kommenteeritud Eesti noorsootöö näidete põhjal. Artiklis otsitakse vastust küsimusele kas ja kuidas noorsootöö põhimõtted ning eelkõige noorsootöö rõhuasetus protsessile mahuvad uusliberalismi ja uue avalik halduse raamistikku, kus oodatakse efektiivsust ning mõõdetavaid tulemusi.

Võtmesõnad: noorsootöö, avalik haldus, uusliberalism, tulemus, protsess

SISSEJUHATUS

Meie tänapäeva maailm on ebakindel, pidevas muutumises, mitmetahuline ning keeruline. Meist endist oleneb, kas oleme uuendusmeelsed ja kohtaneme muutuste keerises. Teinekord võib-olla isegi algatame muutusi või oleme jäigad, paindumatud, kinni kindlates vaadetes, uskumustes ja vastu muutustele. See mõttekäik on taandatav ka noorsootööle nii kitsamas kui ka laiemas perspektiivis. Kitsamas tähenduses – näiteks kuidas me üldse näeme ja mõtestame noorte elukäiku ja arengut, millele noorsootöö peaks kaasa aitama? Tänapäeva noore täiskasvanuiga nihkub ea poolest üha enam hilisemaks ning seda ei näita enam kooli lõpetamine, abiellumine, lapse sünd ega ka esimene töökoht ja finantsiline sõltumatus või oma kodu rajamine (Aurélie, 2013). Samal ajal, kui varasemale ajale mõelda, saab tuua näiteid eluetappide planeerimisest, seda nii isiklikus elus kui ka õppimises ja tööelus – lõpetati kool, omandati eriala, suunati tööle, kus sageli töötati kogu elu jne. Piirid olid selged ja tulevik justkui ette määratud, aga nüüd on valikute paljusus ja n-ö jo-jo elulaad. Seega, laiemas mõttes tekib küsimus, kas ja kuidas suudame noorsootöös selliste katsumustega hakkama saada – kas mõistame ja aktsepteerime, käime muutustega kaasas ning toetame noori muutavas maailmas, kus nad julgevad muutusi esile kutsuda?

Selleks, et nendele küsimustele vastata, on vaja pilti (sh raame), mis iseloomustab ja raamistab Eesti noorsootööd, lahti mõtestada. Artikkel on sellise mõtestamise ühistöö – Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrantide ja nende õppejõu mõtted noorsootööst uusliberalismi ning uue avaliku halduse raamistuses. Mõtted ja arutelu on kujunenud aine „Noortevaldkonna võrgustikud ja arendus“ käigus, toetudes teoreetilistele allikatele, iseseisvale tööle ning rühmaaruteludele, mis on artikliks ülevaatlikult koondatud.

UUSLIBERALISM JA UUS AVALIK HALDUS

Alustame sellest, et mõista paremini uusliberalismi ning sellega seotud avaliku halduse valikute survet ja mõju noorsootööle, ning siin on esmalt oluline avada mõlema olemust ja näidata omavahelist seost. Uusliberalismi (neoliberalismi) nähakse nii valitsemise diskursusena, aga ka ideoloogiana ja poliitika (kujundamise) paradigmana, mille olulisus on ilmnunud võimes allutada majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline reaalsus ratsionaalsete otsuste tegemise loogikale. Samas ei ole ühist kokkulepitud definitsiooni või arusaama – uusliberalismist võib rääkida ka kui klassiühiskonna „projektist“, kus rikastutakse töötegija kulul või liberaalse turumajanduse arengute ja sellega kaasnenud institutsioonide tähtsuse muutumise perspektiivist jm

(Cahill *et al.*, 2018). Neoliberalism arenes 1980ndatel mitmetes demokraatlikes riikides, kuid tugevamalt Suurbritannias ja USA-s. Lisaks mitmetele riikidele võtsid neoliberaalse mõtteviisi ja seda toetava uue avaliku halduse (*new public management*) põhimõtted omaks ka mitmed mõjukad institutsioonid nagu Maailmapank, OECD, Rahvusvaheline Valuutafond (Boston, 2011). Seega on mõjukate institutsioonide (ja ressursside jagajate) tähtsus kindlasti huvipakkuv teema, kõneledes uusliberalismist ja uuest avalikust haldusest, ning kindlasti taandatav ka noorsootööle. Lühidalt kokku võttes võib tõdeda, et uus avalik haldus on igas mõttes uusliberaalse diskursuse, paradigma või ideoloogia jätk, väljund ja selgem mudel selle rakendamiseks, ning nendest saab kõneleda koos (*ibid.*)

Avalik haldus jaotatakse enamasti tinglikult kaheks – klassikaline ehk traditsiooniline ja uus avalik haldus. Pollitt ja Bouckaert (2000) ütlevad, et traditsioonilist ja uut avalikku haldust saab eristada kindlate tunnuste alusel. Esimest iseloomustavad nimelt poliitika ja erasektori lahusus, tsentraalne võim, hierarhia, selged rollid, spetsialiseeritus, karjäärisüsteem, täisajaga töö, kokkulepitud kirjalikud reeglid, sellest tulenev ennustatavus ja kontrollitavus. Samas uues avalikus halduses on oluline hoopis avaliku ja erasektori koostöö, avatus ja läbipaistvus, efektiivsus, tulemustele orienteeritus ja tulemustest lähtuv aruandlus, tervikprobleemide lahendamine ning kindla spetsiifika asutused, lühiajalised lepingud ja konkurents, detsentraliseeritud juhtimine ja vastutuse hajutamine, võrgustikutöö. Seega on uue haldusmudeliga toodud avalikku sektorisse üle mitmed erasektori juhtimismehhanismid, tänu millele oodatakse paindlikumat ja n-ö kliendisõbralikumat teenindust (vastutus nii kodaniku kui ka kliendi ees) (Kiisla, 2012). Uut avalikku haldust on uurinud näiteks Hansen (2011), kes võttis lähema vaatluse alla Skandinaavia maad: Rootsi, Norra, Taani. Hansen kirjutab oma uurimuses, et üha enam pööratakse tähelepanu dokumenteeritud tulemustele ja tootlikkusele, silmaga nähtavale kasumile. Nii on näiteks osades kõrgkoolides ja haiglates üle mindud tulemuspõhistele rahastusmudelitele. Sama võib täheldada Eestiski. Kõrgkoolide neoliberaliseerimisest, sealhulgas teadustulemuste ja teadlaste tootlikkuse mõõtmisest ja mõõtmissüsteemidest ning selle üha suurenevast osatähtsusest räägivad murelikult ka Eesti teadlased, kirjutades hariduse okupeerimisest majandusterminoloogia ja -mõtlemise poolt, mis läbi väheneb teadlaste akadeemiline vabadus ja autonoomsus. (Aavik, 2017; Kuurme, 2015).

UUSLIBERALISM, UUS AVALIK HALDUS JA NOORSOOTÕ

Kas ja kuidas on näha uusliberalismi ja uue avaliku halduse mõjusid noorsootöös? Avalik institutsioon arendab poliitikat, strateegiat ja tegevussuundi – Eestis on noortepoliitika ja sealjuures ka noorsootöö laiem strateegiline planeerimine riigi ülesanne haridus- ja teadusministeeriumi kaudu. Kohalikul tasandil tegelevad noorsootöö planeerimise ja tegevuste kavandamisega ka kohalikud omavalitsused, kelle ülesanne ongi noorsootöö korraldamine. Uue avaliku halduse mudelis lastakse teenuste osutamine halduslepingute alusel sageli ära teha vabaühendustel või eraorganisatsioonidel. See on positiivne, et ühelt poolt eelistatakse selliseid lepinguid noorsootöö mitmekesistamiseks (kõike ei tehta n-ö majasiseselt) – mitmete „agentide” kaasamine on oluline, mida kirjeldab ka üks uue halduse aluseks olev teooria – agentsuse teooria (*agency theory*) (Boston, 2011). Teiselt poolt võib oletada, et Eesti kontekstis on „agentide“ kaasamise eesmärk sageli pigem pragmaatiline – avalikul sektoril puudub oskus ja ressursid teenust osutada. Arvestades eelmainitud uusliberaalset ideoloogiat ja uue avaliku halduse põhimõtet lähtuda efektiivsusest ning kokkuhoiust, aga ka kogu nn õhema riigi retoorika põhimõtet, on ressursinappus isegi tõenäolisem. Ressursside vähesus on probleem just kohalikele omavalitsustele ja seda olukorras, kus noorsootöö korraldamine on seadusega küll kohustuslik, kuid mitmed täpsemad ülesanded on omavalitsuse õlul „eelarveliste vahendite olemasolul“ ning suurem osa sisulisest tööst on taandatud sõnastuse „teised noorsootöö korraldamise ülesanded“ alla (Noorsootöö seadus, 2010), millele riik otseselt ja regulaarselt ressursi omavalitsustele ei eralda. Seega on püüdlus arusaadav, et saada hakkama vähemate vahenditega ning leida partnereid või lisaressursse. Teenuste sisseostuga haakub ühtlasi ka printsiip, et eelistada tuleks hankeid mitmest kohast ja mitut partnerit – soodustatakse konkurentsi ja seda ka avalikus sektoris (Boston, 2011). Autorid leiavad, et need uue avaliku halduse mudeli tunnused on Eesti noorsootöö korraldamisele samuti omased – projektipõhisus ning viimaste aastate hangete rohkus, mille kaudu saadakse ressursse, et sisulist tööd korraldada. Nende asjaolude tõttu on praegusel ajal noorsootöös palju tähtajalisi lepinguid ja lühikese aja jooksul toimuvaid tegevusi ning arendusi, millega ei pruugi tulla jätkusuutlikke lahendusi.

Uue avaliku halduse mudelile on omane ka kvaliteedi hindamine ning eri standardid (Zepke, 2017). Viimased on üha enam kasutusel ka Eesti noorsootöös, nt kutsestandard, teenuste standardid, kvaliteedi hindamise mudelid. Sama kehtib hariduse kohta – mõõdikud, testid (nt PISA) ja standardid on

saanud õppimise lahutamatuks osaks (Kuurme, 2015). Niimoodi liigutakse noorsootööski üha enam sennapoole, et leida eri viise ja vahendeid, kuidas noorsootöö tulemusi mõõta, kirjeldada ja esitleda. Küllap on see ühelt poolt vajalik noorsootöö mõistetavuse suurendamiseks ja maine tõstmiseks – need on puudused, mis noorsootöötajate endi meelest vajavad rohkem tähelepanu ning seda mitte ainult Eestis (vt Bradford, 2015; Walker, 2016). Teadmised, oskused ja väärtused, mida noorsootöö käigus õpitakse, omandatakse, mõistetakse või jagatakse, ongi olulised, kuid mõnikord puudub n-ö tõlkesüsteem, et selgitada teistele inimestele ja ka ühiskonnale laiemalt mitteformaalse õppe tulemusi. Üks vahend, et noorsootöös õpitud kirja panna ja tunnustada, on näiteks Noortepass, mida saavad kasutada ja kasutavadki tööandjad ja ülikoolid (Bergsten, Taylor, 2009). Teiselt poolt on seegi üsna neoliberaalne lähenemine – keskenduda omandatatud kompetentsidele ehk tulemustele, nende tõendamisele, kirjeldamisele, tunnustamisele (Zepke, 2017). Oleme ka noorsootöös üha rohkem liikumas protsessilt tulemuste suunas, kuigi noorsootöö eesmärgid liigituvad uusliberalistlikus vaates pigem „pehmeteks“ ja indiviidikeskseteks, mida on raske mõõta. Noortepoliitika ja noorsootöö eesmärkide mõõdetavaks muutmine viib kaugemale inimkesksusest (Molgaat *et al*, 2012).

Võimetus noorsootöö tulemusi arvuliselt vm mõõdetaval viisil esitada toob tagasi noorsootöö kui valdkonna tõestamise, õigustamise ja maine teema juurde, ning ühtlasi omal moel tingib vajaduse uusliberaalse paradigma väärtustega ning uue avaliku halduse mudeliga kohaneda (vt St Croix, 2016). Artikli kirjutamise ajal on Eesti noorsootöös näiteks aktuaalne huvihariduse ja -tegevuse lisarahastuse planeerimise mudel (vt Haridus- ja Teadusministeerium, 2016), mis põhineb üsna selgelt statistika koondamisel, oodatavate osalejate arvudel jne – selgitatakse välja võimalused ja enne lisarahastust huvitegevuses osalevad noored ning prognoositakse uute noorte hulka. Rahastusperioodi lõppedes saab seejärel kontrollida, kas planeeritud tegevused parandasid olukorda, ning kas huvitegevuses suurenesid osalejate arvud. Sarnastel põhimõtetel on raha jaotatud ka Euroopa Sotsiaalfondi rahastuse programmides, näiteks „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“, milles olid sätestatud nii tulemus- kui ka väljundnäitajad (Haridus- ja teadusministri ..., 2015). Mõõdetavuse saavutamise võib aga noorsootöös keeruline olla, mis on tingitud noorsootöö peamisest põhimõttest: lähtuda tegevuste kavandamisel ja elluviimisel noorest, tema huvidest ning vajadustest, ja luua temaga usalduslik, võrdväärne ja avatud partnerlus. Nende põhimõtete järgi peaks noorsootöösse jääma alati teatav ennustamatus – milliste vajadustega noored noorsootöötaja juurde tulevad, milliseid algatusi välja pakuvad, kuidas ja mida nad protsessi keskel

õpivad, avastavad ja juurde mõtlevad. Sellist protsessi on raske strateegiliste plaanide, mõõdikute jm uusliberaalse mõtteviisi keelde panna.

Üha enam kirjeldame noorsootöö sisuna mitteformaalset õpet – mõtestatud, planeeritud, väärtuslikku õppeprotsessi, mis toetab noorte teadmiste, oskuste ja väärtuste kujunemist. Mitteformaalne õpe on omal moel saanud noorsootöö „õigustuseks“ (Kiilakoski, 2015). Väga sageli aga loovad tähendusrikkaid õpituksid eelmainitud noorsootöö põhimõtted (noorest lähtumine ning usalduslik partnerlus) ja noorsootöö keskkond ise. See tähendab, et noorsootöös ei ole kõige olulisemal kohal leida probleemidele kiireid lahendusi, mida hiljem arvudes esitleda, vaid hoopis põhjalik pühendumine noorele inimesele – selleks, et aidata noorel teadvustada probleemi või olukorda, selle tagamaid ning kaasata ja motiveerida teda lahendusi leidma, luues seeläbi tingimused noorte teadmiste, oskuste ja hoiakute arenemiseks (Konopka 1973, viidanud Walker, 2016). Võib isegi väita, et noorsootöö tulemuslikkust näitabki noore protsessis osalemine, kogetu, emotsioonid, aga kindlasti ka teadmised, hoiakud, oskused, mida omandatakse protsessi käigus. Sealjuures nii planeeritult (mitteformaalne õpe) kui ka planeerimata (informaalne õpe).

Tasakaalu leidmine planeeritud, eesmärgistatud ja hinnatava või mõõdetava mitteformaalse õppe ja igapäevase elu ning suhtlemise käigus tekkiva informaalne õppe vahel, mida noorsootöös on üsnagi palju ja mis haakub noorsootöö põhimõtetega eriti lihtsalt, on katsumus. Omal viisil põhjustab just see katsumus mitmesuguseid vaidlusi ja arusaamatusi noorsootöötajate seas nii siin kui ka mujal maailmas. Asetades selle katsumuse eelkirjeldatud neoliberalse ideoloogia või poliitika kujundamise paradigmasse ja uue avaliku halduse põhimõtete valgusesse, võib õigustatult küsida, nagu hariduses vm valdkondades on juba küsitud: kas noorsootöö on samuti liiga mõjutatud tulemuslikkuse, tootlikkuse, mõõdikute jm erasektori juhtimise põhimõtetest ja terminoloogiast? Eriti teravalt on selle küsimuse tõstatanud noorsootöötajad Suurbritannias, vähem Skandinaavias, kuigi sealgi on arutelusid ja uuringuid uue avaliku halduse negatiivsetest mõjudest (näiteks haridusele). (vt nt Helgøy, Homme, 2016; Kiilakoski, Kinnunen, Djupsund, 2018; Ord, 2016;). Muu hulgas tuuakse esile, et hariduses võivad uue avaliku halduse tõttu kannatada sotsiaalse võrdsuse ja kaasatuse põhimõtted (Helgøy, Homme, 2016). Viimased on ka noorsootöö fundamentaalsed põhimõtted, mille kadumist me ilmselt näha ei tahaks. Tänapäevane Eesti noorsootöö on veel üsna noor – selliseid arutelusid ja küsimusi pole me üldiselt tõstatanudki. Oleme olnud rõõmsad, et valdkond areneb, rahastusvõimalusi tuleb juurde (täitnud rahastuse saamiseks nõutavaid kriteeriume), oleme sõlminud koos-

töölepeid jne. Oleme lootnud ja ka näinud, et noorsootööd tunnustatakse, uuritakse, püütakse ühiskonnale mõistetavamaks teha. Kas ja milline on see ideoloogiline ja halduslik raam, milles see kõik toimub, on jäänud mõtestamata. Mõningaid näiteid teema avamisest siiski leiab: Noorteseire aasta- raamatust loeme, et Eesti noorsootöötaja püüab leida tasakaalu protsessi ja tulemuste vahel ning väärtustab oma töös nii noorest lähtumist, noorsootöö eetilisi printsiipe kui ka administreerimisoskusi (Nugin, Taru, 2017).

MIDA TOOB KAASA POST-UUSLIBERAALNE AJASTU?

Uusliberaalne poliitika kujundamise paradigma uue avaliku halduse põhimõtetega on omal viisil kaasa toonud surve partnerlusele ja ka võrgustikele. Nagu eespool öeldud, soositakse konkrentsi, ühispakkumisi suuremates hangetes, teenuste delegerimist – need aga eeldavad partnerite leidmist. Teisalt aga toob ka asutuste kitsam spetsialiseerumine (liiga palju n-ö üksikfragmente) kaasa vajaduse otsida partnereid valdkondade kokkupuutepunktidest või komplekssemate probleemide lahendamiseks. Ühelt poolt on partnerluse soosimine pigem positiivne nähtus, kuid leiab ka negatiivseid aspekte. Mitmete partneritega partnerlusprojektid jm, aga ka laiad võrgustikud ei pruugi tagada probleemide lahendamist, ühtset arusaamist või sarnast lähenemist. Kui partnereid on palju ja võrgustik kasvab liiga suureks, siis võib kokkusaamine ja kommunikatsioon olla raskendatud, ettekujutus ja arusaamine teemast võib olla väga erinev, teadmine ja põhimõtted ei pruugi olla sarnased ning iga muudatus või liigutus võib kooskõlastamiseks ja elluviimiseks võtta liiga palju aega. Survestatud partnerlust oleme märganud ka noorsootöös uue avaliku halduse mehhanismide kaudu – ressursside jagamisel kirjutatakse tingimustena sisse kindlate partnerite kaasamine, võrgustiku loomine, koostöölepete sõlmimine vms. Ühelt poolt on kindlasti lootus, et koostöö hakkabki toimima ja kestab peale rahastuse saanud ühistegevustki, teiselt poolt ei ole „sundabeludele“ alati võimalik positiivset liikumist ennustada. Partnerluses ja võrgustikutöös on alati midagi head: üks olulisem positiivne aspekt on võrgustikes õppimine, kuna ühise tegevuse käigus võib partnerite informatsioonile tuginedes jõuda ise uuele arusaamisele, infole ja seeläbi teistmoodi tulemusteni (Walker, 2016). Partnerlusest ja võrgustikest räägitakse rohkem post-uusliberaalses lähenemises (vt tabel 1).

Tabel 1. Uusliberalistliku ja post-uusliberalistliku halduse võrdlus Helgøy, Homme (2016) järgi

Reformide ja halduse dimensioon	Uusliberalism	Post-uusliberalism
Normid ja väärtused	Majanduslik	Demokraatlik
Arvamus avalikkusest/rahvast	Tarbijad, kelle isiklike huvidega tuleb arvestada	Kodanikud ja <i>stakeholder</i> 'id: dialoog ühiste väärtuste nimel
Valitsuse roll	Järelvalve	Teenistuses läbi dialoogi
Pollitika eesmärkide saavutamise mehhanismid	Struktuurid, võistlus, eesmärgid, turg	Taastada tsentraliseeritud võimekus ja kontroll läbi koalitsioonide, koordineerimise ja koostöö (sh ühised e-lahendused, tõendus põhised uuringud näiteks)
Arusaam aruandlusest	Juhib turg, selged sooritusstandardid, organisatsiooni tulemuste ja väljundite kontrollimine	Mitmetahuline - avalikud teenistujad peavad järgima seadust, kogukonna väärtusi, poliitilist tava, professionaalseid standardeid ja kodanike huve
Organisatsioonid	Spetsialiseerumine toimub horisontaalselt, desentraliseeritus	Koostöised struktuurid, horisontaalne ja vertikaalne koordineerimine

Uusliberaalsele ideoloogiale järgneb näiteks sotsiaalpoliitikas sotsiaalsete investeeringute paradigma (Morel *et al*, 2012), mis on samuti kindlast ideoloogiast kantud, ning mis sobitub uue avaliku halduse järgse mudeliga. Kuidas toimub demokraatlike väärtuste, sotsiaalse võrdsuse ja kaasatuse tagasitoomine haridusse, on Norra näitel kirjeldanud Helgøy ja Homme (2016), illustreerides seda tabelina (vt tabel 1). Tabelist nähtuvad kokkuvõt-

valt enamik eelkirjeldatud uue avaliku halduse põhimõtted ning selle mudeli järgsed põhimõtted. Eelkirjutatu põhjal võib tõdeda, et Eesti avalikus halduses ja kitsamalt just noorsootöö haldamise juures leiab tunnuseid mõlemast veerust. Ühelt poolt on näiteid majanduskesksest mõtlemisest, tulemustele ja mõõdikutele suunatusest, konkurentsi tekitamisest, standardite olulisusest, riigipoolsest kontrollist (rahastamises). Teiselt poolt leiab aga näiteid dialoogile orienteeritusest, koostööst, kogukonna väärtuste ja kodanike (noorte) arvamustega arvestamisest. Kuna sinne artikkel on eeskätt mõeldud arutelu algatamiseks ning eelkõige kirjeldavat laadi, mis toetub teoreetilistele allikatele ja mõnedele näidetele, ei ole võimalik ilma põhjalikuma uuringuta väita, milline avaliku halduse mudel või kombinatsioon mudelitest Eesti noorsootööd praegusel ajal suunab.

KOKKUVÕTE

Valitsemine, ideoloogia ning poliitika kujundamine mõjutavad vaieldamatult noorsootöö arengut ja igapäevast korraldamist – enamasti me ei analüüsi selle tausta või raamistust. Ideoloogia leiab aluse poliitika dokumentides ja realiseerub konkreetsemalt eri haldusstruktuuride ja -mehhanismide toel, sh rahastuse. Valdkond, mis on pidevalt olnud pigem alarahastatud, sõltub lisarahastusest, mida viimasel kümnendil pakutakse suurel määral Euroopa Liidu jm eri fondide kaudu. Seetõttu on pilguheit põhimõtetele, väärtustele ja rakendamise viisidele, mis rahastamise taga on, vajalik. Eelkõige on see vajalik teadvustamiseks, mõistmiseks ja noorsootöö kui valdkonna enda põhimõtete, väärtuste ja meetoditega kõrvutamiseks. Kas oleme tegemas kompromisse noorsootöö põhimõtete osas selleks, et tagada noorsootöö rahastamine ja jätkusuutlikkus?

Arutelu on vajalik ka rahvusvahelises erialakirjanduses ja -üritustel algatatud sama teema diskussioonide tõttu. Nagu eespool mainitud, siis just ingliskeelsetes riikides nähakse uusliberalistlikku ideoloogiat sageli kui noorsootöövastast ideoloogiat. Tugevalt on taoline suhtumine päevakorral näiteks Suurbritannias. Seda aitab mõista artiklis kirjeldatud uusliberalismi eri käsitluste olemasolu – võimalik, et Suurbritannias lähtutakse uusliberalismi mõtestamisel „klassiühiskonna projekti“ lähenemisest, samal ajal kui Skandinaavias vaadatakse uusliberalismi pigem institutsioonide muutumise vaatenurgast ning suhtutakse ka n-ö pehmete valdkondade tulemuslikkuse mõõtmisesse positiivsemalt. Võimalik, et ka Eestis oskame ja tahame hinnata efektiivsust, majanduslikku mõtlemist jms – meie ajaloolist (nõukogude perioodi) tausta arvestades on pürgimused ise ja hästi hakkama saada ning teistega n-ö sammu pidada isegi mõistetavad. Sama ajaloolist tausta arvestades on meie noorsootöö valdkond aga üsna noor ja alles kujunemisel, kui seda võrrelda nii Suurbritannia kui ka Skandinaavia

maadega. See omakorda tähendab, et valdkonna enda professionaalsus – väärtused, põhimõtted ja toimimisviisid – on alles väljakujunemisejärgus. Oluline on võtta aega, et mõtestada, millises suunas ja miks on need kujunemas, ning kas see suund on meile sobilik, millist noorsootööd ja miks me tahame?

KIRJANDUS

- Aavik, K. (2017). Mis on neoliberaalne ülikool? *Sirp* 01.09.2017. Vaadatud 20.10.2018 <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/mis-on-neoliberaalne-ulikool/>
- Aurélie, A.M. (2013). Re-evaluating the concept of adulthood and the framework of transition. *Journal of Youth Studies*, 2014. Vol. 17, No. 3, 415-429.
- Bergstein, R.; Taylor, M. (2009). *Youthpass guide*. European Commission. Brussels. Retrieved from: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/Youthpass_Guide_2009-06-09.pdf/df50057d-d1ea-413f-818a-957ac39b988c
- Boston, J. (2011). Basic NPM ideas and their development. In Christensen, T. & Lægheid, P. (eds.). *The Ashgate research companion to new public management*, Ashgate Publishing Company, 33–48.
- Bradford, S. (2015). State Beneficence or Government Control? Youth Work from Circular 1486 to 1996. In Bright, G. (Ed.) *Youth Work: Histories, Policy and Context*, Palgrave, 22-34
- Cahill, D.; Cooper, M.; Konings, M.; Primrose, D. (2018). Introduction: Approaches to Neoliberalism. In Cahill, D.; Cooper, M.; Konings, M.; Primrose, D. (Eds.) *The SAGE Handbook of Neoliberalism*
- Hansen, H. F. (2011). NPM in Scandinavia. In Christensen, T. & Lægheid, P. (Eds.). *The Ashgate Research Companion to New Public Management*. Christensen, T. & Lægheid, P. (eds.). Ashgate Publishing Company, 113-129
- Haridus- ja Teadusministeerium (2016). Noorte huvihariduse ja huvitegevuse täiendavaks rahastamiseks muudetakse seadust. Pressiteade. Vaadatud 05.01.2018 <https://www.hm.ee/et/uudised/noorte-huvihariduse-ja-huvitegevuse-taiendavaks-rahastamiseks-muudetakse-seadust>
- Haridus- ja teadusministri 29. juuni 2015 käskkirja nr 281 “Toetuse andmise tingimuste kehtestamine tegevuse “Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine” elluviimiseks” muutmine” Vaadatud 05.01.2019 https://www.struktuurifondid.ee/sites/default/files/oigusaktide_lisad/lisa_torjutusriskis_noorte_kasamine_0.pdf
- Helgøy, I; Homme, A. (2016). Educational reforms and marketization in Norway – A challenge to the tradition of social democratic, inclusive school? *Research in Comparative & International Education*, Vol 11(1), 52-68.
- Kiilakoski, T. (2015). Youth clubs as spaces of non-formal learning: profes-

- sional idealism meets the spatiality experienced by young people in Finland. *Studies in Continuing Education*. Vol 37 Issue 1.
- Kiilakoski, T.; Kinnunen, V.; Djupsund, R. (2018). Towards a Shared Vision of Youth Work: Developing a Worker-Based Youth Work Curriculum. In Allred, P; Cullen, F; Edwards, K, Fusco, D (eds.) *The SAGE Handbook of Youth Work Practice*, 595-607.
- Kiisla, A. (2012). *Veebikursus – Haldusjuhtimine*. Vaadatud 23.10.2018 <http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/28637/haldusjuhtimine.pdf>
- Konopka, G. (1973). Requirements for healthy development of adolescent youth. *Adolescence*, 8, 31, pp 2-25
- Kuurme, T. (2015) *Neoliberalismi mõjudest hariduses ja eriti kõrghariduses*. Vaadatud 20.10.2018 <https://roomaklubi.com/2015/11/10/neoliberalismi-mojudest-hariduses-ja-eriti-korghariduses-t-kuurme>
- Molgaat, M.; Hahn-Bleibtreu, M.; Boudreau, E. (2012). Introduction. Youth policy, youth research and young people – changing words, changing perspectives. In Hahn-Bleibtreu, M; Molgaat, M.(eds.) *Youth Policy in Changing World*, Barbara Pudrick Publisher, 11-19
- Morel, N.; Palier, B.; Palme, J. (2012). Beyond the welfare state as we knew it? In Morel, N; Palier, B; Palme, J (eds.) *Towards a Social Investment Welfare State. Ideas, policies and challenges*. The Policy Press, 1-29.
- Noorsootöö seadus (2010). Riigi Teataja I, 44, 262. Vaadatud 21. 10. 2018 <https://www.riigiteataja.ee/akt/103052017007>
- Nugin, R; Taru, M. (2017). Noorsootöötajate arvamused noorsootööst ja noorsootöötajatest. Rmt: *Noorteseire aastaraamat 2016. Mitte- ja informaalne õppimine*. Tallinna Ülikool, Eesti Noorsootöö Keskus.
- Ord, J. (2016). The importance of Aristotle's *phronesis* in resisting instrumentality in youth work in England. In Siurala, L.; Coussée, F; Suurpää, L (eds.) *The History of Youth work in Europe Vol 5* (105-117). Council of Europe Publishing. Strasbourg.
- Pollitt, C., Bouckaert, G. (2000) *Public Management Reform A Comparative Analysis*. Oxford University Press
- [St Croix, T. \(2016\). *Grassroots Youth Work: Policy, passion and resistance in practice*. Policy Press, 1-55](#)
- Zepke, N. (2017). *Student Engagement in Neoliberal Times. Theories and Practices for Learning and Teaching in Higher Education*. Springer, 78-90.
- Walker, J.A. (2016). Crafting the space between either and or: attending the role of words, young people and public will. In Siurala, L.; Coussée, F; Suurpää, L (eds.) *The History of Youth work in Europe Vol 5* (pp 11-23). Council of Europe.

NOORTETÖÖ ON NOORTEGA, NOORSOOTÖÖ NOORTE PÖLVKONNAGA

LIANNE TEDER

MA (ingl Master of Arts), Tallinna Ülikooli noorsootöö lektor

ANNOTATSIOON

Artiklis antakse ülevaade noortevaldkonda reguleerivates dokumentides kasutatud noortega töötavate spetsialistide ametinimetustest Eestis. Esmalt tehakse ülevaade noortetöö terminivarast üldisemalt. Seejärel esitatakse noortevaldkonna töötajate kohta kasutusel olevad terminid. Mõnel juhul on sama sisuga mõiste tähistamiseks kasutusel mitu terminit. Samuti on mõned ametinimetused mitmeti mõistetavad, näiteks ühes dokumendis samatasandiliste mõistetena, teises ülem- ja alammõistetena.

Artiklis soovitatakse luua noortevaldkonna korrastatud mõistesüsteem, arvestades keelesoovitusi. Selles soovitatakse asendada noorte põlvkonnaga tegelemisele viitavad terminid *noorsootöö* ja *-töötaja* noortega tegelemisele viitavate terminitega *noortetöö* ja *-töötaja*. Samuti juurutada tõlketerminite *mitteformaalse* ja *informaalse* õppe asemel keeleekspertide soovitatud *vaba-* ja *juhuõpet*. Lühiauurimuses pakutakse noortevaldkonna ametinimetustega tähistatavate mõistete osamõistetikku, mis võib olla edasiste arutelude alus. Kuna paljudes valdkondades on loomisel riiklikud arengukavad, siis on 2019. aasta õigeim aeg, et luua korrastatud eestikeelne noortevaldkonna mõistesüsteem.

Võtmesõnad: noorsootöö, noortetöö, noortevaldkond, osamõistetik

SISSEJUHATUS JA METOODIKA

Alates 1980ndate aastate lõpust on noortevaldkond Eestis jõudsalt arenenud ning kasutusel on noortetööd ja selle pooli kirjeldavad mõisted. Mõisteväli on kujunenud rahvusvaheliste, riiklike ja kohalike dokumentide toel. Neist olulisem on 1999. aastal kehtima hakanud noorsootöö seadus, mis kinnistas 'noorsootöö' mõiste ja termini, samuti andis sisu 'noore' tähendusele. Termineid ja mõisteid on kirjeldatud peale noorsootöö seaduse ka noortevaldkonna arengukavades, kutsestandardi eri versioonide lisades, veebis (nt veebilehel mitteformaalne.ee), väljaandes „Tallinna linnas enim kasutatavad noorsootöö alased mõisted“ (2005), „Huviharidussõnastikus“ (2016) jm.

Artikli koostamine on ajendatud Tallinna Ülikooli teaduskeelekeskuse juhataja Peep Nemvaltsi tööst (Nemvalts, 2017). Avaldan talle tänu lühiuurimuse artikli juhendamise ja tagasiside eest.

Lühiuurimuse eesmärk oli koostada ülevaade noortevaldkonna kasutatavate ametinimetuste terminitest. Selleks määrati kindlaks dokumentides kasutatavate mõistete mõisteväli⁵. Uurimusse hõlmati Haridus- ja Teadusministeeriumi allasutuse Eesti Noorsootöö Keskuse veebilehelt pärit noortevaldkonda riiklikul tasandil reguleerivad aktid. Mõisted paigutati hierarhiasse, moodustades mõistesüsteemi⁶. Iga mõiste juurde lisati kasutatud termin. Mõistesüsteemist jäeti välja valdkonnaülesed mõisted, näiteks projektikonkursi kirjelduses kasutatud 'ekspert', 'taotleja esindaja', samuti juriidilisi isikuid tähistavad mõisted, näiteks 'projektlaagri pidaja', 'toetuse saaja'.⁷ Uurimistulemuste ilmestamiseks on artikli lisana esitatud loend Eesti Noorsootöötajate Kogu 2017. aastal pakutud noortevaldkonna ametinimetustest. Dokumentidest välja võetud nimetused paigutati nende tähenduste järgi mõistesüsteemi ning arvestades täpsemaid sisulisi vasteid, pakuti noortevaldkonnas ametinimetustega tähistatavate mõistete osamõistestiku teisendit.

NOORTEVALDKONNA MÕISTEVÄLI JA TERMINIVARA

Noortevaldkonna mõistevälja on püütud korrastada alates noorsootöö seaduse kehtima hakkamisest (1999. aastal). Valdkonna sõnavara kujunemist on mõjutanud juba 1992. aastal avatud noorsootöö õppekava Tallinna Pedagoogilises Seminaris.

⁵ Mõisteväli on „temaatiliselt seotud mõistete struktureerimata hulk“ (Erelt, 2007).

⁶ Mõistesüsteem on „mõistete hulk, mis on struktureeritud vastavalt mõistete suhetele“ (Erelt, 2007).

⁷ Siin ja edaspidi ' _ ' vahele märgitud sõna või väljend tähistab mõistet, *kaldkirjas* on tähistatud termin.

Noortevaldkond on seotud ja kattuv mitmete teiste valdkondadega, näiteks alaealiste komisjonides on suur kattuvus olnud õigusvaldkonnaga, huvihariduses haridus-, tervise teemadel sotsiaal-, ning karjääri planeerimises tööturuvaldkonnaga. Nii on paljud terminid valdkondade ülesed ning noortevaldkonna oma mõistesüsteem on ahas.

2004. aastal ilmus Mikko Lagerpetzi koostatud „Kodanikuühiskonna lühisõnastik“, mida on praeguseks mitu korda täiendatud. Osaliselt selle mõjul, aga ka noortevaldkonna arengutega kaasa tulnud ootusest korrastatud mõistesüsteemi järele, ilmus 2005. aastal Tallinna Noorsootöö Keskuse eestvedamisel lühisõnastik „Tallinna linnas enim kasutatavad noorsootöö alased mõisted“. Selles sõnastikus olid mõisted toodud tähestikulises järjekorras, et avada nende sisu.

„Noorsootöö strateegia 2006–2013“ andis mitmele noortevaldkonna mõistele tähenduse. Uuendatud noorsootöö seaduses (2010) täienes terminite loetelu, noorsootõtaja kutsestandardi lisas toodud terminid korrastasid veelgi enam kasutatavat sõnavara.

NOORSOOTÖÖ SEADUSE PEAMISED MÕISTED

1999. aastal sätestati noorsootöö seaduses ‘noore’ ja ‘noorsootöö’ mõiste. ‘Noor’ on „seitsme kuni kahekümne kuue aastane füüsiline isik“ (NTS, 1999, § 2 p 1). ‘Noore’ mõiste on säilinud selle algses sõnastuses ka 2018. aastal kehtivas noorsootöö seaduses (NTS, 2010, § 3 p 1). ‘Noorsootöö’ on 1999. aasta noorsootöö seaduse (NTS, 1999, § 3 lg 1) järgi „noortele tingimuste loomine arendavaks tegevuseks, mis võimaldab neil vaba tahte alusel perekonna-, tasemekoolituse- ja tööväliselt tegutseda“. „Noorsootöö sisuks on noorte sotsiaal-, kultuuri- ja tervisekasvatus, mis soodustab noorte vaimset ja füüsilist arengut“ (NTS, 1999, § 3 lg 2). 2018. aastal kehtivas seaduses on noorsootöö mõiste kirjeldus täpsustunud, ent peamised tunnused – vaba tahe, noore areng, nimetatud institutsioonide välisus – on endised. Nii on ‘noorsootöö’ „tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgeks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda“ (NTS, 2010, § 4 lg 1).

Noorsootöö seaduse vastuvõtmine oli loogiline ja oluline etapp noortevaldkonna riikliku reguleerimise arengus (Taru & Pilve & Kaasik, 2015, lk 198–199). See suunas valdkonnas tegutsejaid eelistama järgmiseid termineid: *noorsootöö*, *noorteprojekt*, *noorteprogramm*, *noorsootööasutus*, *noorsootöö valdkond*, *noorteühing*, *noorsoopoliitika*, *erakonna noortesektsioon*, *noortelaager*, *projektlaager*, *noorsoo-uuringud*, *noorsootõtaja* (NTS, 1999). 1980ndate

aastate lõpus süvenes terminite kasutamine täiendsõnaga *noorsoo-*, nt *noorsooprogrammid*, *noorsoo omaalgatus* jt (Taru jt, 2015, lk 192–193). Põhjuseid ega ühtseid aluseid terminite täiendsõnade *noorte-* ja *noorsoo-* valikuks ei selgu. Näiteks *noorteprojekt* ja *-programm* kuulusid noorsootöö valdkonda ning teenisid noorsootöö eesmärke; *noorsootööasutuse* põhitegevus oli noorsootöö korraldamine; *noorteühingu* eesmärk oli „noorsootöö korraldamine ja läbiviimine“, ning selle liikmetest vähemalt kaks kolmandikku olid noored (NTS, 1999).

2010. aasta noorsootöö seaduse mõistete peatükk on juba ulatuslikum (NTS, 2010, § 3), kui seda võrrelda 1999. aasta seadusega. Täpsustatud on laagriga seotud termineid – *noorte püsilaager* ja *noorte projektlaager*, algsete *noortelaagri* ja *projektlaagri* asemel, ehkki *noorte püsilaagri* sünonüümina kasutati seaduses edaspidi terminit *noortelaager*. Laagri pidaja nõuetes on 2011. aasta muudatusena kirjeldatud, et laagri pidajad osutavad, noortelaagris *mitmekesist* ning projektlaagris ühes noorsootöö valdkonnas, tervistava ja arendava puhkuse teenust (NTS, 2010, § 10¹ lg-d 1–2). Seadusest ei selgu ‘noorsootöö valdkonna’ tähendus.

2010. aastast kehtivasse seadusesse on lisatud ‘noorsootööühingu’ mõiste, mis võrreldes 1999. aasta ‘noorsootööasutuse’ mõistega ei anna terminoloogilist selgust täiendsõna *noorsoo-* kasutamisest. Kui ‘noorsootööasutuse’ põhitegevus on noorsootöö korraldamine, siis ‘noorsootööühingu’ põhitegevus on noorsootöö tegijate ühendamine ja nende huvide esindamine (NTS, 2010, § 3 p-d 2–3). Mõnevõrra eksitav on ‘noorsootööühingu’ seletuses lubatud sihtasutuse vorm, kuna samas seadusepunktis kirjeldatud eesmärk – „noorsootööühingu eesmärgiks on noorsootöö tegijate ja korraldajate ühendamine“ (NTS, 2010, § 3 p 3) – on vastuolus sihtasutuste seaduses kirjeldatud olemusega: sihtasutusel „ei ole liikmeid ning see on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks“ (SAS, 1995, § 1 lg 1). Nii ‘noorsootööühingu’, ‘noorteühingu’ kui ka ‘noorteühingute liidu’ ülemmõiste on seega ‘mittetulundusühing’.

2010. aastast on seadusesse lisandunud ka ‘noortevolikogu’, mille täiendsõna *noorte-* viitab asjaolule, et see on noortest koosnev (NTS, 2010, § 3 p 6), sarnaselt *noorteühinguga*, milles *noorte-* tähistab noorte liikmelisust (§ 3 p 9). Samas erineb *noorte projekt- ja püsilaagritest*, *noorteprojektidest ja -programmidest*, millest ükski pole kirjeldatud noorte osaluse kaudu (NTS, 2010, § 3). ‘Noortevolikogu’ mõiste selgitusest ilmneb, et tegu on valla- või linnavolikogu juures tegutseva nõuandva õigusega osaluskoogu alamvormiga (NTS, 2010, § 3 p 6).

MÕISTESTIK TEISTES NOORTEVALDKONNA DOKUMENTIDES

Iga aastaga on noortevaldkonda tulnud juurde üha enam termineid ja ka uusi mõisteid, osa neist koos noorsootöö kontseptsiooniga ning noortevaldkonnas kehtivate arengukavadega, osa aga Euroopa juhustega. Praeguseks on kasutusest kadunud Euroopa Komisjoni valge raamatu „Uus hoog Euroopa noortele“ (2001) otsetõlkest tulenenud ositi võõrterminid nagu *osalusstruktuurid ja -mehhanismid* või *avatud koordineerimise meetod*. Eestikeelsete terminite kasutuselevõttu on mõjutanud Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni noortevaldkonna T-Kit käsiraamatute sarja tõlkimine. Näiteks 2003. aasta „Sotsiaalse kaasatuse“ käsiraamatus arutleti sobiva termini üle, et tähistada noorte sihtrühma, millest sobivaimaks leiti *erivajadustega või vähemate võimalustega noored*, kasutatud on ka *sotsiaalselt tõrjutud noored*. 2012. aasta Noorteseire aastaraamatus on kasutusel termin *NEET-noored*, mis tähistab ametlikust tööst ja õppest eemalolevaid noori. Lühend *NEET* tuleneb ingliskeelsest väljendist *Not in Employment, Education or Training*.

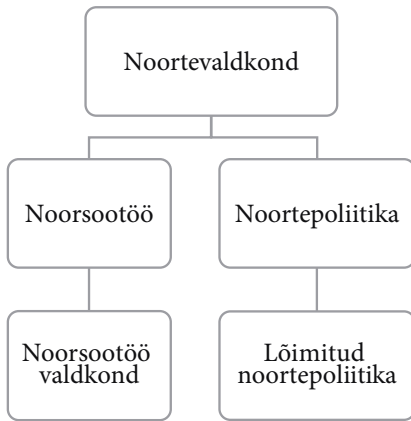
Noortevaldkonna mõistete definitsioone võib leida noorsootöötaja kutsestandardi lisast nr 1 „Kutsestandardis kasutatud terminid“ (2017). Esitatud on 14 terminit ning nendega tähistatavate mõistete määratlused. Mõne esitatud mõiste juures ei ole loodud seoseid noorsootöö, noorsootöötajate ega noorsootöö korraldajatega, näiteks *kodanikuharidus*, *mitteformaalne õpe*, *psühhosotsiaalse keskkonna valdkonnad*. Seejuures on tähelepanuväärne, et on jäädud *mitteformaalse õppe* termini juurde, vaatamata „Haridussõnastiku“ (2014) ja „Huviharidussõnastiku“ (2016) märkele, et tegemist on keeleliselt kehva terminiga ning soovitatakse eelistada *vabaõpet*, mis tähistab „vabatahtlikku õpet eri keskkondades väljaspool kooli eesmärgiga end arendada“. Keeleliselt kehva termini *informaalõppe* asemel on soovitatud kasutada *kogemus-* või *juhuõpet* (HAR, 2014; HAS, 2016). Kuna ‘kogemusõpe’ (ka õppimine tegevuse kaudu, ingl *learning by doing*) on noortetöös levinud õpimeetod, siis võib selle sama sõna kasutamine ‘juhuõppe’ (ingl *informal learning*) tähenduses olla eksitav.

Mõned kutsestandardi lisas toodud terminid on kasutusel ka mujal valdkondades, ent mõistete avamisel on tähendus loodud noorsootöö kontekstis, näiteks *konfidentsiaalsuse nõuded*, *ohutusnõuded*. Ülejäänud üheksa terminiks nimetatud sõna ja sõnaühendit sisaldavad täiendsõna *noorsoo* või *noorte*, kuuludes kindlasti noortevaldkonna mõistevälja. Kutsestandardi lisas on toodud ‘noortevaldkonna’ mõiste – tegemist on ‘noorsootööd’ ja ‘noortepoliitikat’ hõlmava ühendmõistega. Noorsootöö seaduseski pole kasutatud mõistet

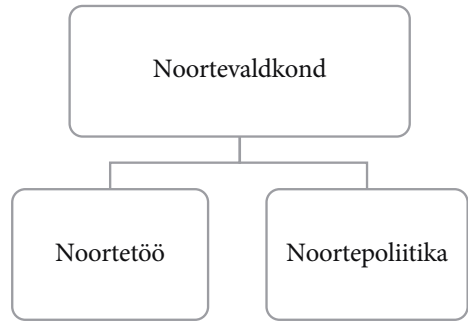
‘noorsootöö valdkond’, ent seda on kasutatud sõnaühendis *noorsootöö valdkonna osapooled*: „Noorsootöö valdkonna osapooled on huvirühmad noorsootöö valdkonnas, nt noorsootöötajad, noorteühendused, noortekeskused, huvikoolid, noortelaagrid, huvitegevuse pakkujad, noortemalevad, noorteühingud jpt nii siseriiklikud kui rahvusvahelised osapooled“ (Kutsestandard, 2017, lisa 1). ‘Noorsootöö valdkonna’ hierarhiline asetus ei selgu ‘noortevaldkonna’ ega ‘noorsootöö’ mõistete kohta (vt joonis 1). Ilmselt on *noorsootöö valdkond* jäänud terminina kasutusse eelmisest arengukava perioodist, mis oli 2006.–2013. aasta noorsootöö strateegia lisa olevate mõistete loetelus, kus see on määratletud kui „noorsootöö teenuste grupp, mis põhineb institutsionaalsel, sisulisel ja/või vormilisel sarnasusel“. *Noorsootöö valdkond* on kasutusel ka huvikooli seaduses (2017): „Huvikool on haridusasutus, mis tegutseb *noorsootöö valdkonnas* ning loob huvihariduse omandamise ja isiksuse mitmekülgse arengu, sealhulgas oma keele ja kultuuri viljelemise võimalused huvihariduse erinevates valdkondades“ (HuviKS § 3 lg 1).

„Noorsootöö strateegias 2006–2013“ toodud ‘lõimitud noortepoliitika’ tähendus on identsel kujul toodud ka kutsestandardi (2017) lisa nr 1: „koordineeritud ja eesmärgikindel tegutsemine noore elu puudutavates valdkondades“. Noortepoliitika toimealad ehk valdkonnad on noored, haridus, tööhõive, tervis jt. ‘Noortepoliitika’ on „laiem valdkond, mis tähendab ühtset lähenemist kõikides noorte elu puudutavates valdkondades noortele suunatud tegevuste põhimõtetele“ (Noorsootöötaja kutsestandard, lisa 1, 2017). Samas on ‘noortevaldkonna’ mõiste juures täpsustatud ‘noortepoliitikat’ kui „noore tegelikest vajadustest ja väljakutsetest lähtuvat koordineeritud ja eesmärgikindlat tegutsemist erisugustes eluvaldkondades“. Kui võrrelda eelnevaid seletusi, siis ei selgu kahe mõiste – ‘lõimitud noortepoliitika’ ja ‘noortepoliitika’ – erinevust. Pigem tähistavad mõlemad terminid sama mõistet, sisaldades koordineeritud ja eesmärgistatud tegevust noorte elu puudutavates eri valdkondades. Viidatud põhimõtted on üks osa noorsootöö seadusest (2010) ja samal kujul kutsestandardi lisa nr 1 (2017) toodud noorsootöö korraldamise põhimõtetest, mis selliselt ka mõiste selgitustes peaks kajastuma, kuna kehtivad seadusest tulenevalt nii või teisiti.

Noorsootöö seaduses (2010), noorsootöötaja kutsestandardi lisa nr 1 (2017) ning „Noorsootöö strateegia 2006–2013“ kirjeldatu järgi võiks mõisted struktureerida joonisel 1 toodu kohaselt. Mõistete sisu järgi ei näi olevat vajalik mitme termini kasutamine, vaid piisaks joonisel 2 toodud noortevaldkonna osamõistetistikut.

Joonis 1. Noortevaldkonna mõistete hierarhia.

Joonis 2. Noortevaldkonna osamõistetist süsteemsete terminitega.

NOORTEVALDKONNA MÕISTESTIKU ERIM

Noortevaldkonna mõistete struktureerimisel on artiklis lähtutud kehtivast noorsootöö korraldusest. Välja on jäetud varasemad mõistestikud. Näiteks alates 2001. aastast kuni 2013. aasta lõpuni kehtinud arengukavade kohaselt viidi noorsootööd ellu 8–10 *noorsootöö valdkonnas*. Igas noorsootöö valdkonnas kujunes oma mõisteväli, millest mõned olid korrastatavad (nt erinoorsootöö valdkonnas alaealise mõjutusvahendite seaduse tõttu), teised aga kaootiliselt asetsevate mõistetega (nt rahvusvahelise noorsootöö valdkonna mõisted). ‘Noorsootöö valdkonnad’ ei ole samane ‘noorsootöö valdkonnaga’. Viimane, ‘noorsootöö valdkond’ tähistab *noorsootööd* ühiskonnas laiemalt, samal ajal kui esimene, ‘noorsootöö valdkonnad’ võiks oma sisult olla teise alamõiste (vrd joonis 1), tähistades noorsootöös teatud ühiste tunnustega tööosaid. Kui kõrvutada noorsootöö eri valdkondade sõnavara, siis ilmneks nendes kindlasti mitmeid kattuvusi.

Pakkudes noortevaldkonna mõistesüsteemi loomise erimeid, võib mõistete korrastamisel lähtuda õppimise liigitusest – *kogemus-* või *juhuõpe, vaba- ja kooliõpe* (kasutades eestikeelseid termineid levinud võõrterminite *informaal-, mitteformaal- ja formaalõpe* asemel). Samuti võib mõistete jaotuse alus olla noortetöö korraldamise tasand – rahvusvaheline, riiklik, regionaalne, maakondlik, kohalik. Lähtuda võib noorsootöö seaduses toodud noorsootöö korraldamise osapooltest, sh Haridus- ja Teadusministeerium, valla-, linna- ja noortevolikogu (NTS, 2010, ptk 2). Liigitus võib tuleneda noortetöö kohtadest, nt noortelaager, -ühing, -osaluskogu, -keskus, samuti noortetöö metoodikatest, nt avatud ruumi-, keskusepõhine noortetöö, elamuspedagoogika. Võima-

lus on jagada mõisted subjektide järgi, nt noor, noortetöötaja, noortetööasutus (noortetöö korraldajana), noortetöö keskkond. Mõistesüsteemi ilmestamiseks on mõisted paigutatud maatriksisse õppevormi ning noortetöö subjektide järgi. Iga mõiste on paigutatud vaid ühte kohta (vt joonis 3).

	Juhuõpe	Vabaõpe	Kooliõpe
Noor	Noortekogu Noortelaager	Noorteühing	Õpilasesindus Üliõpilasesindus
Noortetöötaja	Noortetööühing Monotaja ⁸ Laagrikasvataja	Noortejuht Matkajuht Treener	Huvijuht Huviringi juhendaja Koolinoortetöötaja
Noortetööasutus	Noortekeskus	Huvikool Spordikool	Muusikakool
Noortetöö	Avatud ruumi noortetöö metoodika (mobiilne-, kutsuv-, kontakt-noortetöö)	Keskusepõhise noortetöö metoodika (kehaline-, vaimne-, virtuaalne keskus) Elamuspedagoogika (seikluskasvatus, sotsiaalteater, mängumudeldus)	Aktiivõppe meetodid

Joonis 3. Noortevaldkonna mõistestiku erim.

Seejuures võiks täiendsõna *noorte-* tähistada üheselt mõistete juures, mis sisaldavad noorte osalust. Täiendsõnaga *noortetöö-* võiks tähistada noortele suunatud.

NOORTEGA TÖÖTAJA

Noortetöötaja töö sisu, olemus, nõuded ametikohale, ülesanded ja positsioon on kirjeldatud mitmes noortevaldkonda reguleerivas dokumendis. Üldiselt suunavad kõik kirjeldused ühtsele arusaamisele, et silmas on peetud eelkõige noortetöötajat ehk noorte ja noortegruppidega töötajat, mitte noorte põlvkonna kui noorsooga tegelejat. Täiendsõna *noorsoo* sobiks eelkõige uurijatele,

⁸ Kõnekeelne sõna mobiilse noorsootöötaja kohta (HAS, 2016).

kuna just sotsioloogilised uuringud kajastavad noorte põlvkonna ehk noorsoo seisundit. Nii on täpsemad terminid *noorsoo-uuri* ja *noortetöötaja*.

Artikli peatükis esitatakse dokumentides toodud väljavõtted 'noorsootöötaja' määratlustest ning mõistete vahekorrast (ülem- ja alammõisted). Nende alusel pakutakse välja noortetöötaja osamõistestikku, mis võib olla alus edaspidiseks valdkondlikuks kokkuleppeks.

'NOORSOOTÖÖTAJA' ERI DOKUMENTIDES

'Noorsootöötajat' on kirjeldatud noorsootöötaja kutsestandardis (2017). Mõiste definitsiooni ei ole esitatud, ent on kirjeldatud, millest ta oma töös lähtub ning milles seisneb tema töö (Kutsekoda, 2017). Noorsootöötaja, tase 4 töö kirjeldus on järgmine:

„Noorsootöötaja lähtub oma töös noorsootöö korraldamise põhimõtetest ning rakendab erinevaid tegevusi ja meetodeid sõltuvalt noorsootöö valdkonna eripäradest, eesmärgist, sihtgrupist, noorsootöö tegemise kohast ja situatsioonist. Noorsootöötaja on teadlik noorte

elu tegelikkusest ja kohalikest oludest, oskab hinnata noore olukorda ja vajadusi, valida ja rakendada sobivaid meetodeid ning analüüsida tehtud töö mõjusust.

4. taseme noorsootöötaja tegeleb individuaalselt noore ja noortegruppidega. Ta teeb koostööd noorte, nende vanemate, teiste sidusrühmade ning valdkondade spetsialistidega; loob noorega usaldusliku suhte ning hoiab seda; loob noortele tingimused nende ettevõtlikkuse ja vastutuse arenguks; viib ellu noorsootöö tegevusi ja vahendab noorte infot. Noorsootöötaja juhendab noorte mitteformaalse õppimise protsessi, luues tingimusi noorte isiksuse mitmekülgsaks arenguks ja toetades noorte sotsialiseerumist. Noorsootöötaja, tase 4 töötab nii iseseisvalt kui ka meeskonna liikmena, arendustegevuses ja võrgustikutöös osaleb kõrgema taseme noorsootöötaja juhendamisel.

Noorsootöö kutsealal on ka noorsootöötaja, tase 6 ja noorsootöötaja, tase 7 kutsed. 6. taseme noorsootöötaja tegeleb noorsootöö korraldamise ning noorsootöö organisatsioonide ja/või asutuste juhtimisega. 7. taseme noorsootöötaja arendab noortevaldkonda kohalikul ja riiklikul tasandil, juhivad noorsootöö asutusi, organisatsioone ja erialavõrgustikke ning juhendab teiste noorsootöötajate tööd.“ (*ibid.*).

Rajaleidja ametikirjelduste andmebaasis on kirjeldanud, et „Noorsootöötaja on spetsialist, kes töötab vahetult noortega või koordineerib noorsootööd.“ (Rajaleidja, 2010).

„Noorsootöö strateegia 2006–2013“ lisas ei ole strateegias kasutatavate

mõistete hulgas 'noorsootöötaja', ent noorsootöö korraldust kajastavas alapeatükis 3.1.3 on kirjeldatud seda järgmiselt:

„Noorsootöötaja roll ja töömeetodid sõltuvad noorsootöö teostamise kohast, olukorrast, sihtrühmast ning eesmärgist. Need rollid sisaldavad tööd noorega ja noorterühmadega, programmide ja projektide planeerimist ning hindamist, kaastöötajate juhtimist, hoonete ja seadmete haldamist, koostööd teiste valdkondade spetsialistide, vanemate ja huvirühmadega. Huvikoolides tegutsevad erinevate huvialade spetsialistid, kes on lisaks omandanud noorsootöölalased teadmised. Üldhariduskoolides töötavad noorsootöötajad – huvijuhid – on keskendunud noorsootöö korraldamisele või praktilisele teostamisele olenevalt kooli arengukava vajadustest ja tingimustest.“ (Noorsootöö strateogia 2006–2013).

Nende alusel võib pakkuda, et ülemmõiste 'noorsootöötaja' alammõisted on 'huviala spetsialist' (tegutseb huvikoolis, lisaks omandanud noorsootöölalased teadmised) ja 'huvijuht' (üldhariduskoolis töötav noorsootöötaja).

Noorsootöö seaduses (2010) toodud 'noorsootööühingu' definitsioonis sisaldub ka 'noorsootöötaja' mõiste:

„Noorsootööühing on mittetulundusühing, mittetulundusühingute liit või sihtasutus, mille eesmärgiks on noorsootöötajate, noorsootöösutuste või teiste noorsootöö tegijate ja korraldajate ühendamine ning nende huvide esindamine.“ (NTS, 2010, § 3 lg 3).

'Noorsootöö korraldaja' all on teistes allikates mõeldud juriidilisi isikuid, ehkki Rajaleidja pakutud määratluses võib see olla ka füüsiline isik.

Võib aimata, et justkui on olemas ülemmõisted 'noorsootöö tegija' ja 'noorsootöö korraldaja', kus 'noorsootöötaja' on kas 'noorsootöö tegija' alammõiste või samaväärne sellega, eeldades, et 'noorsootöötaja' on ülemmõiste nimetatud noortetöö tegijatele.

Kehtivas „Noortevaldkonna arengukavas 2014–2020“ on kasutatud 'noorsootöötaja' mõistet:

„luuakse noorsootöötajatele võimalus saada vajadusel nõustamist jm professionaalset tuge“ (tegevus 2.4); „tõstetakse noorsootöötajate professionaalsetust“ (tegevus 4.8) (Noortevaldkonna arengukava 2014–2020).

Samas on toodud üldistav mõiste 'noortevaldkonna töötajaskond' noorsootöö läbivate põhimõtete alapeatükis:

„See eeldab noortevaldkonna töötajaskonna pädevuste ja töövahendite järjekindlat arendamist.“ (*ibid.*).

Sama terminit on kasutatud „Noortevaldkonna programmis 2017–2020“: „Noortevaldkonna töötajaskonna pädevuste arendamine“ (tegevus 4.1) (Noortevaldkonna programm 2017–2020).

Noortevaldkonna arengukavas sisaldub ka mõiste 'noortejuht', mida ei ole küll defineeritud, ent mille all on ilmselt silmas peetud noorteühingus noortega tegutsevat (vabatahtlikku) töötajat:

„toetatakse ühingute liikmeskonna laiendamist noortejuhtide kaasamispuudevuste tõstmise kaudu“ (tegevus 3.3); „arendatakse ja toetatakse uusi noorte osalusvorme, et avardada osalust ja osaluse õppimist toetavaid meetodeid noortevaldkonna asutustes ja ühingutes, sh pööratakse erilist tähelepanu noortejuhtide, noorsootöötajate ja erinevate valdkondade ametnike puudevuste tõstmisele“ (tegevus 3.4) (Noortevaldkonna arengukava 2014–2020).

'Noortevaldkonna töötajaskond' paistab olevat noortega töötavate spetsialistide ametinimetuste ülemmõiste (mitte hõlmates abipersonali). Sellisel juhul võib 'noortevaldkonna töötajaskond' olla samastatud 'noorsootöötaja' mõistega. Juhul, kui 'noortevaldkonna töötajaskond' hõlmab ka juhte või koordineerijaid, siis võib see olla ülemmõiste, mille üks alamõistetest on 'noorsootöötaja', kaasalluvad mõisted vastavalt 'noortejuht' ja valdkonna 'ametnik'.

Kutsestandardi (2017) kohaselt on noorsootöötaja osakutsed järgmised: laagrikasvataja (tase 4), laagrikasvataja-juhataja (tase 6), laagri juhataja (tase 7). Samatähenduslikud mõisted kajastuvad ka noorsootöö seaduses (2010), kuid pisut eri kujul:

„kvalifikatsiooninõuetele vastavate noorte- ja projektlaagri juhataja ja kasvatajate kirjalikud nõusolekud ning dokumendid, mis võimaldavad nõuetele vastavust hinnata“ (§ 10²lg 3 p 2); „noortelaagri juhataja ja kasvatajate puudevus ning ülesanded“ (§ 10²lg 4 p 5); „valdkonna eest vastutav minister kehtestab noorte- ja projektlaagri juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded ning neile vastavuse tõendamise korra“ (§ 10²lg 5); „noorte- ja projektlaagri juhataja ja kasvatajana võib töötada ka välisriigi kutsekvalifikatsiooni omandanud isik“ (§ 10²lg 6). (NTS, 2010)

Noorsootöö seaduse (2010) alusel välja antud haridus- ja teadusministri määruses nr 65 (2014) on terminid kirjutatud sõnaühenditena:

„Noortelaagri ning projektlaagri juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded ning neile vastavuse tõendamise kord“ (pealkiri);

„Määrus sätestab noorte püsilaagri ning noorte projektlaagri (edaspidi *laager*) juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded ning kvalifikatsiooninõuetele vastavuse tõendamise korra“ (§ 1);

„Laagri juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded.

(1) Laagri juhataja kvalifikatsiooninõuded on:

- 1) vähemalt noorsootöötaja kutse tase 6, või
- 2) laagri juhataja osakutse;

(2) Laagri kasvataja kvalifikatsiooninõuded on:

1) vähemalt noorsootöötaja kutse tase 4, või

2) laagri juhataja osakutse tase 6 või

3) laagri kasvataja osakutse“ (§ 2). (Noortelaagri ning projektlaagri..., 2014)

Sellest johtub, et ülemmõiste 'noorsootöötaja' alammõisted on 'laagrijuhatataja' ja 'laagrikasvataja'. Segaduse vältimiseks võiksid terminid olla kasutatud ühtemoodi liitsõnana (vrd *laagri juhataja* ja *laagrijuhatataja*). Vajaduse ning tähtsuse korral märgitakse täiendina juurde, kas tegu on noorte püsi- või projektlaagris tegutseva laagrikasvataja või -juhatajaga.

Noorsootöö seaduse (2010) alusel välja antud haridus- ja teadusministri määruse nr 52 lisa nr 1 (2016) on nimetatud 'noorteühingu juhatusel liiget':

„Noorteühingu juhatusel liikmed ja nende kontaktid“ (Noorteühingu toetuse taotlusvorm, lisa 1) (Noorteühingu aastatoetuse taotlemise, eraldamise ja..., 2016).

Haridus- ja teadusministri määramises nr 21 (2017) on nimetatud 'huvihariduse ja huvitegevuse juhendajaid':

„Taotlus peab sisaldama järgmisi andmeid: ülevaade huvihariduse ja huvitegevuse pakkujate, juhendajate ja osalejate arvust huviala valdkonnas“ (§ 3 lg 7 p 2) (Huviala valdkondade kvaliteedi..., 2017).

Huvikooli seaduses (2017) on 'koolitöötajad' loetletud eri nimetustega:

„Koolitöötajad on õppe- ja kasvatustegevusega seotud töötajad (eelkõige huvihariduse spetsialistid, õpetajad, kutseõpetajad, treenerid, noorsootöötajad) ning teised töötajad. Koolitöötajate õigused, kohustused, vastutus ja tööülesanded sätestatakse huvikooli põhimääruses, ametijuhendis ja töölepingus“ (§ 18 lg-d 1–2) (Huvikooli, 2017).

„Noortevaldkonna programmis 2017–2020“ on sama sihtrühma nimetatud kui 'huvikoolide töötajad':

„Huvijuhtidele ning huvikooli töötajatele on korraldatud koolitusi vastavalt kinnitatud ESF tegevuskavale“ (Noortevaldkonna programm 2017–2020).

Sellisel viisil võib 'noortevaldkonna töötajate' alla paigutada ka 'noorteühingu juhatusel liikme', 'huvihariduse juhendaja' ning 'huvitegevuse juhendaja'. 'Koolitöötajate' alla on lisatud aga ülemmõistena 'õppe- ja kasvatustegevusega seotud koolitöötajad' ning selle alammõistetena 'huvihariduse spetsialist', 'treener' ja 'noorsootöötaja'.

Seejuures on huvitav siia kõrvale tuua väljavõte (esimest korda 2006. aastal kinnitatud) noorsootöötaja kutsestandardis olevast noorsootöötaja kutsekirjeldusest:

„Noorsootöötaja töötab riigi, kohaliku omavalitsuse, era- või kolmanda sektori institutsioonis, sh maavalitsuses, valla- või linnavalitsuses, üldhariduskoolis, huvikoolis, noortekeskuses, noorte teavitamis- ja nõustamiskeskuses,

noorteühingus, noortelaagris, kirikus, raamatukogus, kultuuri- ja spordiasutustes jms.“ (Kutsestandard, 2006).

Huvihariduses erineb ‘noorsootõtaja’ mõiste kasutamine noortevaldkonna teistes dokumentides kirjeldatust, mis võib tuleneda ühiskondliku kokkuleppe puudumisest ning omavahelisest (poliitilisest) võitlusest. ‘Huvihariduse ja üldhariduskoolide huvitegevuse läbiviijad’ on noorsootöö valdkonda liigitatud riiklikul tasandil, ent nende alade töötajad on end pigem soovinud liigitada võrdsetl õpetajatega haridusvaldkonda. Selle põhjuseks on haridusvaldkonnas kehtestatud palgamäärad (riiklikult need noorsootöös puuduvad) ning reguleeritud puhkus (noorsootõtajatele ei laiene pedagoogidele sarnased erisused, eelkõige õigus pikemale puhkusele). Ilmselt selle tõttu käsitletakse ka huvikooli seaduses ‘treenerit’ ja ‘huvihariduse spetsialisti’ samatasandilisena ‘noorsootõtaja’ ja ‘õpetajaga’.

Eelkõige ülemmõistete puhul teeb pildi segasemaks Haridus- ja Teadusministeeriumi „Noortevaldkonna programm 2017–2020“. Selles on nimetatud *noortevaldkonna asutuste ja ühingute töötajad, noorsootöö töötajad, noortevaldkonna töötaja, noortevaldkonnas töötavad spetsialistid, valdkonna töötajad* (Noortevaldkonna programm 2017–2020). Nendele terminitele ei ole siin artiklis tähelepanu pööratud, kuna ilmselt on tegemist programmi raames eelkõige ministeeriumisisesega töödokumendiga. Võib eeldada, et need on kasutusel n-õ argiterminina ning on püütud leida mitmeid alternatiive, et vältida *noorsootõtaja* pidevaid kordusi. Samas programmis on nimetatud *huvijuhti* ja *kooli noorsootõtajat*:

„arendatakse parema koostöö kaudu tugitegevusi koolide huvijuhtidele ja noorsootõtajatele“ (tegevus 1.1) (*ibid.*).

Siit võib arvata, et ‘huvijuhti’ ja ‘kooli noorsootõtajat’ loetakse samatasandilisteks mõisteteks.

NOORTEVALDKONNAS TÖÖTAJATE AMETINIMETUSED

Eesti Noorsootõtajate Kogu korraldas 2017. aastal küsitluse kasutusel olevate noorsootõtaja ametinimetuste kohta, andes ette järgmise loendi (esitatud etteantud kujul): abivallavanem, ettevõtluskonsultant-projektijuht, EVS⁹ vabatahtlik, haridus- ja noorsootöö peaspetsialist, huvihariduse assistent, huvijuht, huvijuht – direktori asetäitja noorsootöö alal, huvijuht – noorsootõtaja, huvijuht – õpetaja, huvikeskuse direktor, huvikeskuse tegevjuht, huvikooli direktor, huvikooli muusikaõpetaja, kodutütarde rühmavanem, kultuurikor-

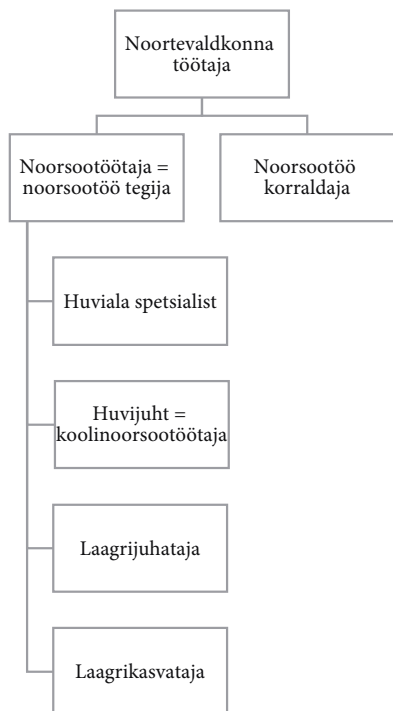
⁹ Tähistab Erasmus+ programmi Euroopa vabatahtliku teenistuse meedet.

raldaja, kunstikooli direktor, laagrijuhataja, laagrikasvataja, lastekaitse- ja noorsootööspetsialist, mobiilne noorsootöötaja, MTÜ juhatuse liige, MTÜ tegevjuht, noorsoonõunik, noorsooteenistuse juhataja, noorsootöö arendusjuht, noorsootöö ja spordi spetsialist, noorsootöö lektor, noorsootöö metoodika lektor, noorsootöö nõunik, noorsootöö osakonna juhataja, noorsootöö osakonna peaspetsialist, noorsootöö osakonna vanemspetsialist, noorsootöö peaspetsialist alaealiste komisjoni sekretär, noorsootöö spetsialist, noorteka noorsootöötaja, noortekeskuse juhataja, noortekeskuse juht, noortevaldkonna koolitaja, noorteühendus ELO rühma kuraator, ringijuhendaja, sotsiaaltöötaja, tantsukooli direktor, treener.

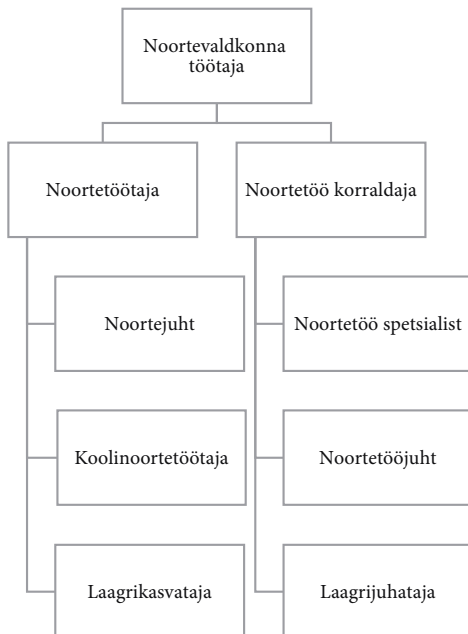
Tõenäoliselt on tegemist noortevaldkonnas tegutsevate töötajatega üldisemalt, sõltumata nende töö sisust või vahetust kokkupuutest noortega. Ametinimetused on struktureerimata, küll kajastavad need lähtudes positsioonist võimalikke tööalase sõltuvuse suhteid (nt *noortekeskuse juht ~ juhataja* ning *noorteka noorsootöötaja*). Ehkki juhupildina, kuid ometi kajastab see hästi mõistete kaootilist paiknemist.

NOORTEVALDKONNA AMETINIMETUSTE OSAMÕISTESTIK

Võttes kokku noorsootöötaja kohta toodud ametinimetused riiklikes dokumentides, pole mõistetes olulisi tähenduslikke erinevusi näha. Valdkonnas on eelistatud omasõnade kasutust, paljuski liitsõnade või sõnaühenditena. Dokumentides lisana esitatud kasutatud terminite või mõistete loendid koos selgitustega annavad tõendust püüetest valdkonna terminoloogiasse selgust luua. Seni on need jäänud pigem (tähestikulisteks) loenditeks. Et noortevaldkonnas, aga ka väljaspool selgust saada, oleks vajalik luua ning kokku leppida noortevaldkonna mõistesüsteemis. Lühiuurimuse tulemusena valminud noortevaldkonna ametinimetustega tähistavate mõistete osamõistestik on toodud joonisel 4. Siinjuures on arvestatud asjaolu, et noortevaldkonna töötajaskonda kuuluvad vaid füüsilised isikud.

Joonis 4. Noortevaldkonna ametinimetuste hierarhia (dokumentide põhjal).

Joonis 5. Noortevaldkonna ametinimetuste osamõistestik (ettepanek).

Joonisel 5 on pakutud võimalik noortevaldkonna ametinimetusega tähistavate mõistete osamõistestik, mis noortevaldkonna mõistesüsteemis võiks paikneda 'noortetöö' all (vt joonis 2). Selles tähistab noortetõõtaja vahetult noortega töötajaid, noortetöö korraldaja tegeleb noortetöö tingimuste loomisega, järgides selle korraldamise põhimõtteid (sh noorte kaasatust ja osalemist).

ARUTELU

Noortevaldkonnas on noortetöö praktika põhjal välja kujunenud mõisteväli. Uued mõisted lisanduvad ühiskonna vajaduste järgi, uute meetodite kasutuselevõttust ning peamiselt läänemaailmast kohandatud terminite tõlgetest. Esmalt oleks vajalik selgelt mõtestada kasutatud terminite otstarbekust, eelkõige selgitada, mida peame silmas *noorsoo* all. „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (2009) ütleb, et tegemist on noortega, noore põlvkonnaga (EKSS, 2009).

Samuti pakub „Eesti õigekeelsussõnaraamat“ (2013) ühe võimalusena kuuest, et sugu tähistab põlve ~ põlvkonda, sh liitsõnana noorsugu (ÕS, 2018). Kriitikat täiendsõna *noorsoo* kasutamise kohta on tehtud viimase paarikümne aasta jooksul (nt Nemvalts 2010. aastal Tallinna V noorsootöö konverentsil). Et vältida mitmetähenduslikkust, võib kaaluda täpsemate terminite kasutuselevõttu ja juurutamist. Senist *noorsootööd* võiks asendada *noortetööga*, tähistades tööd vahetult noortega. Soovides tähistada tööd noorte põlvkonna kui tervikuga, sobiks *noorsootöö* juhul, kui see ei oleks juba oma olemuselt *noortetööna* juurdunud, ning pakkuma peaks uudissõnu nagu *noorpõlvetöö* (mis oleks eksitav, viidates justkui üksiksiku nooruses tehtud tööle) või *noorpõlvkonnatöö*. Keelenõuanne (jaan 2005) on soovitanud kasutada *noorsootöötaja* asemel terminit *noortetöötaja*, „sest tal tuleks tegelda noortega, mitte abstraktse noorsooga, inimestega, mitte inimsooga“ (Keelenõuvakk, 2018). Sõna *noorsootöö* asemel on EKI keelenõuvakk (nov 2010) soovitanud kasutada keelendit *noortetöö* (*ibid.*). Noortevaldkonna terminivälja korrastamine võib olla oluline mitte ainult eestikeelse valdkondliku tegevuse tagamiseks, vaid ka tehtava töö tähenduslikuks ja täpseks väljendamiseks võrdses partnerluses teiste (nt sotsiaal-, justiits-, haridus-, kaitse-) valdkondade esindajatega.

Noortevaldkonna töötajate osamõistestiku süstematiseerimiseks on Eesti Noorsootöötajate Kogu (2017) teinud hea algatuse, et kaardistada valdkonnaga seotud ametite nimetused. Samuti on palju informatsiooni linnade ja valdade korraldatud noorsootöö kvaliteedi hindamise raportites, millest on võimalik leida valdkonnas kasutusel olevad ametinimetused. Eesti noortevaldkonna mõistete korrastamine ning mõistesüsteemi loomine võib olla keeruline, kuna kasutusel on väga mitmekesised nimetused – sama sisu nimetatakse eri terminitega, aga paraku ka vastupidi, et sama termin tähistab eri mõisteid (vrd mobiilne noorsootöö eri praktikates). „Huviharidussõnastik“ (2016) on hea alus, et korraldada noortetöö osamõistestikku. Sellest leiab ka mugandusi, nt ‘monotaja’, mis on tulnud kasutusse avatud ruumis korraldatud noortetöö metoodikast. Noortetöötaja osamõistestiku mõistesüsteemi kirjeldamine võib anda hea sisendi nii kutsestandardile, õppekavadele, ametikohtadele kui ka õigusaktidele.

KIRJANDUS

- EKSS. *Eesti keele seletav sõnaraamat*. (2009). Toim. Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veski, L., Viks, Ü., Voll, P. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ENTK. *Eesti Noorsootöö Keskus*. <https://www.entk.ee>.
- ÕS. *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013*. (2013). Toim. Raadik, M. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, T. (2007). *Terminiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Euroopa Komisjoni Valge Raamat: Uus hoog Euroopa noortele. 21.11.2001. COM (2001). <https://issuu.com/jevgenisemtsisin/docs/euroopa-noortepoliitika-valge-raamat>
- HAR. *Haridussõnastik. Hariduse ja kasvatus sõnaraamat*. (2014). Toim. Erelt, T. Eesti Keele Sihtasutus.
- Huviala valdkondade kvaliteedi arendamise toetust saavate huviala valdkondade loetelu ning toetuse taotlemise, eraldamise ja eraldamisest keeldumise tingimused ja kord. Haridus- ja teadusministeeriumi 21.06.2017 määrus nr 21. <https://www.riigiteataja.ee/akt/128062017029>.
- HAS. *Huviharidussõnastik*. (2016). Eesti Keele Instituut.
- HuviKS. *Huvikooli seadus*. (2006). Riigi Teataja I, 2007, 4, 19. Viimati muudetud 14.06.2017, RT I, 04.07.2017, 1.
- Keelenõuvakk. Keelenõuanne*. (2018). Eesti Keele Insituut. <http://keeleabi.eki.ee>
- Kutsestandard. Noorsootõtaja, tase 4. Lisa 1. Kutsestandardis kasutatud terminid*. (2017). Hariduse Kutsenõukogu. Sihtasutus Kutsekoda. Kehtiv alates 15.11.2017 kuni 14.11.2022.
- Nemvalts, P. (2017). Mõistestik korda, terminivara otstarbekaks. Eesti kultuurileht Sirp, nr. 10.03.2017. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/varamu/moistestik-korda-terminivara-otstarbekaks/>
- NTS. *Noorsootöö seadus*. (2010). Riigi Teataja I, 2010, 44, 262. Viimati muudetud 14.06.2017, RT I, 04.07.2017, 1.
- Noorsootöö strateegia 2006–2013*. (2006). Haridus- ja Teadusministeerium.
- Noortelaagri ning projektlaagri juhataja ja kasvataja kvalifikatsiooninõuded ning neile vastavuse tõendamise kord. Haridus- ja teadusministri 18.07.2014 määrus nr 65. <https://www.riigiteataja.ee/akt/125072014011>.
- Noorteprogrammide, noorteprojektide, noorsootöö arendamise riiklike programmide, noorsoouuringute ja noorsootööasutuste toetamise tingimused ning kord. Haridus- ja teadusministri 14.09.2010 määrus nr 56. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13358336>.
- Noorteseire aastaraamat 2012: Noored ja sotsiaalne kaasatus*. (2013). SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Eesti Noorsootöö Keskus.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020. (2014). Eesti Noorsootöö Keskus, Haridus- ja Teadusministeerium.

Noortevaldkonna programm 2017–2020. Haridus- ja teadusministri käskkiri, lisa 10.

Noorteühingu aastatoetuse taotlemise, eraldamise ja eraldamisest keeldumise tingimused ja kord. Haridus- ja teadusministeeriumi 29.07.2016 määrus nr 52. <https://www.riigiteataja.ee/akt/105082016002>.

Rajaleidja. Ametikirjelduste andmebaas. (2010). *AMET: Noorsootöötaja*. <http://www.rajaleidja.ee/akab/doc.php?12343>. [Vaadatud 05.12.2018.]

SAS. *Sihtasutuste seadus*. (1995). Riigi Teataja I 1995, 92, 1604. Viimati muudetud 20.04.2017, RT I, 09.05.2017, 1.

Tallinna linnas enim kasutatavad noorsootöölased mõisted. (2005). Koost. Lianne Ristikivi. MTÜ Noorte AMG, Tallinna Spordi- ja Noorsooamet. <https://www.tallinn.ee/est/g3494s29544>

Taru, M., Pilve, E., Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni. Ajalooline ülevaade*. Eesti Noorsootöö Keskus.

T-Kit käsiraamat: Sotsiaalne kaasatus. (2003). Euroopa Nõukogu Kirjastus. http://www.noored.ee/wp-content/uploads/2014/03/T-Kit_08_Sotsiaalne_kasatus.pdf

NOORSOOTÖÖTAJA ROLL JA NOORTE VÕTMEPÄDEVUSTE ARENDAMINE NOORSOOTOOS

TANJA DIBOU

Tallinna Ülikooli noorsootöö lektor

ILONA-EVELYN RANNALA

PhD, Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse lektor

ANNOTATSIOON

Artikli põhieesmärk on kirjeldada noorsootöös praktiseeritavaid mitteformaalse õppe õpieesmärke ja -tulemusi seoses elukestva õppe võtmepädevustega, aga ka mõista, kuidas kavandatakse ja viiakse ellu mitteformaalse õppe protsessi huvi- ja laagritegevustes. Et uurida, millised on noorsootöö hariduse õpieesmärgid ja mitteformaalse õppe õpiväljundid seoses võtmepädevustega, koguti nendele küsimustele vastuseid otsides andmeid 86 noortekeskusest. Lisaks vaadeldakse artiklis noorsootöötajate arusaamu oma rollist. Need arusaamad põhinevad üheksal individuaalsel intervjuul noorsootöötajatega Eesti eri piirkondadest. Uuringu tulemused näitasid, et mitteformaalse õppe põhieesmärgid ja õpiväljundid olid seotud nn ülekantavate oskustega ja elukestva õppe võtmepädevustega. Noorsootöötaja rolli peetakse enamasti noorte iseloomu kujundajaks ja nende põlvkonna rollimudeliks.

Võtmesõnad: mitteformaalne õpe, elukestva õppe võtmepädevused, nn ülekantavad oskused, noorsootöötaja roll

SISSEJUHATUS

Noorte võtmepädevuste arendamine noorsootöös on oluline teema Eesti PISA testi edukate tulemuste põhjal. 2016. aastal tõstatati samal teemal arutelu nn ülekantavate oskuste (*transferable skills*) puudumise üle. Euroopas rõhutatakse nn ülekantavate oskuste vajalikkust ka kaheksa elukestva õppe võtmepädevuse abil (Euroopa Komisjon, 2007), ning noorsootööd peetakse üheks oluliseks vahendiks, mis on suunatud noorte võtmepädevuste arendamisele mitteformaalse õppe keskkonnas. Noorsootööd on järjest enam õigustatud ja põhjendatud mitteformaalse õppe kaudu (Kiilakoski, 2015). Eesti noorsootöös keskendutakse noorte isikliku arengu toetamisele. Kas noortekeskustes, täpsemalt huvi- ja laagritegevustes, arendatakse nn ülekantavaid oskusi ja võtmepädevusi? Milline on noorsootöötaja roll tänapäeval? Kuidas tajuvad noorsootöötajad oma uusi rolle, kui noorsootööst oodatakse noorte nn ülekantavate oskuste arendamist? Siinses artiklis püütakse välja selgitada Eesti noorsootöö mitteformaalse õppe eesmärgid seoses elukestva õppe võtmepädevuste ja nn ülekantavate oskustega ning noorsootöötaja rolli selles kontekstis.

Artikkel koosneb kolmest osast: teooriast, meetodikast ja uuringu tulemustest. Teoreetilises osas otsitakse seoseid mitteformaalse õppe, noorsootöö ja elukestva õppe võtmepädevuste raamistiku vahel. Me väidame, et tänapäeval põhineb noorsootöö mitteformaalse õppe põhimõtetel ja olulist osa mängib võtmepädevuste arendamine. Selles artiklis kasutame termineid „võtmepädevused“ ja „ülekantavad oskused“ läbisegi, sest tänapäeva töömaailma kontekstis on kasutusel pigem mõiste „ülekantavad oskused“, kuigi haridussüsteemis on kalduvus „võtmepädevuste“ termini kasutamisele. Mõlemad näitavad vajajalike oskuste ja teadmiste kogumit, mida tänapäeval väärtustakse eri eluvaldkondades, sh tööturul ja haridussüsteemis. Noorsootöö sisu on alati olnud mõjutatud mitmetest teguritest: näiteks sellest, millised on poliitilised arengukavad ja vaated või ideoloogilised ja sotsiaalsed maastikud. Tänapäeval on näha, et noorsootööd mõjutavad ka majanduslikud suundumused, rõhutades noorte tööalast konkurentsivõimet ja noorsootöö rolli selle tõstmisel. Seetõttu on tõenäoline, et noorsootöötajate roll ning ülesanded on märgatavalt muutunud ja muutumises. Tänapäeval kujutatakse noorsootöötajaid üha enam sotsiaalse muutuse mõjutajatena, kes vastutavad noorte arengut toetavate keskkondade ja võimaluste loomise eest (Coussée, 2010).

TEOREETILINE RAAMISTIK: SEOSTE LOOMINE MITTEFORMAALSE ÕPPE, VÕTMEPÄDEVUSTE JA NOORSOOTÖÖ VAHEL

Mitteformaalse hariduse põhimõte erineb tavapärasest koolis toimuvast õppest või koolitamisest, kuivõrd see võib toimuda eri vormides ja keskkondades osalejate vajaduste ja eesmärkide järgi. Mitteformaalse hariduse olulisus on kasvanud kogu haridussüsteemis toimunud paradigmuuutuse tõttu, mis paneb rõhuasetuse elukestvatele õppele, et tähtsustada pidevat teadmiste ja oskuste omandamise protsessi kogu eluaja jooksul nii formaalse, mitteformaalse kui ka informaalset õpetamist (Saar, Unt, Lindemann, Reiska, & Tamm, 2014). Meie muutuv ja aina keerukamas maailmas, et reageerida muutustele, on tunduvalt olulisem omandada pidevalt uusi oskusi kui õppida selgeks üks amet. Formaalharidus ei jõua alati 21. sajandi kiiretele muutustele järele. Siinkohal pakubki mitteformaalne õpe formaalsele õppele alternatiivi või täiendust, et toetada muu hulgas noorte inimeste tööalast konkurentsivõimet tänapäevases ühiskonnas.

Enamasti defineeritakse mitteformaalset õpet formaalse õppe ja haridussüsteemi kaudu – viimasega võrreldes on selles midagi puudu või anab see teatava lisandväärtuse (Romi, Schmida, 2009). Siinkohal kasutame mitteformaalse õppe kohta järgmist definitsiooni: „Mitteformaalne õpe on eesmärgistatud, kuid vabatahtlik õpe, mis leiab aset eri keskkondades ning olukordades, kus õpetamine/koolitamine ja õppimine ei ole ilmingimata peamine tegevus. Need keskkonnad või olukorrad võivad olla ajutised ning toimuvaid tegevusi või kursuseid juhivad kas professionaalsed õppekorraldajad (näiteks noorte koolitajad) või vabatahtlikud (näiteks noortejuhid). Tegevused ja kursused on planeeritud, ent harva on need struktureeritud õppekava ainete järgi. Üldjuhul on need suunatud konkreetsetele sihtrühmadele, ent harvem hinnatakse õpiväljundeid või -tulemusi traditsioonilisel nähtaval viisil.“ (Chisholm, 2005) Siin tuleb mainida, et noorsootöö mitteformaalse õppe põhimõte rõhutab ka isiklikku arengut, tööalast konkurentsivõimet (seega kohanemist ühiskonnaga) ning kodanikuaktiivsust ja osalust (Bergstein, Taylor, 2009). Mitteformaalne õpe keskendub nn ülekantavate oskuste arendamisele, mis aitavad inimestel paljudes elusfäärides kohaneda. Euroopa Liidu praeguses kontekstis rõhutatakse nn ülekantavaid oskusi ka võtmepädevuste raamistiku kaudu. Seda defineeritakse kui teadmiste, oskuste ja hoiakute kombinatsiooni, mida iga üksikisik vajab eneseteostuseks ja arenguks, kodanikuaktiivsuseks, sotsiaalseks kaasatuseks ning tööhõiveks. Paljud pädevused kattuvad ning seostuvad üksteisega lähedalt.

(Euroopa Komisjon, 2006) Võtmepädevused on järgmised:

1. suhtlus emakeeles;
2. suhtlus võõrkeeles;
3. matemaatikapädevus ning teadmised teaduse ja tehnoloogia alustest;
4. infotehnoloogiline pädevus;
5. õppimisoskus;
6. sotsiaalne, isiklik ja kodanikupädevus;
7. algatusvõime ja ettevõtlikkus;
8. kultuuriteadlikkus ja kultuuriline eneseväljendus.

Kõik võtmepädevused on võrdsetl olulised (Euroopa Komisjon, 2007)¹⁰. Võtmepädevuste raamistik annab võimaluse hinnata noorsootöö käigus arendatud oskusi ja teadmisi (Pernits, 2011). Võtmepädevuste arengu hindamisel tuleb arvestada asutuse iseärasustega ehk selle tegevustega. Kuigi võtmepädevused on universaalsed ja vastastikku seotud, võib neist igäühte tõhusalt seatud eesmärkide järgi arendada. Näiteks kui tegevuse eesmärk on suurendada kultuuridevahelist lõimumist, tuleb eelkõige arendada kultuuriteadlikkust ja suhtlusoskust, samas kui teisi oskusi võib pigem n-ö taustal käsitleda.

Seos noorsootöö ja mitteformaalse õppe vahel on enam kui ilmne, kuivõrd noorsootöö võib toimuda eri keskkondades. See võib aset leida linnakeskkonnas – tänavatel, parkides ja parklates – või ka maakohtades, koolis, noorteklubis, vanglas, kohvikus või ostukeskuses (Sapin, 2009). Noorsootöö kannab üllamat eesmärki kui pelgalt vaba aja veetmise võimaluse, sotsiaalse järelevalve/kontrolli või asendustegevuste pakkumist. Noorsootöö üks keskeid põhimõtteid on toetada noorte haridusteed ja edendada õiglast sotsiaalset muutust (Sapin, 2013). Tänapäeval ei moodusta noored homogeenset rühma, vaid neil on eri huvid ja vajadused näiteks nende vanuse, soo, (sub)kultuuri, etnilise või usulise tausta, hariduse ja majandusliku olukorra järgi. Seega on noorsootöösse kaasatud eesmärgid ja tegevused suunatud eri sihtrühmadele, eri sisuga.

Euroopa Liidu noorsootöö põhimõtted erinevad suuresti kohalike tavade ja kommete järgi ning seega sõltuvad ka sellest, kuidas teatud regionis noortesse suhtutakse (Euroopa Komisjon, 2015). Noorsootöö on mitmekülgne, kuna see sõltub sotsiaalsest kontekstist ning kaasab eri pooli, kes osalevad selle loomisel alates noortest endist, aktiivsetest spetsialistidest või vabatahtlikest noorsootöötajatest kuni poliitikute, teadlaste või kogukonnaliikmeteni välja (Ord, 2016). Käsitlus noortest kui noorsootöö sihtrühmadest mõjutab selle valdkonna tegevusi. Riikides, kus noori käsitletakse kui probleemi, kes-

¹⁰ Artikli autorid on teadlikud elukestva õppe võtmepädevuste raamistiku uuendamisest, kuid uuringu tegemise ajal oli kasutusel siin toodud sõnastus.

kendutakse eeskätt sellistele teemadele nagu töötus, kodutus, uimastite kuritarvitamine ja noorte kuritegevuse ennetus (Wallace, Bendit, 2009: 444). Noortele suunatud meetmeid juhivad peamiselt tööhõive, kriminaaltöö, sotsiaal- ja tervisevaldkonna spetsialistid. Riikides, kus noortes nähakse pigem ressursi, keskendutakse eeskätt sellele, kuidas aidata noortel ennast arendada, pidades silmas iseenda, aga ka kogu ühiskonna heaolu. Seega rõhutatakse noorte haridust, koolitamist ja osalust ühiskonnas. Sedalaadi kontekstis on selgesti näha, et edendatakse noorte iseseisvust ning nende poliitilist ja sotsiaalset osalust aktiivsete kodanikena. (*ibid.*)

Usume, et noorsootööd kujundatakse pidevalt ümber (sellise paindlikkuse annab vähene formaalsus) ning seega on keerulisem leida konsensust töö põhimõtetes ja rollis, mistõttu on seda omakorda raskem ka laiemale üldsusele mõistetavaks või väärtustatuks teha (võrreldes näiteks haridusega). Noorsootöö identiteet võib peituda selle muutuvas olemuses, mis on ühtlasi ka noorsootöö nõrkus (Coussée, 2016). Noorsootööd on alati defineeritud kui muutuvad ja mitmekülgset valdkonda, mis on tihedalt seotud sotsiaalse kontekstiga. Noorsootöö tähendused ning mudelid on muutunud sotsiaalpoliitilise olukorra, ideoloogiliste raamistike ja ühiskonna põhiväärtuste kohaselt. Kõik noorsootöö korraldamisega seonduv on samuti ühiskondlike arengutendentside järgi pidevas ümberkujunemises.

Sotsiaalsed, kultuurilised, aga eriti tehnoloogilised muutused on viimastel aastakümnetel tugevalt mõjutanud noorsootöö rolli ja konteksti. Kui rääkida noorte hoiakutest, siis 1950ndate lõpus valitsenud vanemlikust lähenemisest on saanud tänapäeval arusaam, et noored on meie tulevik, ühiskonda edasiviiv ressurss ja nüüd meie partnerid. Coussée (2010) on uurinud noorsootöö identiteeti Euroopas ja leidnud, et noorsootöö ei tegele enam sotsiaalpedagoogiliste teemadega ega uuri, millised on noorte kasvutingimused ja kuidas nad leiavad oma tee ühiskonnas, vaid vaatleb pigem noorte positiivset ja harmoonilist individuaalset arenguteed, ning seega on noorsootöös järk-järgult välja joonistunud korrelatsioon osaluse ja positiivse arengu vahel. Ka Butters ja Newell (1975, viidanud Bamber, O'Brien-Olinger, O'Brien, 2014) illustreerivad olulist muutust noorsootöötaja rollides (Tabel 1). Alates 1870ndatest kuni tänapäevani on noorsootöötaja kandnud juhi rolli, keda noored peaksid järgima, seejärel õpetaja rolli, kus noorte aktiivne positsioon noorsootöö protsessis on samuti minimaalne. 1950ndatest hakkab noorsootöös passiivsest noorest saama aktiivselt osalev muutuste eestvedaja, ning ka noorsootöötaja on avatud noorte paremale kaasamisele ühiskonda ja ta pöörab tähelepanu noorte individuaalsele arengule sotsiaalsete muutuste kontekstis.

Tabel 1. Noorsootöötaja roll. (Butters ja Newell, 1975 Bamber, O'Brien-Olinger, O'Brien, 2014 kaudu).

Ajavahemik	Noorsootöö eesmärk	Noorsootöötaja roll	Noor
1870–1919 Kriitiline erinevus	Iseloomu arendamine	Juht	Järgija
1920–1950	Kultuuriline kohanemine	Õpetaja	Rolli sobitumine
1950–1975	Isiklik areng	Abistaja	Eneseteostus
1975 Kriitiline erinevus	Jõustamine	Sotsiaalne kriitik	Muutuste eestvedaja
1975–	Emantsipatsioon	Aktivist	Muutuste eestvedaja

Tänapäeval areneb noorsootöö jõudsalt edasi, kuigi praegu on see tugevalt mõjutatud majanduskriisist, mis on toonud noored taas poliitikakujundajate huviorbiiti ning suurendanud ka nõudlust noorsootöö tegevuste järele. Oluline on parandada noorte väljavaateid elus ning pakkuda neile paremaid võimalusi nii tööturul kui ka hariduses (Euroopa Komisjon, 2015). Seega loob noorsootöö ka silla noorte üleminekul koolist tööellu.

UURINGU METOODIKA

Uuringu eesmärk on kirjeldada noorsootöös enim kasutusel olevaid ja kirjeldatud mitteformaalse õppe õpieesmärke ja -tulemusi seoses elukestva õppe võtmepädevustega, aga ka mõista, kuidas kavandatakse ja viiakse ellu mitteformaalse õppe protsessi huvi- ja laagritegevustes. Et uurida, millised on noorsootöö mitteformaalse õppe eesmärgid ja õpiväljundid seoses võtmepädevustega, koguti andmeid 86 noortekeskusest. Vastused saadi Eesti Avatud Noortekeskuse korraldatud projekti „Riskilaste toetusprogrammi rakendamine läbi noortekeskuste,“ raames, mille eesmärk oli parandada noortekeskustele loodud spetsiaalsete meetmete kaudu 7–26-aastaste noorte heaolu ja kaasatust üle Eesti. Projekti meeskond kogus andmed 2015. aastal elektroonilise küsimustiku kaudu, mis koosnes 102 küsimusest. Artikli autor I.-E. Rannala kaasati uuringusse andmetöötluse faasis. Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse loal on artikli autorid siin edasi töötanud teises-

te andmetega, mille töö toimus 2017. aastal. Siinses artiklis keskendutakse aga kahele küsimusele, mis kirjeldavad huvi- ja laagritegevuse eesmärgid ja õpitulemusi, ning mille korraldasid noortekeskused kahe projektiperioodi jooksul. Küsimused olid järgmised:

1. Millised eesmärgid olid seatud laagritegevustele?
2. Mida õppisid noored huvitegevusest kõige rohkem?

Need olid avatud küsimused, kus noorsootöötajad pakkusid vabas vormis vastuseid. Laagritegevuste eesmärkide kohta anti kokku 13 vastust ja 105 vastust anti huvitegevuse õpitulemuste kohta. Andmeid analüüsiti kvalitatiivselt, kasutades kontentanalüüsi, kus koodid põhinevad teoreetilisel raamistikul (Hsieh, Shannon, 2005). Eesmärkide ja õpitulemuste vastuseid analüüsiti eespool kirjeldatud elukestva õppe võtmepädevuste järgi. Vastused on tähistatud järgmiselt: vastaja periood ja number, nt P1, A20.

Et saada täiendavaid teadmisi mitte üksnes mitteformaalse õppe eesmärkide ja tulemuste kohta, vaid ka selle kohta, kuidas kavandatakse ja korraldatakse mitteformaalse õppe protsess ning kuidas tajutakse noorsootöötajate rolli, tehti 2017. aasta suvest 2018. aasta kevadeni individuaalsed poolstruktureeritud intervjuud üheksa noorsootöötajaga, kellel oli noorsootöös üle viie aasta pikkune kogemus. Vastajad leiti nn lumepalli meetodil ehk iga intervjuueeritav soovitas järgmist. Vastajate anonüümsuse tagamiseks ei mainita nende vanust, sugu ja töötamise piirkonda, mistõttu esitatud intervjuude tsitaadid märgitakse lühidalt järgmiselt: intervjuu number, nt INT 1.

UURINGU TULEMUSED

Eesmärgid ja õpitulemused

Vastused avatud küsimustele „Mida noored huvitegevustest kõige enam õpivad?“ ning „Millised eesmärgid laagritegevustele seati?“ näitasid, et huvitegevusi tuleb põhjalikumalt uurida ja püüelda spetsiifilise huvitegevuse poole. Samal ajal aga keskendutakse laagris põhiliselt kommunikatsiooni ja sotsiaalsete oskuste parandamisele ja toetamisele; neile järgnevad initsiatiivikuse ja ettevõtlikkuse pädevused. Kuigi, nagu intervjuudest selgus, pakutakse laagris ka lühiajalisi huvitegevusi ja töötubasid, mille põhieesmärk on suurendada noorte huvi mõne spetsiifilise ala vastu ning võimaldada neil proovida midagi, mida tavaline kooliharidus neile ei paku, näiteks eri muusikastiile, nüüdisaegset teatrikunsti, mõnda haruldast spordiala, jne.

„Huvitegevuse eesmärk oli arendada loovust ja käsitööoskusi.“ (P2, A4)

„Laagritegevuse eesmärk oli arendada noorte sotsiaalseid oskusi. Märkimisväärselt tähelepanu pöörati kommunikatsiooni- ja käsitööoskuste, loovuse ja organisatsiooniliste võimete arendamisele. Paljud tegevused valmistasid ette noorsootöötajad, kuid peamine eesmärk oli, et noored liituksid ja algataksid nende tegevuste korraldamist.“ (P1, A2)

„Üldjuhul õpime muusikastiile, mida koolis ei õpetata: rahvalik on väga populaarne.“ (INT 1)

Seega suurim rõhuasetus spetsiifiliste oskuste omandamisel oli muusikas, tantsus, käsitöös ning kunstis; sporti mainiti pisut vähem (ekstreemspordialad). See annab meile arusaama, et kultuuriteadlikkus ning kultuuri väljendusvormid on tähtsaimad oskused, mida saab huvi- ja laagritegevustega arendada.

Üllatavalt tihti mainiti kokandust ning majandusteadusi. Küsimustikule vastanud noorsootöötajad arvavad, et need oskused peaksid aitama noortel iseseisvuda. Sageli mainiti ka iseseisvumist ning igapäevaste oskuste õpetamist, viidates vanemate puudulikele oskustele ja eeskujule nendes valdkondades. See liigitati kategooriasse „Muu“, mis võttis kokku tervisliku elustiili teema ning sellega seotud isiklike oskuste õpetamise.

„Pidime õpetama, kuidas hommikul voodi korda teha.“ (INT 6)

Samuti on võimalik luua seoseid matemaatilise võtmepädevusega.

„Jõudsin järeldusele, et toit on hea isegi väikese eelarvega. Tuleb alati proovida, teada saada, kas miski maitseb hästi või mitte. Rääkisime neile toidu koostisosadest ja kaloritest, sellest, mis on vajalik ja kasulik noorele kasvavale kehale. Õppisime koos töötama, ülesandeid jagama ja hügieeni eest hoolt kandma.“ (P1, A29)

Matemaatikat, tehnoloogiat ning digivaldkondi mainiti kõige vähem, kuid tervise ja loodusega seotud pädevused olid mõnevõrra populaarsemad. Siin tuleb silmas pidada kahte aspekti: esmalt, noortelaagrid toimuvad Eestis peamiselt suvel; teisalt, traditsioonilisi laagritegevusi nähti „tervisliku ja arendava puhkusena“ tänapäevase noorsootöö kujunemisel selle sajandi alguses. Intervjuudest saadud selgitused looduslaste teadmiste õpetamise vajalikkusest keskendusid peamiselt noorte ja looduse omavahelisele kaugenemisele, kui seda võrrelda virtuaalsetes keskkondades veedetava ajaga.

Erinevalt noortekeskuste huvitegevuste eesmärkidest ja õpitulemustest peaksid noorsootöötajate arvates laagritegevused avardama silmaringi ning arendama sallivust kultuuridevahelise pädevuse ning võõrkeelse kommunikatsiooni kontekstis.

„Tegevused olid suunatud sotsiaal- ja suhtlemisoskuste arendamisele, suhtlemisele kakskeelses keskkonnas (eesti ja inglise keeles), meeskonnatöö jätkamisele ja iseseisvuse toetamisele seiklushariduse kaudu.“ (P2, A10)

„Soovitud tegevustega soovisime /.../ suurendada sallivust mitmekultuurilises rühmas ja anda lastele võimalus omavahel suhelda.“ (P1, A1)

Üllatavalt ei puudutatud laiemas mitteformaalse õppe kontekstis üldse võtmetähtsusega oskust – kuidas õppida õppima. Teisalt mainiti mõnes vastuses ja intervjuus mõnda võtmetähtsuse loetellu mittekuuluvat, nagu igapäevased oskused, lõõgastumise ning keskendumise tehnikad. Huvi- ja laagritegevuste puhul toodi enamik intervjuudes esile positiivseid emotsioone ja heas seltskonnas viibimisest tingitud rõõmutunnet omaette väärtusena.

„Meie eesmärk on nautida ja osaleda tegevustes, mida pakutakse mitteformaalses keskkonnas.“ (INT 6)

Selliseid võtmetähtsusi nagu suhtlusoskust, personaalseid ja sotsiaalseid oskusi, initsiatiivikut ja ettevõtlikkust ning kultuuriteadlikkust ja kultuuri väljendusvormi mainiti enim noorsootöö õpieesmärkide ja -tulemuste kohta. Matemaatilised oskused, teaduslikud ja tehnoloogilised alusteadmised, digitaalne pädevus, kodanikupädevus ja kultuuridevaheline õppimine – need said huvi- ja laagritegevustes vähem tähelepanu. Intervjuude ajal rõhutati, et huvi- ja laagritegevusi valitakse noorte inimeste vanuse ja huvide järgi, mõnikord mõjutavad valikuid ka vanemate soovid või kohaliku omavalitsuse tellimused, samuti eelarvelised võimalused.

Mitteformaalse õppe protsess

Kuna ülaltoodud projekti noorsootöötajate küsimustik ei sisaldanud küsimusi mitteformaalse õppeprotsessi kohta, siis põhinevad siin esitletavad tulemused ainult uurimistöö teises faasis toimunud personaalsete intervjuude kogumil. Intervjuudes noorsootöötajatega küsiti järgmisi küsimusi: „Kuidas planeerite õpieesmärke ja -tulemusi?“, „Kuidas hindate õpieesmärke ja -tulemusi?“ ning „Kuidas annate noortele inimestele nende õppimise kohta tagasisidet?“.

Kuigi õpieesmärkide ja -tulemuste planeerimise küsimus oli otsekohe- ne, siis vastused puudutasid hoopis järgmiseid organisatsioonilisi planeerimisfaase: projekti koostamine eelarve kindlustamiseks, vajalike erioskustega spetsialistide või noorsootöötajate leidmine huvitegevuste elluviimiseks, turundustegevus ning koosolekud meeskonnaga üldiste ettevalmistuste tege-

miseks. Viimane punkt sisaldas ka sisulisi arutelusid, meeskonna rollide jaotust ning mõnel juhul ka laiemat õpieesmärkide arutelu, kuid spetsiifilisemalt planeerimisfaasis õpiväljundite ja -tulemuste teemal üldiselt ei arutletud ning jäi mulje vaikimisi eksisteerivast ootusest, et noorsootöötaja või spetsialist, kes töötuba, huviringi või muud õpitegevust korraldab, peab ise mingist hetkest alates „teadma“ nii õpiväljundeid kui ka eeldatavaid tulemusi.

„Kevadel olid meie töötajatele koolitused ja me peame alati meeles pidama, milline vanuserühm laagris on, ja sealt alustame tegevuste planeerimist. Püüame luua programmi, mis on täis eri tegevusi, et noored saaksid uusi asju proovida. Kuid see on üldisem plaan.“ (INT 1)

Peamised mainitud tulemused olid konkreetsed asjad või sündmused, nagu maalid, toit, õhtusöök, kontserdid, näitused, jne.

„Noh, täna on neil laagris muusikaõpe ja homme on neil kontsert vanematele, näiteks /... / või maalime ja teeme näituse.“ (INT 4)

Üks intervjuueeritavatest oli sellise lähenemisviisi üle väga kriitiline, samas kinnitades, et see on tõepoolest tendents, ning pidas noorsootöö laiemaks probleemiks teadmiste ja oskuste puudumist õpieesmärkide ja -tulemuste kavandamises.

„Eesmärkide ja tulemuste üle peaks mõtlema rohkem. Kui tavaliselt on eesmärk teha midagi konkreetset, siis ei ole piisavalt arusaama sellest, mida selle õppimise ajal õpime. Hiljem võime kokku leppida või arutada, et noored õppisid midagi, aga kas me võtame selleks aega?“ (INT 3)

Ainult üks vastaja märkis, et noortekeskuse plaanides ja tegevustes võetakse arvesse ka võtmepädevuste arendamise raamistikku.

„Õpieesmärke seatakse planeerimisetapis eelmise aasta tagasiside tulemusena ning see põhineb elukestva õppe võtmepädevustel. Olenevalt tegevuse teemast on igal tegevusel oma õpitulemused, mida on võimalik saavutada. Noortekeskustes on tegevusi, kus on võimalik arendada suhtlust ema- või võõrkeeles ja väljendada oma tundeid. Näiteks teatriklubis osalemine arendab loomingulist mõtlemist ja kultuurilisi teadmisi. Huvitegevusega tegeledes saavad noored ka uusi eesmärke seada ja oma kogemusi analüüsida.“ (INT 7)

Noortekeskustes töötavad noorsootöötajad ei ole harjunud seal tehtavaid tegevusi eesmärgistama ning võtmepädevuste raamistikku kasutama. Kuna õpieesmärkide ja -tulemuste praktika on puudulik, siis pole ka palju näiteid

õpitulemuste ning -protsessi hindamisest. Noorsootöötajad mainisid personaalse arengu individuaalset tagasisidet, näiteks muusikas, kunstis ja draamakunstis. Mainiti ka rühmavestlusi, seda eriti laagrite kontekstis – need vestlused olid aga rohkem või vähem mõeldud rühma dünaamika analüüsimiseks, päeva sündmuste tagasisidestamiseks ning isiklike kogemuste ja teadmiste jagamiseks. Noorsootöötajad mainisid ka rühma jälgimist ühe tagasiside ja saavutatud õpitulemuste hindamise meetodina.

„Eesmärkide ja õpitulemuste hindamiseks kasutatakse eri viise. Noorte enesehinnangu edendamine on oluline. Näiteks on tegevuse lõpus arutelu, kus noored saavad mõtiskleda oma õpikogemuse üle. Noorsootöötajad saavad ka õpiväljundeid hinnata spetsiaalsete küsimustike abil. Samuti kasutavad noorsootöötajad sageli vaatlust, kus nad jälgivad noorte tegevust ja osalemist. Tihti hindame õpitulemusi noorte individuaalsete vestluste alusel.“ (INT 7)

Üks noorsootöötaja väitis, et õpitulemuste ja tagasiside hindamine spetsiaalselt selleks struktureeritud formaalsete vormide, nagu intervjuude, vestluste või küsimustike abil, pole vajalik. Ta märkis, et piisab, kui tegevuse ajal ja selle järel jälgitakse noorte inimeste emotsioone.

„Noortelt võidakse küsida tagasisidet, näiteks nende tegevuse ajal. Kuidas neile meeldib see tegevus, mida edasi teha jne. Noorsootöötaja ei vaja tagasiside saamiseks spetsiaalseid küsimustiku vorme, sest ta saab tagasisidet ka noore emotsioonidest või motivatsioonist.“ (INT 8)

Ühes laagris tutvustati õhtuses vestluses oma lemmikraamatut, millega julgustati noori lugema. Rühmavestlused ja analüüsid olid samuti osa meeskonnatööst looduses.

„Kui teeme öösel metsas laagreid ja ööbime telkides, siis järgmisel päeval korraldame rühmaarutelusid, kus analüüsimise, mis hästi läks ja mis mitte nii hästi. Kas oli võimalus teha paremini ja kiiremini?“ (INT 6)

Kuna õppimine teadlike eesmärkide ja tulemuste mõistes paistab mõningal määral ebatäiuslik, siis ei ole palju võimalik öelda ka selle kohta, kuidas noortele nende õppimise kohta tagasisidet antakse. Enamikul juhtudel noorsootöötajad teavitavad noori tegevuse eesmärkidest, kuid mitte nii palju õpitulemustest.

„Noorele antakse ülevaade tegevuse alguses seatud eesmärkidest. Tegevuse ajal ja selle lõpus võib noorsootöötaja anda tagasisidet tegevuse kohta või kui on suurem sündmus, palutakse osalejatelt nende muljeid ja tagasisidet mõned päevad hil-

jem, ning noorsootõtajad koguvad noorte muljed kokku.“ (INT 8)

Õppimist ja saavutuste kordaminekut ning tagasisidet seostati selle asemel „asjade“ ja sündmustega, mis toimusid huvi- ja laagritegevuste käigus – lastevanematelt hästi vastuvõetud kontsert või avatud maalide näitus jne. Mõnedel juhtudel olid muusika-, kunsti- ja draamategevused õpitulemuste vaates paremini planeeritud või õnnestunud. Sel juhul anti sellel alal noortele mõnikord tagasisidet nende võimaliku edasise arengu jaoks.

„Parimat tagasisidet, mida saame pärast kontserte, annavad vanemad. Viimasel päeval on meil muusikalaagris nendega individuaalsed vestlused ja soovitusel – nt millised muusikariistad oleksid neile sobivamad.“ (INT 4)

Võtame lühidalt kokku intervjuueritavate vastused – võtmepädevuse „kuidas õppida õppima“ puudumine on protsessis ilmne. Noorsootöös toimub õpiprotsess, mida noorsootõtajad tagantjärele kirjeldavad või mõistavad, kuid mitteformaalse õppe tuumaks olevate õpieesmärkide ja -tulemuste teadlikkus planeerimises, hindamises ja tagasisidestamises eksisteerib puudujääke.

Noorsootõtaja roll

Intervjuudes kirjeldati noorsootõtaja rolli peamiselt iseloomu kasvatamise ja noortele eeskujuks olemisena. Mainiti ka noorsootõtajate väärtushinnanguid ja hoiakuid – noorsootõtajatel peavad olema „õiged“ väärtushinnangud ning suhtumine. Samuti peavad nad noortel aitama ühiskonda sulanduda ning toetama nende heaolu. Selline lähenemisviis ei jäta palju ruumi sotsiaalsele kriitikale ning noorsootõtaja aktiivsele rollile, nagu on näiteks kirjeldatud eespool toodud Buttersi ja Newelli mudelis (vt tabel 1), kus noorsootöö hilisemate eesmärkidena on toodud võimestamine ja emantsipeerumine, sest aktiivne kodanikuks olemine ja osalus on tänapäeval samuti olulised noorsootöö tegevused.

„Noorsootõtaja on inimene, kes on järgmise põlvkonna suurim rollimudel: oma käitumise, tegude, mõjuga – see kõik toimub muu hulgas. Noorsootõtajate enda hoiakud ja väärtused peavad olema kindlad.“ (INT 1)

Üks intervjuueritavatest kirjeldas noorsootõtaja rolli õpetajana. Üks vaatenurk oli see, et noorsootõtaja on õpetajast olulisem, kuna talle usaldatakse probleeme ja teemasid, mida õpetajatele ei räägita. Ühtlasi rõhutati, et õpetaja on jõupositsioonil, aga noorsootõtajad on noortega pigem samal tasandil.

Paar korda mainiti ka, et noorsootöötajad on nagu „teised lapsevanemad“. Siinkohal rõhutati peamiselt juhendavaid ja abistavaid rolle: huvialade juurde suunamine (noore inimese ande avastamine), juhendamine ja abi probleemide korral, nõustamine tuleviku teemadel. Rõhutati ka selliseid noorsootöötaja oskusi või isikuomadusi nagu empaatia, kuulamisoskus ning positiivne suhtumine.

„Noorsootöötajal on palju ülesandeid. Roll on ka oluline. Me näeme end õpetajatena. Kuid näeme end ka ise teise vanemana. Noortekeskus on mõne lapse teine kodu. Noorsootöötaja peab olema paindlik, mõistlik ja eeskujuks.“ (INT 2)

Eesti noorsootöötajad ise näevad ennast noorte inimeste tugiisikute ja juhendajatena, mis hõlmab noorte inimeste võimestamist peamiselt nende isiklikus arengus. Sel viisil on noorsootöötaja roll hästi ühendatud Eesti noorsootöö mõiste ning samuti noorsootöö peamiste põhimõtetega mitteformaalses õppes.

„Noorsootöötajal on Eestis palju rolle. Üks rollidest on julgustada ja kaasata noori ühiskonnas aktiivselt osalema. Noorsootöötaja roll on ka innustada noori positiivse eeskujuna. Samuti pakub see noortele võimalusi end arendada ja kogemusi omandada. Noorsootöötaja roll on ka noorte toetamine ja kuulamine, nende mõtete ja murede leidmine ning kohtade ja võimaluste loomine erinevate noorsootöö võimaluste kaudu.“ (INT 7)

Mõned vastajad mainisid, et noorsootöötaja rolli ja ülesandeid ei hinnata Eestis vääriliselt. Ühiskonnas on levinud arvamus, et noorsootöötaja mängib ainult mängu ja lõbustab noori eri tegevustega väljaspool kooli. Intervjuude käigus rõhutati korduvalt, et noorsootöötajate ülesanded ja tegevused peaksid ühiskonnas olema rohkem esile toodud. Lisaks peaks noorsootöötajate väärtustamise mõttes noorsootöö mõiste laienema ja noorsootöötajate roll ühiskonnas muutuma.

DISKUSSIOON

Noortekeskused organiseerivad huvitegevusi, mis tegelevad konkreetse huvi arendamisega. Nende hulka kuuluvad näiteks kultuurilised pädevused (nagu muusika, tants, kunst, käsitöö), kuid neid tegevusi ei tehta õppekava järgi (nagu huvikoolides), vaid need kestavad lühemat aega, võimaldades osalust, ehk ajal, kui noor inimene soovib osaleda või huvitegevust proovida. Lisaks toetavad noortekeskused nn ülekantavate oskuste arendamist, nagu kommunikatsioon ja sotsiaalsed pädevused ning laagrites initsiatiivikuse ja ette-

võtlikkuse oskused. Tähelepanu pööratakse igapäevaoskuste omandamisele, nagu kokandus ja kodumajandus, mille vajalikkust selgitasid noorsootöötajad sellega, et need oskused on olulised noorte iseseisvumisele kaasa aitamisel ning kodudes on selle ala ettevalmistuses puudujääke.

Uuringu tulemustele tuginedes võib mõnede reservatsioonidega (unustamata, et kvalitatiivne uurimistöo ei luba siinkohal üldistusi teha) väita, et nn ülekantavate oskuste õppimine noorsootöös eksisteerib mitteformaalse õppe kaudu. Sellegipoolest, uuringu tulemusena võib öelda, et noortekeskustes pööratakse vähe tähelepanu matemaatilistele pädevustele (isegi kui kompetents on kirjeldatud peamiselt analüütiliste ja probleemide lahendamise oskusena). Teaduslikud ja tehnoloogilised alusteadmised, digitaalne pädevus, kodanikupädevus, kultuuridevaheline õppimine ning oskus õppida – need olid huvi- ja laagritegevustes vähem fookuses.

Kuigi Eestit tuntakse IT-riigina, pööratakse noorsootöö tegevustes eba- piisavat tähelepanu digitaalsete oskuste arendamisele. Kipume arvama, et noored on digitaalse maailmaga rohkem tuttavad kui me ise. Samas loodame ekslikult, et neid oskusi õpetatakse koolides hoolega (Leppik, Haaristo, Mägi, 2017). Lisaks puuduvad noorsootöös piisavad rahalised vahendid ja inimressursid, et neid teemasid põhjalikult käsitleda. Noortekeskuste huvitegevusi organiseerivad peamiselt noorsootöötajad ise, rakendades endi tugevusi ja andeid (püüeldes nende oskuste poole täienduskoolituste abil), või kui on piisavalt rahalisi vahendeid, siis korraldavad tegevusi konkreetse ala spetsialistid. Noorsootöö eelarved ei suuda võistelda äri sektori meedia ja IT-spetsialistide palkadega, seega on siin tekkinud omakorda probleem. Sellegipoolest võiksid noorsootöötajad digipädevustega alustada näiteks turvalise interneti kasutamisest – on üpris üllatav, kui vähe sellest räägitakse.

Loodus- ja tervisekasvatust võiksid samuti olla rohkem rõhutatud. Terviseõpetust võiks muidugi kategoriseerida personaalse pädevuse alla, kuid oleme otsustanud seda eraldi käsitleda. „Noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ peab tervist noorsootöö üheks peamiseks läbivaks teemaks ning tõstatab seega noortega seotud tervisemurede kohta probleemi, mille üle Eestis sageli arutletakse – nt ebapiisav kehaline aktiivsus, nutiseadmete kasutamise sõltuvus, ebatervislik toitumine, ülekaalulisus ja kasvav alkoholi ning teiste narkootiliste ainete kuritarvitamine (Aasvee *et al.*, 2016). Ebapiisav kehaline aktiivsus ning nutiseadmete sõltuvus on ühe põhjusena viinud selleni, et Eesti noored on loodusest võõrandumas. Hiljuti avaldatud magistristöös (Saar, 2015) väidetakse, et tänapäeva noored pelgavad loodust ning kipuvad seda vältima. See on Eestis uus olukord, kuna siinsed inimesed on loodusega tihedalt seotud – käiakse seenel, marjul, matkadel ning telkimas. Selle teadmise põhjal on teretulnud, et noorsootöö tegevustes

pöörataks tähelepanu looduskasvatusele ning pakutaks kogemusi looduses. Peab mainima, et huvialategevuste arendamine looduses on ka rahvuslik prioriteet.

Soovime uuringu tulemuste põhjal rõhutada, et tänapäeva üks olulisemaid võtmepädevusi „õppima õppimine“ ei ole noorsootöös siinse uuringu põhjal noortelaagrites ega huvitegevustes tähelepanu all. Samuti on mõnevõrra muret tekitav asjaolu, et uuringus osalenud noorsootöötajate sõnul ei ole õpieesmärkide ja -tulemuste seadmise praktika teadlik ega regulaarne tegevus, kuigi noorsootöötajad mõistavad ja kirjeldavad seda tagantjärele hästi. Kuna mitteformaalse õppe planeerimise protsess on puudulik, siis on puudulik ka selle hindamine ning tagasisidestamine. Noorsootöötajad mainisid individuaalse tagasiside andmist, nt muusikas, kunstis ja näitlemisoskuses või laagri rühmavestlustes, kus analüüsitakse rühma dünaamikat, tagasiside andmist sündmuste toimumise päeval ning isiklike kogemuste ja/või teadmiste jagamist.

See tõstatab mitmeid küsimusi, mis on väljaspool selle uuringu eesmärki, kuid mis vajavad edasist uurimist. Näiteks, kas noorsootöötajatel on piisavalt kompetentsi, et õpetada noori inimesi oma õpinguid eesmärgistama, neid analüüsima ning tagasisidet andma? Kui mitteformaalne õpe on noorsootöö õigustus (vt Kiilakoski, 2015) ning selle esmane eesmärk on toetada noorte isiklikku positiivset arengut, siis sel juhul on noorsootöötaja roll anda juhi-seid ja toetada õppimist, ning „õppima õppimine“ peaks olema üks keskseid oskusi, mida saavutada. Probleemide lahendamisele ja analüütilistele oskustele ebapiisava tähelepanu pööramist (matemaatikaga seotud pädevused) võib omakorda seostada samuti õppima õppimise pädevuste puudumisega või kesisusega. Samas näitavad mõned eelnevad uuringud, et Eesti noored on noortekeskustes käimisest huvitatud, et saada teadmisi ja oskusi, kuid samal ajal ainult kolmandik neist leiab, et noortekeskuste tegevused on arendavad ja harivad (Taru, 2016).

Enamasti on noorsootöötaja roll uuringus osalenud noorsootöötajate arvates seotud noorte iseloomu arendamise ning neile eeskujuks olemisega. Noorsootöötaja rollist eksisteerivad ka mõned vanemlikud arusaamad, sest noorsootöötajad näevad end kui „teise lapsevanemana“. Enamasti võtavad noorsootöötajad juhendaja ja abistaja rolli, suunates noori huvialadeni (noore inimese talendi avastamine), juhendavad neid, aitavad probleemide korral ning suunavad mõtlema tulevikule. Nende tulemuste põhjal võib väita, et võimestamine, aktivism, koostöö noorte inimestega sotsiaalsete muudatuste saavutamiseks ei pruugi olla tänase Eesti noorsootöötaja roll. Põhifookuse eesmärk on personaalse ja sotsiaalse arengu toetamisel olla tulevases elus edukas ning sulanduda ühiskonda.

KOKKUVÕTE

Siinne uuring näitas, et peamised eesmärgid ja õpitulemused noorsootöö tegevustes (selles uurimistöös huvi- ja laagritegevused) olid seotud osade elukestva õppe võtmepädevuste järgimisega: kultuuriliste, isiklike ja sotsiaalsete oskuste arendamise ning suhtlemisoscuse, ettevõtlikkuse ja initsiatiivikuse edendamisega. Näib, et mitteformaalse õppega seotud noorsootöö panustab nn ülekan-tavate oskuste arendamisse, mida formaalses hariduses ehk ongi vajaka. Noor-sootöö pöörab palju tähelepanu ka igapäevaoskuste arendamisele ning seeläbi toetab noori oma igapäevaeluga toimetulemisel (nende hulka kuuluvad näi-teks kokandus, majapidamine, tervishoid, turvalisus, looduses olemine, jne). Uuringu tulemuste põhjal saab öelda, et noorsootöötajate kirjeldatud mitte-formaalse õppe eesmärgid ja õpitulemused pööravad vähest tähelepanu mate-maatilistele oskustele, kultuuridevahelisele pädevusele ning kodanikupädevu-sele. Noorsootöötajad näevad oma rollina peamiselt iseloomu kasvatamist ja noorte eeskujuks olemist, juhendamist, abistamist ning õpetamist.

Seega, vajadusega seda teemat lähemalt uurida, järeldame siinkohal, et Eesti noorsootöötaja roll võimestaja, emantsipeerija või sotsiaalse muutuse võimaldajana ei ole eriti ilmne, hoolimata strateegilistes dokumentides sä-testatud põhimõtetest ja eesmärkidest. Selles kontekstis, et Eesti noorsootöö roll on peamiselt toetada noorte inimeste personaalset arengut mitteformaal-se õppe abil, näitavad tulemused küll suurt pingutust, kuid kuna pädevus „õppima õppimine“ ei olnud üldse päevakorral, siis on mitteformaalse õppe teadlik või planeeritud protsess kaheldav või puudulik.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aasvee, K.; Liiv, K.; Eha, M.; Oja, L.; Härm, T.; Streimann, K. (2016). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2013/2014. õppeaasta uuringu raport!*. Tervise Arengu Instituut/ Tallinn.
- Bamber, J., O'Brien-Olinger, S., O'Brien, M. (2014). *Ideas in Action in Youth Work in Theory*. Centre for Effective Services.
- Bergstein, R.; Taylor, M. (2009). *Youthpass guide*. European Commission. Brussels. Retrieved from: http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/Youthpass_Guide_2009-06-09.pdf/df50057d-d1ea-413f-818a-957ac39b988c
- Chisholm, L. (2005). *Recognizing non-formal and informal learning in the youth sector – terminology cheat sheet*. Institut für Erziehungswissenschaften, Innsbruck. Retrieved from: [http://pjp-eu.coe.int/docu-ments/1017981/3084932/Bridges_for_recognition_n.pdf/1e7ebb5c-4edb-4bce-8fe0-db42605938c2](http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/3084932/Bridges_for_recognition_n.pdf/1e7ebb5c-4edb-4bce-8fe0-db42605938c2)

- Coussée, F. (2010). The Saint, the Poet, the Lord and the Cardinal. Learning from Youth Works' History. *Coyote Extra*, July 2010.
- Coussée, F. (2016). Introduction. In Siurala, L.; Coussée, F.; Suurpää, L (eds.) *The History of Youth work in Europe Vol 5* (pp 85-88). Council of Europe Publishing. Strasbourg
- European Commission. (2007). Key competences for lifelong learning: European Reference Framework. Luxembourg.
- European Commission. (2015). Youth work and nonformal learning in Europe's education landscape.
- Hsieh, H., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277–1288
- Kiilakoski, T. (2015). Youth clubs as spaces of non-formal learning: professional idealism meets the spatiality experienced by young people in Finland. *Studies in Continuing Education*. Vol 37 Issue 1.
- Leppik, C.; Haaristo, H-S.; Mägi, E. (2017). IKT-haridus: digioskuste õpetamine, hoiakud ja võimalused üldhariduskoolis ja lasteaias. Poliitikauringute Keskus Praxis. Tallinn. Retrieved from: http://media.voog.com/0000/0034/3577/files/IKT-hariduse_uuring_aruanne_mai2017.pdf
- Ord, J. (2016). The importance of Aristotle's phronesis in resisting instrumentality in youth work in England. In Siurala, L.; Coussée, F.; Suurpää, L (eds.) *The History of Youth work in Europe Vol 5* (pp 105-117). Council of Europe Publishing. Strasbourg.
- Romi, S., Scmida, M. (2009). Non-formal education: a major educational force in postmodern era. *Cambridge Journal of Education Vol 39 Issue 2*, 257-273
- Pernits, K. (2011). Võtmepädevused koolist ja noorsootööst. *Mihus. Kool Ja Noorsootöö Muutvas Maailmas.*, 8, 20–23.
- Saar, E., Unt, M., Lindemann, K., Reiska, E., & Tamm, A. (2014). *Oskused ja elukestev õpe: Kellelt ja mida on Eestil oskuste parandmiseks õppida?* Tallinn.
- Saar, T. (2015). *Loodus on hirmutav ja ebamugav: y-generatsiooni kogetud emotsioonid looduses/Nature is scary and uncomfortable: emotions experienced in nature by generation y*. Magistritöö Tartu Ülikool.
- Sapin, K. (2013). *Essential skills for youth work practice*. 2. nd edition. London
- Sapin, K. (2009) *Essential skills for youth work practice*. 1st edition. London
- Taru, M. (2016). Tallinna koolinoorte osalemine noorsootöös. Koolinoorte arvamus Noorteuring OÜ. Tallinn.

NOORTE KAASAMI- SEST JA OSALUSEST NOORTEVOLIKOGU KAUDU

KADI BRUUS

Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistriõppekava vilistlane 2018. aastal, Viimsi Vallavalitsuse haridus- ja noorsootöö peaspetsialist

TANJA DIBOU

Tallinna Ülikooli noorsootöö lektor

ANNOTATSIOON

Artiklis käsitletakse noortevaldkonna üht prioriteetset teemat: noorte kaasamist ja osalust. Siinses artiklis antakse ülevaade noorte kaasamise ja osaluse mudelitest ning selgitatakse, kasutades osalusmudeleid, kuidas on noori noortevolikogude kaudu kaasatud kohalike omavalitsuste (KOV) otsuste tegemise protsessidesse. Eesti noortevolikogude kogemust vaadeldakse KOV-i esindajate vaatekohast. Artikli üks lisaväärtus on põhjalik teoreetiliste osalusmudelite analüüs ja mudelite seostamine Eesti noortevolikogu praktikaga.

Võtmesõnad: noorte osalus, noorte kaasamine, noorte osalus otsuste tegemise protsessides, noortevolikogu

SISSEJUHATUS

Eesti on üks nendest vähestest riikidest, kus 16-aastastel noortel on võimalus hääletada kohalikel valimistel. Esile tuleb aga tõsta asjaolu, et noorte osalus ei piirdu ainult poliitiliste valimiste hääletamisega. Oluline on ka vaadelda teisi noorte osalemise võimalusi. „Noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ kohaselt on oluline, et noori kaasatakse nii teenuste kujundamisse kui ka laiemalt nende elu puudutavate otsuste tegemisse. Noori peavad otsuste tegemisse kaasama nii riik, kohalikud omavalitsused kui ka noortega töötavad asutused ja organisatsioonid. Noori ja nende elukvaliteeti mõjutab eelkõige elukorraldus nende kodukohas, vallas, linnas ja ka kogu ühiskonnas. Haridus, koolikorraldus, transport ja vaba aja veetmise võimalused on noortele tähtsad ning nende tegevuste planeerimisel peaks arvestama ka noorte arvamust. (Haridus ja Teadusministeerium, 2013)

Noorte osalus kohalike omavalitsuste otsuste tegemise protsessides väärrib erilist tähelepanu, et kasvatada noori aktiivseid kodanikke ja kindlustada demokraatia. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamisel on alus, et muuta iga noore eluolu ning tugeva kodanikuühiskonna arengut laiemalt. Noorte kaasamine ja osalemine omavalitsuste arengutegevustes ja otsustustes on kahepoolne protsess. Ei ole võimalik rääkida noorte osalusest, kui neid ei kaasata. Kohaliku omavalitsuse tasandil on omavalitsuste juhtidel ja spetsialistidel võimalus noori kaasata ja nendelt arvamust küsida, kuid alati sellega ei arvestada. Samuti pole ühekordse arvamuse küsimise puhul tegemist noorte tegeliku kaasamisega omavalitsuse arendamisse. Seepärast on järjepidev noorte kaasamine ja osalus otsuste tegemise protsessides paljudele KOV-idele suur katsumus. Tuleb ka esile tõsta, et Eesti kohalikes omavalitsustes on vähe informatsiooni noorte kaasamise ja osalemisvõimaluste kohta. Teemat ei ole piisavalt uuritud ning võib lähtuda eeldusest, et ebapiisava informatsiooni tõttu ei osata ega soovita noori alati kaasata. Seega tekib vajadus uurida, kuidas eri osaluse teooriad ja mudelid seostuvad Eesti noortevolikogude tegutsemisega. Samuti tuleb analüüsida noortevolikogu tähtsust ning uurida kaasamise ja osaluse senist praktikat kohalikus omavalitsuses – millega on noored tegelenud, mille üle on arvamust avaldanud. Uurida tuleb ka esile kerkinud noorte kaasamise ja osalemisega seotud katsumusi.

Siinse artikli eesmärk on analüüsida noorte kaasamist ja osalust kohalikes omavalitsustes ning selgitada, kuidas on noori noortevolikogude kaudu kaasatud kohalike omavalitsuste otsuste tegemise protsessidesse. Artikli teoreetilises osas antakse ülevaade noorte kaasamise ja osaluse kontseptsioonide tekkest ning arengust, teises osas vaadeldakse ja võrreldakse S. Arnsteini, R. Harti ja H. Shieri kaasamise ja osaluse mudeleid. Artikli kolmas osa annab

ülevaate Eesti noortevolikogude kujunemisest ja uurimistulemustest, kus analüüsitakse Eesti noortevolikogude kogemust KOV-i esindajate vaatekohast. Uurimus on tehtud 2018. aastal Kadi Bruusi magistritöö¹¹ raames.

MÕTISKLUSED KAASAMISE JA OSALUSE KONTSEPTSIOONIDE TEKKEST NING ARENGUST

Tänapäeval pööravad noortevaldkonna uurijad, teadlased ja praktikud üha rohkem erilist tähelepanu noorte osaluse teemale. Berliini müüri langemine 1989. aastal, millele järgnesid monumentaalsed poliitilised muutused Ida-Euroopas, seadsid sellele valdkonnale veel erilist tähelepanu. Demokraatliku korra tagamiseks on vajalik kaasata otsuste tegemisse kodanikke, sh noori, sest võib olla ka küsimusi, mis noorte elu mõjutavad ning kuhu nad peaksid olema kaasatud. Kodanike kaasamine poliitikasse on oluline institutsioonide usaldusvääruse ja kodanike nõuannete selgitamise seisukohast (Letki, 2004).

Uurijad on kindlaks määranud kolm domineerivat põhjendust, et noorte osalust juhtida: sotsiaalse õigluse ja noorte esindatuse tagamine, kodanikuühiskonna ülesehitamine ning noorte arengu edendamine (Zeldin, Camino, Calvert, 2007).

Kuigi noorte osaluse teema on seatud prioriteediks nii Euroopa Liidus (EL-i noortevaldkonna koostööraamistik 2010–2018) kui ka Eestis (Eesti noortevaldkonna arengukava 2014–2020), siis esineb noorte osaluse teemaga seotud kirjanduses sellegipoolest mõistete sisus ja kontseptsioonides mingil määral teatud ähmasust. Mõned autorid isegi ei erista kaasamise ja osaluse mõistet ning on andnud neile sama definitsiooni ja tähenduse. Seega vaatleme kõigepealt noorte osaluse ja kaasamise kontseptsioonide teket ning püüame täpsemalt välja selgitada, mida on selles töös kaasamise ja osaluse all mõeldud.

Noorte osalusest on rahvusvahelisel tasandil räägitud alates 1979. aastast, kui Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) otsusel oli rahvusvaheline lasteaasta. ÜRO Rahvusvaheline Laste Hädaabifond (UNICEF – *United Nations International Children's Emergency Fund*) määratles noorte osalust kui noorte fundamentaalset õigust. Lastel ja noortel on demokraatlik õigus osaleda otsustuste protsessides, mis on demokraatia alus. UNICEF määratles lapsi kuni 18-aastaste noortena. Noortel tekkis võimalus avaldada oma arvamust ja rääkida kaasa küsimustes, mis puudavad nende elu. 1989. aastal võttis ÜRO

¹¹ Bruus, K. (2018). Noortevolikogude roll noorte kaasamises ja osaluses kohalike omavalitsuste otsuste tegemise protsessides. Magistritöö. Juhendaja Tanja Dïbou. Tallinna Ülikool haridusteaduste instituut.

vastu lapse õiguste konventsiooni, kus on kirjas laste ja noorte õigus avaldada oma arvamust ning olla arvestatud eri elusfäärides (Taru, Pilve, Kaasik, 2015).

Suure tõuke on noorte osaluse toetamiseks andnud Euroopa Liit (EL). Esimeses noortepoliitika dokumendis (nn valge raamat) on noorte osalus üks tähtsaim valdkond. See dokument annab soovitusi tingimuste loomiseks, mis võimaldaksid noortel osaleda demokraatliku, avatud ja hooliva ühiskonna kujundamisel: „kuulake ära, mida noortel on öelda ja pakkuge kohaliku initsiatiivi foorumis, julgustage liikmesriikide vahelist efektiivsemat koostööd, pakkuge välja konkreetseid ideed olemasolevate programmide raames, andke noorte dimensioonile kõrgem profiil kõikides strateegiates“ (European Communities, 2001). Valge raamatu noortepoliitika üks olulisi mõjureid väljendus noorte aktiivse osaluse suurenemises ühiskonna elus. Sellest ajast alates hakati noori üha enam kaasama kohaliku, regionaalse ja riigitasandi otsustusprotsessidesse. Et kaasata noori aktiivselt ühiskonnaellu, tutvustati valges raamatus spetsiaalseid mitmekesiseid meetmeid: informeerimine ehk osaluse soodustamine informatsiooni edastamise ja infotehnoloogia kaudu; kaasamine meedias; vabatahtliku töö ja kogukonnale teenuste pakkumise julgustamine; noorte projektide ja algatuse toetamine; noorteorganisatsioonide edendamine; parteides ja vabaühendustes osalemise julgustamine; institutsioonides osalemine kohalikul ja regionaalsel tasandil (nt noortekogud, -parlamendid ja -paneelid); noorte kaasamiseks loodud struktuuride toetamine (European Communities, 2001).

2005. aastal pakkus Euroopa Liit noortepaktis uut kontseptuaalset lähene-mist osaluse teemale, mida nimetati n-ö struktuurseks dialoogiks. Selle pea-mine idee on kõikide huvirühmade kaasamine noortepoliitikasse, et arutada noortega seonduvaid olulisi teemasid enne otsuste langetamist. EL-i noor-tevaldkonna uuendatud koostööraamistikus (2010–2018) on noorte osalus määratud üheks tähtsamaks tegevusvaldkonnaks, mille eesmärk on toeta-da noorte osalemist esindusdemokraatias ja kodanikuühiskonna tegevustes ning kogu ühiskonnas (EL Nõukogu, 2009).

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development*) keskmes on, alates organisatsiooni asutamisest 1961. aastal, majandus ning arendus, mis tegeleb ka järgmiste valdkondadega: haridus, keskkond, avalik haldus jt, ning üks riiklikke võrd-lusanalüüse on olnud ka kaasamise ja osaluse teemad. OECD osalust puudu-tavates materjalides on näidatud ühiskonna ja huvirühmade vahelist kaasa-mist kui katust, kuhu kuulub informeerimine, konsulteerimine ja osalemine. Kaasamise raamistik on seotud kolme osaga. Esiteks, huvirühmade informee-rimine, mille puhul antakse teada otsustest ja õigusaktidest. See on ühepool-ne suhe, mille tagasisidet huvirühmadelt ei oodata. Teiseks, huvirühmadega

konsulteerimine, kus küsitakse arvamust ja ettepanekuid, kuid millega alati ei arvestata. Tegemist on kahepoolse suhtega, kuid mis pole huvirühmade algatatud. Kolmandaks, osaluse kaasamine, kus saame rääkida huvirühmade algatusest ja võimalusest osaleda otsuste tegemise ning õigusaktide väljatöötamise protsessides. Tegemist on kahepoolse suhtega. (OECD, 2001)

Noorte kaasamise otsustusprotsesside idee lähtub kaasjuhtimise põhimõttest, mis eeldab valitsuse ja kohalike ressursikasutajate võimu ning vastutuse jagamist (Berkes, 1991, 12). Noortevaldkonnas võeti kaasjuhtimise põhimõte esimest korda kasutusele 1971. aastal Euroopa Noortekeskuses ja 1972. aastal Euroopa Noortefondis, kus öeldi, et noortega tuleks noortepoliitika kujundajana arvestada. Osalemine on poliitika, tegevuse ja teenuste tõhususe alus.

Noorte osalust on käsitletud kui noorte esindatust poliitilises protsessis ja otsuste tegemises (Lentin & Ohana, 2008; Fleming, 2013). Hart (1992) on kirjeldanud osalust kui protsessi. See on otsuste ja arvamuste jagamine, mis puudutavad elukorraldust ning kogukonna elu. Nendes osalemine on kodanike fundamentaalne õigus. Noortel peab olema võimalus õppida ja harjutada osalust küsimuste kaudu, mis on nende eluga otseselt seotud. (Hart, 1992) Noortel on võimalus osalust praktiseerida koolides, organisatsioonides, noortekeskustes ning kohalike omavalitsuste osaluskoogudes, rääkides kaasa küsimustes, mis neid otseselt puudutavad, alustades lihtsamatest teemadest nagu haridus, vaba aeg, spordiväljakud ning liikudes edasi valla arengukava, eelarvet ning planeerimist puudutavate teemade juurde.

Märkimisväärne panus noorte osaluse kontseptsioonide ja mudelite loomisel ning kujunemisel on ka E. Brodie'l (2009), kes jaotab noorte osaluse teema kolmeks: avalik, sotsiaalne ja individuaalne (Brodie, Cowling, Nissen, Paine, Jochum, Warburton, 2009). Noortevolikogud on seotud kõigi kolme osaga. Noorte puhul on individuaalne osalus seotud sellega, et nad on huvitatud neid isiklikult puudutavatest küsimustest, olgu selleks haridus, kooliturvalisus või individuaalsed valikud. Sotsiaalne osalus on seotud rühmaga, milleks võib olla formaalne või mitteformaalne inimeste aktiiv või ühendus ning kus on arutlusel sotsiaalsetele rühmadele huvipakkuvad ideed, näiteks korteriühistud, informaalised võrgustikud, eri kultuuri- või sotsiaalrühmad. Avalik osalemine puudutab noorte osalust otsuste vastuvõtmisel nii volikogus kui ka teistes kohalikes koogudes.

Farthing (2012) on noorte osaluse kontekstis käsitlenud kahte mõistet: aktiivne ja passiivne osalus. Aktiivne noorte osalus tähendab seda, et noored teevad otsuseid ja pakuvad lahendusi ise. Aktiivne kodakondsus on õiguste, autoriteedi ja toetuse võimalus, et osaleda otsustusprotsessides ja ehitada üles parem ühiskond. Passiivne noorte osalus on aga see, kui noored osalevad üksnes ühiskonna pakutavates tegevustes. (Farthing, 2012)

Mis puutub kaasamise, siis selle all mõistetakse otsuste tegemisel ja õigusaktide ettevalmistamisel huvirühmade informeerimist, nendega konsulteerimist, arvamuste kuulamist ning tagasiside andmist. Mida rohkem ja paremini on kõik kaasamise kolm osa ühes otsustusprotsessis esindatud, seda mahukamast kaasamisest saab rääkida. (Lepa jt, 2004) Kaasamine on osalusest üldisem ja laiem mõiste, kus on esindatud eri tegevused. Need võivad hõlmata eri teemadel teavet andmisest ja vastuvõtmisest ning nendega konsulteerimisest. Seevastu mõistetakse osalemist kui aktiivset osalust konkreetsetes tegevustes/protsessides mitte ainult tarbijatena, vaid oluliste panustajatena.

Kaasamise laiema eesmärgina on nähtud professionaalsete arendusspetsialistide ja kohalike elanike võimu erisuste tasandamist (Christens & Speer, 2006). Kaasamise eelduseks ja vahendiks võib pidada dialoogi (Rannala, 2014). Rääkides noorte kaasamisest kohalikku omavalitsusse, on lisaks noore huvile ja valmisolekule tähtis ka ametnike, spetsialistide ja poliitikute valmisolek ning huvi noori kuulata ja kaasata. Selleks, et kaasamine oleks toimiv ja edukas, on vajalikud järgmised tõhusa osaluse tingimused: partnerlussuhete kujundamine; vastastikuse austuse ja mõistmise arendamine; reeglite loomine; mittetulundussektori läbipaistvuse suurendamine; partnerlusele vajaliku püsiva seaduse raamistikuga loomine, mis sätestaks ka rakendusmehhanismid. (Vergez, 2002)

Putnami (2002) sõnul saab tuua mitmeid tegureid, mis võivad kaasamist takistada, näiteks demograafilised tegurid, tehnoloogia kiire areng, valitsuste laienemine ja bürokraatia tugevus. Samuti ei tohiks jätta tähelepanuta noorte usaldamatust poliitikasse. Noored tihti ei arva, et poliitikute otsused neid otseselt mõjutaksid. Nad ei usu, et saavad otsustusprotsessi kuidagi mõjutada ja on skeptilised kogu poliitilises süsteemis.

Teadlased väidavad ka, et täiskasvanutel ja ametnikel võib noortesse olla negatiivne suhtumine ja nad võivad noori demokraatlikus protsessis alavääristada. Selle mõtteviisi kohaselt on noored sotsiaalsed alaealised, haavatavad ja ohustatud. Noorte arengut ähvardab nii mõnigi asi, mistõttu vajavad nad ainult kaitset. Ametnike skeptiline mõtteviis, et noored ei tohiks kodanikuühiskonnas aktiivselt osaleda ning riik peaks kontrollima noorte tegevust, tekitab vastastikust usaldamatust, mis muudab kahe rühma omavahelise koostöö keeruliseks, mõnikord isegi võimatuks. (Walther, Jensen, 2002) Täiskasvanute suhtumine noortesse ja üldised arusaamad noorte vajadustest ja õigustest mõjutavad, kuidas noori otsustusprotsessidesse kaasatakse. Lofquist (1989) on pakkunud mudelit, mis seostab riigiametnike suhtumist noortesse ja nende tähtsusesse otsuse tegevuste protsessides. Kui ametnikud tajuvad noori objektidena, siis on noortel raskem ühiskonda panustada, sest ametnikud ei anna võimalust kaasa rääkida ning otsustavad seega noorte eest. Täiskasvanud võivad tajuda noori ka kui konsultante, kes annavad tagasisidet ja

aitavad parandada noortele suunatud teenuseid. See puudutab ka passiivset noorte osalust otsustusprotsessis. Noorte aktiivset osalust on võimalik saavutada, kui täiskasvanute hoiakud peegeldavad positiivset suhtumist noortes. Sellisel juhul tajutakse noori võrdväärsete ja oluliste partneritena. Noortel on juurdepääs teabele, neil on õigus konsulteerida täiskasvanutega. Noorte häali ja arvamusi arvestatakse täiskasvanutega võrdselt. Siinkohal jääbki lahtiseks küsimus, mil määral on kohaliku omavalitsuse ametnikud valmis vastu võtma noori kui ressursse või partnereid ja jagama oma võimu noortega, et nad saaksid otsustuste tegemises kaasa lüüa.

Uuringu „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessidesse“ tulemused näitasid, et lapsed ja noored soovivad teha ettepanekuid oma kodukoha elukorralduse kohta, ning nende kaasamiseks on vajalik hõlbustada järjepidev koostöö laste ja noorte ning kohaliku omavalitsuse vahel. (Lastekaitse Liit, 2013) Täiskasvanutel peab olema rohkem oskusi lapsi ja noori kaasata ning nende arvamust kuulata. Eriti ohtlik ja noortele negatiivselt mõjuv võib olla olukord, kus täiskasvanud suruvad oma mõtteid ja ideid noortele peale, noored aga võivad jääda täiskasvanute huvide ja vajadusete keskele. Oluline on täiskasvanute avatus ja oskus noorte ideid kuulata ning arvestada. (Oross, 2015) Noorte osalus eeldab täiskasvanute valmisolekut ning nõuab ka häid teoreetilisi teadmisi. Seega võiksid kohaliku omavalitsuse esindajad olla kursis noorte osalusmodelitega, sest see võimaldab noori paremini kaasata ning vältib sattumist osalusmodelite passiivsele alumisele tasandile ehk manipuleerimise ja võltsosaluse (ingl *tokenism*) juurde.

OSALUSMUDELITE ANALÜÜS

Sherry Arnsteini (1969) kodanikualgatuse redelit peetakse üheks klassikalisemaks ja mõjusamaks osaluse teooriaks. Arnsteini kaasamise astmestiku eesmärk on võimalikult laia elanikkonna otsene osalemine ja mõjutamine. Arnstein (1969) tugineb oma teoorias deklaratsioonile, et kodanike osalus on nende jõud. Ta väitis, et osalust ei saa olla ilma võimu jagamise või ülekandmiseta. Võimu ümberjagamine võimaldab praegustest poliitilistest ja majanduslikest otsustusprotsessidest eemalolijatel või vähem edukatel olla teadlikult kaasatud, pidades silmas tulevikku. See on strateegia, mille abil liituvad protsessiga eemalolijad, mis määrab selle, kuidas jagatakse informatsiooni, planeeritakse eesmärke ja suundi, jagatakse maksutulud, juhitakse programme ning jagatakse eeliseid (näiteks lepingud ja eestkostmine). Kokkuvõttes on osalus see vahend, mille abil saab kaasa tuua olulise sotsiaalse reformi, mis võimaldab jõuka ühiskonna kasumit jagada. (Farthing, 2012; Arnstein, 1969)

Eraldi on noorte osaluse teemat vaadelnud Roger Hart, kes on loonud noorte osalusredeli, millel on kaheksa astet. Kolm alumist redelit kirjeldavad

tegevusi, milles Harti järgi noori ei kaasata. Redeli astmeid loetakse alt üles. Esimene tasand on manipuleerimine, mis tähendab, et täiskasvanud pakuvad noortele ise tegevusi ja teemasid välja. Need on täiskasvanute arvates noortele sobilikud, kuid tegelikult noorte arvamust ei küsita. Teist tasandit nimetatakse dekoratsiooniks, kus täiskavanaud ei kaasa noori nende probleemide lahendamisse, vaid pakuvad ise lahendusi välja. Kolmandal redeli astmel antakse noortele võimalus oma arvamust avaldada, aga otsustusprotsessidesse neid siiski ei kaasata. Siinkohal on tegemist nn võltsosalusega (ingl *tokenism*). (Hart, 1992) Tegutsevate noortevolikogude puhul saame rääkida eelkõige noorte osalusest ja vähem mitteosalusest ehk Harti redeli alumisest osast.

Harti redeli viis ülemist astet on osaluspraktikad, millest iga kõrgemal asuv aste suurendab noorte vastutust (Hart, 1992). Arnsteini ja Harti mudelid on võrreldavad, kuna mõlemal on kaheksa astet, millest kolm alumist astet on mitteosaluse ning viis ülemist osaluse eri vormid. Nende puhul on Arnstein kodanikke laiemalt vaadelnud, Hart aga on keskendunud noortele. Mõlema mudeli viis ülemist astet iseloomustavad noortevolikogusid. Olenevalt teemast, probleemist ja selle käsitlusest, võime noortevolikogude puhul rääkida redeli ülemistest astmetest.

Neljandal astmel on noortele antud ette roll ja neile antakse selle põhjal tagasisidet. Noortele antakse mingi ülesanne tervikprotsessist ning neid teavitatakse, kuidas nende panust kasutatakse ja kuidas see mõjutab lõpptulemust. (Hart, 1992) Näiteks võib neljandal astmel olla teemasid, kus kohalik omavalitsus küsib noorte seisukohta mänguväljaku rajamise kohta ning noored saavad seejärel esitada oma mõtteid. Kuigi see ei pruugi olla lõpptulemus, on noored siiski kaasatud ning neil on võimalus osaleda ja kaasa rääkida.

Viienda astme puhul on tegemist noorte konsultatsiooniga ja neile tagasiside andmisega. Noored annavad täiskasvanutele nõu. Noori teavitatakse, kuidas nende panust kasutatakse ja milline on lõpptulemus. (Hart 1992) Viienda astme näitena võib noortelt küsida arvamust valla arengukava koostamise kohta. Noored saavad teha ettepanekuid ja omavalitsuse esindajad annavad tagasisidet, milliseid noorte ettepanekuid on kasutatud ning põhjendavad, miks on mõni ettepanek välja jätetud.

Kuuenda astme puhul on tegemist täiskasvanute algatatud, kuid noortega jagatud otsustega. Täiskasvanud algatavad mingi projekti, mille otsused tehakse lõplikult koos noortega (Hart 1992). Kuuenda tasandi puhul võib näiteks tekkida omavalitsusjuhtidel võimalus rajada siserulapark, mille paremaks kavandamiseks küsitakse noorte arvamust, ning koostöös kavandatakse, planeeritakse ja rajatakse siserulapark.

Seitsmenda astme sisu on noorte omaalgatuslikud ja juhitud otsused. Noored algatavad ja korraldavad mingi tegevuse ise, aga täiskasvanutel on

vaid toetav osa (Hart, 1992). Seitsmenda tasandi puhul algatavad noored teema. Näiteks soovitakse korraldada seminar kohaliku omavalitsuse tuleviku arengu kohta ning täiskasvanud, kohaliku omavalitsuse juhid ja ametnikud toetavad nende ideed ning elluviimist.

Kaheksandal ehk kõige kõrgemal osalusastmel on noorte omaalgatusliikud, kuid täiskasvanutega jagatud otsused. Tegevuse algatus tuleb noortelt, kuid otsuste tegemisel osalevad nii noored kui ka täiskasvanud. Täiskasvanud innustavad noori, samas saavad aga noored õppida täiskasvanute elukogemusest. (Hart, 1992) Kaheksanda astme puhul tulevad ideed noortelt ning koostöös täiskasvanutega viiakse need ellu. Näiteks soovivad noored korraldada valla tervisepäeva ning koostöös ametnike ja omavalitsuse juhtidega kavandatakse tegevused, kutsutakse üritusele esinejad ning finantseeritakse tegevused.

Lisaks Sherry Arnsteinile ja Robert Hartile on noorte osalusteemadega tegelenud ka Harry Shier. Kolme osaluse mudelit on võimalik omavahel võrrelda, kuna Shier on võtnud aluseks nii Arnsteini kui ka Harti mudelite viis ülemist astet, mis puudutavad aktiivset osalust. Shier (2001) on kategoriseerinud viis osalemise tasandit järgmiselt:

1. Noori kuulatakse, mis tähendab, et peab olema valmisolek ja huvi kuulata noorte arvamust (Shier, 2001). Kui omavalitsuses on loodud noortevolikogu, tähendab see dialoogi ning kokkuleppeid noortega. Omavalitsusjuhid ja spetsialistid peavad kuulama noortevolikogu, ning on võimalik kokku leppida, kas kohtutakse regulaarselt, näiteks kord kuus või vajaduse järgi, ning oluline on täiskasvanute valmisolek noori kuulata.
2. Noori toetatakse nende arvamuse avaldamisel. See tähendab, et peab oskama küsida noorte arvamust ja olema valmis neid toetama. Samuti peab oskama kasutada eri meetodeid, et selgitada välja noorte arvamused. (Shier, 2001) Täiskasvanud ei saa alati oodata, et noored tulevad nende juurde ettepanekutega, vaid nad peavad oskama ise küsida, et noortelt nende arvamused kätte saada. Alati pole ümarlaud ja koosolek selleks kõige paremad variandid, vaid tuleb kasutada eri meetodeid, et noored arvamused avaldaksid.
3. Noorte arvamused võetakse kuulda. Küsides nende arvamust, peab oskama seda kasutada ja sellega arvestada. See eeldab, et otsuste tegemisel peab olema koht ja valmisolek noorte arvamuste kuulamiseks ning selle lisamiseks. (Shier 2001)

Vaadeldes eri osalusteooriaid ja -mudeleid, ei pea kõik noortevolikogude tegevused olema kõige kõrgemal astmel. See ei ole eesmärk omaette, vaid tähtis on, et noored oleks kaasatud ja olenevalt teemast, huvist ja soovidest saavad nad eri mudelite järgi otsustes osaleda. Tabelis 1 on võrreldud Arnsteini, Harti ja Shieri osalusmudeleid ja Eesti noortevolikogude tegevust.

Tabel 1. Eri osalusmudelite võrdlus ja selle seostamine Eesti noortevolikogudega.

Arnsteini mudel	Harti redel	Shieri mudel	Noortevolikogud
8 Kodanike kontroll	8 Noorte omaalgatuslikud, kuid täiskasvanutega jagatud otsused.	5 Noored jagavad võimu ja vastutust otsustamisel.	Noortevolikogu teeb ettepanekuid, osaleb protsessides ja vastutab.
7 Delegeeritud võim	7 Noorte omaalgatuslikud ja juhitud otsused.	4 Noored on kaasatud otsuste tegemise protsessi, nendega arvestatakse.	Noortevolikogu teeb ettepanekuid ja koostöös täiskasvanutega viiakse ideed ellu.
Kodanike võim			
6 Partnerlus	6 Täiskasvanute algatatud, kuid noortega jagatud otsused.	3 Noorte arvamust küsitakse ja võetakse kuulda.	Noortevolikogult küsitakse arvamust täiskasvanute algatatud ideede ja sellega arvestatakse, ollakse valmis ka noortepärasteks lahendusteks.
5 Vaigistamine	5 Konsultatsioon noortega ja tagasiside neile.	2 Noori toetatakse nende arvamuse avaldamisel.	Konsulteeritakse noortevolikoguga ja antakse tagasisidet.
4 Konsultatsioon	4 Noortele etteantud osa ja tagasiside neile.	1 Noori kuulatakse.	Täiskasvanud kuulavad noortevolikogu arvamusi, noored julgevad esitada ettepanekuid.

NOORTE KAASAMINE JA OSALUS EESTI KOHALIKE OMAVALITSUSTE OTSUSTE TEGEMISE PROTSESSIDES

Eestis hakati noorte kaasamise ja osaluse teemast kui ühest noorsootöö valdkonnast rääkima noorsootöö seaduse ettevalmistamisel eri töörühmades alates 1996. aastast. Eesti Noorteühenduste Liit (ENL) hakkas noorte osaluse teemaga tegelema 2002. aastal, mil ka nimetatud ühing loodi. ENL-i liikmed koolitavad pidevalt aktiivseid noori ja juhendavad omavalitsuste juhte ning spetsialiste.

Noorsootöö seaduse (2010) järgi on noortevolikogu valla- või linnavalikogu juures tegutsev noortest koosnev nõuandva õigusega osaluskogu. Noortevolikogu on mõnes omavalitsuses nimetatud ka noorteparlamendiks. Mõlema mõiste juures tähendab see registreeritud ja omavalitsuse kinnitatud põhimääruse alusel tegutsevat organisatsiooni. Noorte aktiiv on rühm, kes tegutseb kinnitatud põhimääruseta.

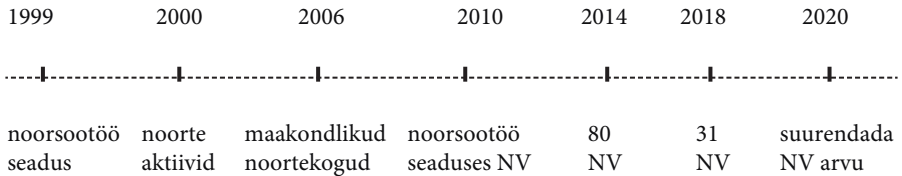
Pärast 1999. aasta esimese noorsootöö seaduse vastuvõtmist hakkasid Eesti kohalike omavalitsuste juures tegutsema põhiliselt noorte aktiivid ning tekkisid ka esimesed ametlikud noorte osaluskogud. Esimene ametlik noorte osaluskogu, mis tegutseb siiani, registreeriti 1999. aastal Narva linnavalitsuses, ning kannab nime Narva noorteparlament. Noorte aktiivid tegutsevad alates 2000. aastast paljudes omavalitsustes. Pärast noorsootöö seaduse uuendamist 2010. aastal, kus sätestati täpsemalt noortevolikogude määрус, hakkas Eestis järjest enam moodustuma ametlikke noortevolikogusid. Nende põhikirju ja -määruseid hakati registreerima volikogudes 2011. aastast.

Tänapäeval tegutsevad Eestis noortevolikogud põhimääruste ning noorte arvu järgi. Valimis toimingud ning tegutsemise alused on väga erinevad. Samas on noortevolikogude tegevuses palju sarnasust, kuid kokkuvõttes on noortevolikogud esinduskogud, mis teevad koostööd kohalike omavalitsuste juhtide ja spetsialistidega, ning kes on valitud 1–2 aastaks.

Noorsootöö seaduse (2010) järgi võib „valla- või linnavalikogu juurde moodustada noortevolikogu, mille eesmärk on arutada valla või linna pädevusse kuuluvaid noori puudutavaid küsimusi ning teha nende kohta ettepanekuid valla- või linnavalikogule ja valla- või linnavalitsusele, lähtudes noorte vajadustest ja huvidest. Noortevolikogu tegutsemise alused kehtestab valla- või linnavalikogu. Vald või linn toetavad oma haldusterritooriumi noortevolikogu jätkusuutlikku tegutsemist valla- või linnavalikogu kehtestatud korras. Valla- või linnavalikogu edastab noortevolikogule selle taotlusel oma istungite päevakordade projektid ning noori puudutavate õigusaktide eelnõud enne valla- või linnavalikogu istungite toimumist“ (Noorsootöö sea-

dus, 2010).

Joonisel 1 on kujutatud noortevolikogude tekkimist ja arengut. Esimene noorte osaluskoogu tekkis vahetult pärast noorsootöö seaduse vastuvõtmist 1999. aastal. Noortevolikogude arv suurenes pidevalt 2014. aastani. Seoses haldusreformiga muutus 2017. aastal ka noortevolikogude tegevus ja hulk. Mõnedes uutes omavalitsustes on loodud ka uued noortevolikogud, kuid mitte kõikides. Lähiaastatel suureneb eeldatavasti noortevolikogude hulk ning koostöös ENL-iga luuakse kõikidesse omavalitsustesse osaluskoogud.

Joonis 1. Noortevolikogude (NV) tekkimine ja areng Eestis.

Kui vaadelda KOV-i ja noorte suhet kaasamise kontekstis, siis on informeerimine ühepoolne suhe, kus omavalitsus teavitab noori oma tegevusest. Antakse igakülget ja täpset informatsiooni tegevustest, kuid tagasisidet noortelt ei oodata. Noortel puudub võimalus küsida, vaidlustada või kuidagi informatsiooni mõjutada. Konsulteerimise puhul on tegemist kahepoolse suhtega, kus küsitakse noorte seisukohti eri küsimustes (avalikud arvamusküsitlused, noored saavad esitada ettepanekuid ja arvamusi), kuid ei olda kindel, et nendega ka arvestatakse. Osaluse puhul on võimalik rääkida noortepoolsest algatusvõimest, et alustada suhtlemist ning arendada aktiivseid kahepoolseid suhteid ja dialooge ning partnerlussuhteid (OECD 2001; Vergez, 2002).

Et täpsemalt uurida, kuidas kaasatakse noori KOV-i otsustustegevustes koostöös ENL-i esindajatega, kes igapäevatoos noortevolikogudega kokku puutuvad, tehti 2018. aastal uuring¹², kus valiti välja viis kohalikku omavalitsust, kus tegutseb ka noortevolikogu. Poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud tehti viie kohaliku omavalitsuse esindajatega, kus vastajaid oli igas omavalitsustes kuni kolm. Fookusgruppi kuulusid enamike omavalitsute puhul abilinnapea või -vallavanem, volikogu esindaja ja noorsootöö eest vastutav spetsialist. Uuringu peamised küsimused olid järgmised: a) kuidas on omavalitsus senini kaasanud noori otsustusprotsessidesse ja kohaliku omava-

¹² Bruus, K. (2018). Noortevolikogude roll noorte kaasamises ja osaluses kohalike omavalitsuste otsuste tegemise protsessides. Magistritöö. Juhendaja Tanja Dïbou. Tallinna Ülikool haridusteaduste instituut.

litsuse arengutegevustesse; b) millised on teemad, head praktikad, kus ja kuidas on noored saanud kaasa rääkida? c) millised on olnud senini suurimad takistused noorte kaasamisel?

Uurimistulemused näitasid, et Eestis on paljudes omavalitsustes aktiivne ning hea praktiline koostöö noortevolikogude ja omavalitsuste vahel. Noored on noortevolikogu kaudu kaasatud omavalitsuse otsustusprotsessidesse, ning kaasamises on rakendatud nii informeerimine, konsulteerimine kui ka osalus. Vaadeldes noorte osalusmudeleid, võib öelda, et üheski intervjueritud omavalitsuses ei olnud koostööd noortevolikogudega osalusmodelite alumistel astmetel, seega ei esinenud mitteosalust. Enamik omavalitsuste esindajaid ütles, et üks hea koostöö oli näiteks omavalitsuses noorsootöö kvaliteedi hindamine, mille raames toimusid ühised arutelud ning kavandati ühiselt tegevusi, mis aitavad lahendada probleemkohti. Noorsootöö kvaliteedi hindamise mudelis oli eri teemasid, mis puudutasid noorte osalust ja koostööd omavalitsustega ning mis oli suurepärane võimalus osaleda dialoogis ja ühisel arutelul. Arutelud noorsootöö kvaliteedi hindamise teemadel on kindlasti nii Arnsteini kui ka Harti mudelis 7. ning Shieri mudelis 4. astmel. Kvaliteedi hindamisel esitasid noored ettepanekuid ja arvamusi nii hetkeseisu kui ka edaspidiste tegevuste kohta, ning mille otsused võeti vastu ühiselt.

KOV-i intervjuueritavad töid ka mõned muud näited noortevolikogu kaasamist otsustusprotsessidesse ja kohaliku omavalitsuse arengutegevustesse:

„Noored tutvustasid üks kord aastas volikogus oma tegevusi ja plaane. Nad osalevad igal kuul volikogu istungitel vaatlajatena. Noortevolikogu juhatuse ja volikogu kantselei vahel on pidev regulaarne koostöö. Noortevolikogule eelnõusid ei suunata, see on kokku lepitud. Kui suunaksime, siis peaksime kõik eelnõud neile suunama, kuid seda ei tehta. Eelnõude kooskõlastus ei ole noortevolikogu põhimääruses ette nähtud. Muidu peaks vaatama, mida neile suunata ja mida mitte, pigem ei ole noortel kohustust. Samas on neil õigus oma arvamust avaldada.“
KOV1

„Noortevolikogu koosolekud toimuvad linnavalitsuse saalides. Noored ise saavad kokku ja valivad teemad. Lisaks on vahel päevakorras volikogu teemad, mis noori puudutavad. Noored osalevad vahel ka haridus- ja kultuurikomisjoni istungitel (mitte regulaarselt).“ KOV2

„Noortevolikogu koguneb kord kuus ja sinna kutsuvad noored alati vallavanema või volikogu esimehe. Noortevolikogu istungi päevakorras on kõik päevakorrapunktid, mis on ka volikogus, aga ka noori puudutavad küsimused. Noored räägivad kõik teemad läbi. Koosolekul osaleb ka üks noorsootöötaja.“ KOV3

„Omavalitsuse esindajad kohtuvad noortevolikogu liikmetega päris tihti. Algatus tuleb mõlemalt poolt. See sõltub sellest, mis küsimus vajab arutamist. Mõnikord on vaja arutleda mõnda noori puudutavat eelnõud – siis algatab linnavalitsus kokkusaamise. Mõnikord soovib noortevolikogu ise oma ideid pakkuda, näiteks ürituste korraldamiseks (jalgpalliturniir, heategevuslikud üritused) – siis algatavad noored kokkusaamise.“ KOV4

„Noored osalevad volikogu istungitel vaatlajatena, lisaks osaletakse volikogu komisjonides. Enamikes komisjonides on noored vaatlajatena. Noortevolikogu liige on noorsoo- ja hariduskomisjonis pikka aega väga aktiivselt osalenud, tihti küsitakse noorte arvamusi ja mõtteid, nad on kaasatud. Noortevolikogu koosolekul on neil oma päevakord.“ KOV5

Noortevolikogu ja kohaliku omavalitsuse esindajate vahel toimub koostöö. See on protsess ning dialoogi osa on selles oluline. Tähtis ei ole, kumb pool on kokkusaamise algataja või koosoleku kokkukutsuja. Põhiline on see, et toimuvad ühised arutelud. Noored on kursis omavalitsuses arutlusel olevate teemadega ja ka vastupidi, et omavalitsuste esindajad teaksid, millised teemad on praegu noortele olulised. Igapäevane koostöö omavalitsuse esindajate ja noortevolikogude vahel on Arnsteini ja Harti mudelites 4.–6. ning Shieri mudelis 1.–3. aste. See tähendab, et noori kindlasti kuulatakse. Noortelt küsitakse nende arvamust ning teema algatus võib tulla nii noortelt kui ka täiskasvanutelt. Olenevalt teemast ja olukorrast võib tegemist olla konsultatsiooni või partnerlusega.

Intervjuude analüüs näitas, et enamik noortevolikogude tegevusi ja arutlusel olnud teemasid asuvad osalusmodelite kõrgematel astmetel. Intervjuude käigus saadud andmed on koondatud tabelisse 2.

Tabel 2. Noortevolikogude tegevuste ja käsitletud teemade võrdlus osalus-mudelitega intervjuude käigus saadud andmete põhjal.

Teema/ osalusmudel	Arnsteini mudel	Harti mudel	Shieri mudel	Kommentaar
Kohtumised/ arutelud	6	5–6	3–4	Võrdsetel alustel vestlused
Volikogude eelnõud	3–4	3–4	1–4	Eelnõude läbivaatamine NV-des
Volikogude istungid	4	3–5	1–4	Noorte osalemine volikogu istungitel
Kvaliteedi hindamine	4–7	4–7	1–4	Noorsootöö kvaliteedi hindamine oli oluline
Noorte osalusprojektid	7	7–8	4–5	Ühes KOV-is oli eriti oluline
Temaatilised kokkusaamised	6	5–6	2–4	
Kultuuri/ spordi teema	6	5–6	3–4	Noortele huvipakkuv
Haridusküsimused	6	6	3–4	Noortele oluline teema
KOV-i arengukava	6–7	6	3–4	NV pakub huvi, otsustab KOV
Kaasav eelarve	4–7	5–8	1–5	Head näited, ideed noortelt
Kommunikatsioon	6	5–7	2–4	See peaks olema oluline KOV-ides
Valimiseelsed üritused	4	4–7	2–4	Noorte algatatud üritused
Ebaõnnestumised		3		
Noorte uuenduslikud ideed	7	6–7	3–4	Noorte ideed on olulised ja oodatud

Osalusmodelite kõrgematel astmetel olid kaasava eelarve raames esitatud noorte ettepanekud, noortevolikogude liikmete osalemine noorsootöö kvaliteedi hindamise protsessides, noorte osalusprojektid, uuenduslikud ideed jne. Samas on näha, et paljude teemade puhul, kus noortel on huvi ja võimalus kaasa rääkida, on tegemist osalusmodelite keskmiste astmetega, mis on hea näitaja. Näiteks on noortel head võimalused rääkida kaasa spordi-, kultuuri-, hariduse ja üldistel valla arenguid puudutavatel teemadel. Vaadates Harti mudeli 5.–6. ja Shieri 3.–4. astet, on selgelt näha, et noorte arvamust küsitakse ja nendega arvestatakse. Osalusmodelite alumistele astmetele paigutuvad üksikud näited, kuid alati säilib oht, et spetsialistide või omavalitsusjuhtide vahetumisel võib mõni teema liikuda tabeli alumistele astmetele.

Intervjuude käigus jagati kogemusi ning toodi näiteid noorte aktiivsest osalusest noortevolikogudes. Ühe omavalitsuse puhul on võimalik tuua hea näide, kuidas valla arengukava koostati 13 töörühmas, kus noored aktiivselt osalesid. Omavalitsused küsisid noorte arvamust kaasava eelarve, haridusvõrgu korraldamise, noortekeskuse ümberkujundamise, omavalitsuse tähtsündmuste ning bussiliikluse korraldamises jne.

Omavalitsuste esindajad pidasid oluliseks eri kohtumisi ja arutelusid noortega, kus kasutatakse eri meetodeid ja vorme, näiteks osaluskohvikud, mõttekojad, eri ümarlauad, ühised spordiüritused jne. Spetsialistid ja omavalitsuse esindajad leidsid, et koostöö noortega sujub väga hästi siis, kui räägitakse teemadel ja vormis, mis noori kõnetab ning neile huvi pakub, ja kus nad saavad oma arvamust avaldada. Nendeks teemadeks on eelkõige haridus, noorsootöö, sport ja kultuur, kuid ka kergliiklusteede, ühistranspordi, keskkonnaküsimused, eelarve jt teemad. Üks hea näide puudutab kaasavat eelarvet. Omavalitsus küsis noortelt ettepanekuid ja noortevolikogu avaldas arvamust, et hakata tunnustama eri valdkondades silma paistnud noori. Noortevolikogu töötas välja korra, mis volikogus kinnitati, ning nüüd on olemas võimalus toetada ja tunnustada tublisid noori. Olemas on ka eelarvelised vahendid, ning otsuseid teeb noortest ja spetsialistidest moodustatud komisjon.

Enamikul omavalitsustel on noorte ja noorsootöö tunnustamise kord ning tublisid noori tänatakse ka omavalitsuste vastuvõttudel ja üritustel. Lisaks korraldatakse piirkondlikke ja vabariiklikke tunnustusüritusi. Omavalitsused toetavad ka noortevolikogude motivatsiooniüritusi, mis üldjuhul tehakse koos koolituse või seminariga. Vahel motiveerib noori ka arutelu ja koostöövõimalus valla juhtidega, sest kõik noored ei saa omavalitsuse juhtidega kohtuda. Enamik omavalitsusi leidis, et noored on hästi kaasatud omavalitsuse juhtimisse, kuid arenguruumi on ja koostööd saab teha veel paremini. Ühe omavalitsuse puhul leiti, et noored on juhtimisse väga hästi kaasatud ja osalevad eri valdkondi puudutavas koostöös väga aktiivselt.

Uurimistulemused näitasid, et suuri takistusi pole noorte kaasamisel olnud. Kuigi enamik omavalitsuste esindajaid nimetas üheks puuduseks seda, et noortevolikogusse kuuluvad vaid aktiivsete, motiveeritud noorte esindajad, kellel on huvi ja valmisolek omavalitsuse teemadel kaasa rääkida ning soov oma arvamust avaldada. Tihtilugu on noortevolikogu side teiste noortega minimaalne, informatsiooni ei vahetata ning diskussiooni suurema hulga noortega ei toimu. Enamik spetsialiste leidis, et passiivsete noorte ja vähemate võimalustega noorte huvid ning arvamused ei jõua üldjuhul noortevolikogu kaudu omavalitsuse esindajateni. Noortevolikogu ja omavalitsuse esindajate koostöö on väga hea, kuid see ei puuduta laiemat koostööd noortega.

Spetsialistid ja omavalitsusjuhid leidsid, et noortevolikogu on formaalne vorm ning see peaks kindlasti jääma. Selle kõrvale võib tekkida vajaduse ja teema korral ka uusi vorme, kuid neid ei osatud veel nimetada. Omavalitsused on valmis tegema koostööd eri partnerite ja sihtrühmadega ning üks oluline ülesanne on mõelda, kuidas jõuda koostöös vähemate võimalustega ja passiivsete noorteni.

Samuti näitasid uurimistulemused, et omavalitsused peavad tähtsaks uusi kaasamise vorme, mis võimaldavad suhelda suurema hulga noortega. Seda kasutatakse näiteks haridusküsimuste lahendamisel, kus koostööpartneriteks on õpilasesindused, ning õpilastega saadakse kokku koolides.

Kokkuvõttes näitasid uurimistulemused, et Eestis on loodud riiklikul tasandil eeldused ja seaduslik alus noortevolikogude toimimiseks, kuid praktiline töö, koostöö noortega ja diskussioon toimub kohalikes omavalitsustes, kus on erinev olukord. Koostöö efektiivsus noortevolikogudega oleneb paljuski omavalitsusjuhtide ja spetsialistide informeeritusest, soovist ja oskusest noori kaasata. Tulemused näitasid, et koostöö noortevolikogude ja omavalitsuste vahel on hea, kuid noortevolikogud esindavad vaid teatud rühma aktiivseid noori.

KOKKUVÕTE

Artiklis anti ülevaade kaasamise ja osaluse ajaloolisest ning teoreetilisest perspektiivist. Tehti eri teoreetiliste osalusmudelite analüüs, anti ülevaade Eesti noortevolikogude üldisest toimimisest ning kirjeldati noorte kaasamise ja osaluse probleemkohti ning edulugusid kohalike omavalitsusjuhtide ja spetsialistide arvamuse näitel. KOV-i spetsialistid hindasid vajalikuks KOV-i ja noortevolikogu omavahelist koostööd. KOV-i spetsialistide intervjuude analüüsist tuli välja, et koostöö noortevolikogudega on osalusmudelite järgi keskmisel ja kõrgemal tasemel, kuigi kõige ülemist tasandit esineb siiski harva. Kõrgel tasemel on noortel võimalus rääkida kaasa spordi-, kultuuri-, hariduse ja üldistel valla arenguid puudutavatel teemadel. Omavalitsuste esindajad pidasid oluliseks eri kohtumisi ja arutelusid noortega. Lisaks olid

omavalitsuse esindajad arvamusel, et koostöö noortega sujub väga hästi siis, kui räägitakse teemadel ja vormis, mis noori kõnetab ning neile huvi pakub ja kus nad saavad oma arvamust avaldada. KOV-i esindajad töid ka välja noorte osaluse puuduseid, näiteks tehakse noorevolikogu kaudu koostööd vaid osa noortega. Paljude noorte arvamused ja mõtted ei jõua noortevolikogu kaudu omavalitsuseni ning ka omavalitsuse aramus ei jõua noortevolikogu kaudu suurema hulga noorteni. Seega on noortevolikogu hea osalusvorm, kuid on vajadus ka uute osalusvormide järele, et jõuda ka vähemate võimalustega ja passiivsete noorteni.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Arnstein, S. (1969). *Ladder of Citizen Participation*. AIP Journal. July. 26-2014.
- Berkes, F., George, P., Preston, R. (1991). Co-management: the evolution of the theory and practice of joint administration of living resources. *Alternatives* 18(2), 12–18.
- Brodie, E., Cowling, E., Nissen, N., Paine A.E., Jochum, V. & Warburton, D. (2009). Understanding participation: a literature review, Pathways through Participation, UK. [2018, märts 4]. <http://pathwaysthroughparticipation.org.uk/wp-content/uploads/2009/Pathways-literature-review-final-version.pdf>
- Bruus, K. (2018). Noortevolikogude roll noorte kaasamises ja osaluses kohalike omavalitsuste otsuste tegemise protsessides. Magistritöö. Juhendaja Tanja Dibou. Tallinna Ülikool haridusteaduste instituut.
- Christens, B. & Speer, P.W. (2006). *Tyranny/Transformation: Power and Paradox in Participatory Development*. [2018, märts 27]. <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/91/189>
- EL Nõukogu. (2009). Euroopa noortevaldkonna uuendatud koostööraamistik 2010-2018.
- European Communities, (2001). European Commission White paper. A new Impetus for European Youth
- Farthing, R. (2012). *Why Youth Participation? Some Justifications and Critiques of Youth Participation Using New Labour's Youth Policies as a Case Study*. Youth & Policy, No. 109.
- Fleming, J. (2013). *Young People's Participation – Where next?*. *Children & Society*, 27, 484-495.
- Haridus ja teadusministeerium. (2013). Noortevaldkonna arengukava 2014–2020.
- Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF International Child Development Centre, Florence. [2018, veeb-

- ruar 21]. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Lastekaitse Liit (2013). *Kokkuvõte uuringust: Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides. Laste ja noorte seisukohad. Kohalike omavalitsuste parimad praktikad.*
- Lentin , A., Ohana,Y. (2008). *All different – never equal? On the intolerance of Tolerance.* Born in Flensburg, Europe: Journeys with Peter Lauritzen, Germany: Demokratie & Dialog e.V.
- Letki, N. (2004). Socialization for Participation? Trust, Membership, and Democratization in East-Central Europe. In *Political Research Quarterly*, Vol 57, Issue 4.
- Lofquist, W. (1989). *The Technology of Prevention Workbook: A Leadership Development Programme.* Tucson, AZ: AYD Publications
- Noorsootöö seadus (2010). *Riigi Teataja I.* 33. [2018, märts 12]. <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015033>
- OECD. (2001). *Citizens as Partners. OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-making.* Paris: OECD.
- Oross, D. (2015). How do Participatory Models Influence Youth Participation? A Case Study from Hungary. *Romanian Journal of Political Science.* [2018, aprill 5]. <https://www.questia.com/library/journal/1G1-490250738/how-do-participatory-models-influence-youth-participation>
- Putnam, R. (2002). *Bowling Alone.* New York: Simon and Schuster
- Rannala, I.-E. (2014). *Dialogi olulisusest töös riskikäitumisega noortega. Alaealiste komisjonide näitel.* [Doktoritöö]. Tallinn: Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituut.
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Opening, Opportunities and Obligations. *Children & Society.* Volume 15. 2, 107-117. Available from: 10.1002/CHI.617. [2018, veebruar 19]. <https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848/shier2001.pdf>
- Taru, M., Pilve, E., Kaasik, P. (2015). *Noorsootöö Eestis 19. sajandi keskpaigast kuni 21. sajandi esimese kümnendi lõpuni. Ajalooline ülevaade.* Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus, Viljandi: Print Best.
- Zeldin, S., Camino,L. Calwert, M. (2007). Toward an understanding of youth in community governance: Policy priorities and research directions. In *Análise Psicológica* (2007), 1 (XXV): 77-95.
- Vergez, C. (2002). *Citizens as Partners. Engaging citizens in policy making. Seminar on Regulatory Transparency. The Use of Public Consultation to Improve the Business Climate*, Nov 2002, Greece.
- Walther, A., Jensen, T.B. (2002). *Youth Transitions, Youth Policy and Participation, Research Project YOYO.* Coordinated by IRIS, Tübingen

NOORSOOTÖÖTAJA VALMISOLEK TÖÖKS PAGULASPEREDE NOORTEGA NOOR- SOOTÖÖ KUTSE- EETIKA KONTEKSTIS

INGELA KALJUSTE

Tallinna Ülikooli noorsootöö eriala vilistlane 2018. aastal

ANNOTATSIOON

Viimastel aastatel on Euroopat tabanud taas suur massiränne, mis on kaasa toonud üle miljoni varjupaigataotluse nii 2015., 2016. kui ka 2017. aastal. Suur osa varjupaigataotlejatest on pidanud oma koduriigist sõjalise konflikti tõttu lahkuma. Eesti annab oma panuse sisserändajate vastuvõtmisele proportsiooni järgi. Kahe aasta jooksul on kokku lepitud nõusolek, et võtta vastu umbes 500 põgenikku, kuid 2017. aasta juuniks oli inimeste arv vaid 156 (Lind, 2018). Sisseränne ei ole lõppenud, mis tähendab, et Eestisse võib saabuda veel pagulasperesid, kus võivad olla ka pagulasnoored, mis aga toob teema noorsootöö konteksti. Noorsootöö saab olla vahelüli noore pagulase ja kohaliku keskkonna vahel, et aidata kaasa pagulasnoore sujuvamale integreerumisele Eesti ühiskonda ning seejuures võiks teda toetada noorsootöö kutse-eetika. See artikkel vaatleb Eesti noorsootõtaja valmisolekut tegeleda pagulasperede noortega, noorsootõtajate tähtsusest pagulasperede noorte integreerumises ja noorsootõtajate teadmisi pagulasnoortest. Lisaks kirjeldatakse noorsootöö üldiseid dilemmasid ja analüüsitakse, kuidas aitab neid dilemmasid lahendada noorsootöö kutse-eetika.

Võtmesõnad: noorsootöö, noorsootõtajad, kutse-eetika, pagulased, pagulasnoored, pagulaspered

SISSEJUHATUS

Artikli eesmärk on kirjeldada Eesti noorsootöötaja arusaamu ja valmisolekut tööks pagulasperede noortega noorsootöö kutse-eeetika kontekstis. Noorsootöötajad peavad olema valmis töötama väga erinevate noortega eri olukordades. Sisserände suurenemise tõttu tõuseb ka noorsootöötajate tähtsus pagulasperede liitmisel Eesti ühiskonda. Kuna pagulaspered tulevad üldjuhul võrreldes Eesti kultuuriga väga erinevatest oludest, mistõttu on neil eriskummalised harjumused, siis kerkis esile probleem – kas ja kuidas suunab noorsootöö kutse-eeetika noorsootöötajat pagulasperest pärit noorega töötamisel.

Noortevaldkonna arengukava üldine eesmärk on luua mitmekülgsed võimalused noore arenguks ja eneseteostuseks, et toetada omavahel seotud ning loova ühiskonna kujunemist. Arengukava meede 1 näeb ette, et noorel oleks võimalus kasvada ümbritsetuna sallivusest ja mitmekesistest võimalustest. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2013) Meetme 1 raames keskendutakse muu hulgas noorte parema sotsialiseerumise keskkonna loomisele. Noorsootöö põhimõtete hulka kuulub võrdsest partnerlusest, sallivusest ja kohtlemisest lähtumine noorsootöö tegemisel (Riigiteataja, 2010). Lisaks on Euroopa Liidu Nõukogu noortevaldkonna uuendatud koostööraamistikus (2010–2018) kirjas seisukoht, et noortevaldkonnas tuleb pakkuda kõigile noortele võrdseid võimalusi nii õppimiseks kui ka töötamiseks, edendada sotsiaalset kaasatust, ühtekuuluvustunnet ning noorte kodanikuaktiivsust. Samuti rõhutab Euroopa Liidu Nõukogu, et noortepoliitikas ja noortega seotud tegevustes tuleb võidelda igasuguse diskrimineerimise vastu ning „võtta arvesse oludest tingitud erinevusi noorte elutingimustes, vajadustes, püüdlustes, huvides ja suhtumistes, pöörates erilist tähelepanu neile, kelle võimalused võivad eri põhjustel olla piiratumad“ (Euroopa Liidu Nõukogu, 2009).

Sarnasel teemal kirjutas 2017. aastal Joanna Erm oma lõputöö „Noorsootöötajate valmisolek 7- kuni 26-aastaste pagulaste toetamiseks/ühiskonda kaasamiseks Tallinna ja Harjumaa noortekeskuste näitel“. Nimetatud töö keskendus noorsootöötajate hinnangutele, „millised on vajalikud pädevused ja võimalused 7- kuni 26-aastase pagulasnoore integreerimiseks ühiskonda, kuidas seda oleks võimalik teha noorsootöö kaudu, ja kui vajalikuks peavad nad sellel teemal lisainformatsiooni kättesaadavust ning koolitusi“ (Erm, 2017). Joanna Ermi (2017) lõputöö uurimusest järeldus, et noorsootöötajad olid pagulasküsimustes pigem halvasti informeeritud ning infot oli noorsootöötajatel keeruline leida. Olulisteks omadusteks tõsteti esile noorsootöötajate sallivust ja avatust ning keeleoskust ja laialdast maailmavaadet.

Siinses artiklis keskendutakse noorsootöötajate valmisolekule töötada pagulasnoortega noorsootöö kutse-eeetika kontekstis.

NOORSOOTÖÖST PAGULASTEGA

Pagulaskriis on viimastel aastatel pidevalt kestvate sõdade tõttu üha mahukamalt jõudnud Euroopasse ning seeläbi ka Eestisse. 2017. aasta juuli seisuga on Eesti vastu võtnud 161 pagulast, kes on kõik eri kohtadesse ümber paigutatud (Valitsus, 2018). Siinkohal on paslik seletada pagulase mõistet. Pagulane on isik, kes on pidanud lahkuma oma koduriigist, sest on tagakiusatav rassilistel, usulistel, poliitilistel või rahvuslikel põhjustel ega saa seetõttu koduriiki naasta (Pagulasabi, Eesti Pagulasabi, 2017). Aruande „Inimõigused Eestis 2016–2017“ järgi on Eesti riik ja kohalikud omavalitsused vaid osaliselt valmis rohkem pagulasi vastu võtma ja neid ühiskonda lõimuma. Kuigi õiguslikus plaanis vastab Eesti rahvusvahelistele ja Euroopa standarditele, kuid mis puutub pagulaste vastuvõtu- ja muid tingimusi, on siiski olulised puudused üldiste teenuste kättesaadavuses ja tugiisikuteenuse süsteemis, kuna eri pooled ei suuda vajalikul määral omavahel koostööd teha. Sisserände ja pagulasküsimustes on 2016.–2017. aastal avalikud arutelud rahunenud, kuid aktiveerunud on mitmeid kodakondsusega seotud probleeme ja küsimusi (Kaldur, 2017).

Juba noorsootöö seadus sätestab noorsootöö põhimõtete hulka võrdse kohtlemise ja sallivuse kõigi üle. Noorsootöötaja ülesanne on luua tingimused noorte mitmekülgseks arenguks. Sellest võib järeldada, et juba noorsootöö seaduses kirjapandu toetab noorsootöötajal pagulasperede noortega töötamist, kuna viitab kõigile noortele võrdsete tingimuste seadmisele ja arengu toetamisele. Noorsootöö seaduses on sätestatud ka noorsootöö korraldamise põhimõtted, mille järgi tuleb noorsootöös luua tingimused noorte vajaduste ja huvide põhjal. Nii tuleks kindlasti pagulasnoortega töötavatel inimestel üle vaadata näiteks noortekeskuse tegevusplaan ja kohandada see nii, et oleks sobilik võrdselt kõigile noortele, arvestades ka pagulasperest pärit noori. Nii on võimalik luua usalduslik suhe ja pagulasnoorel on suurem tõenäosus osaleda noorsootöös. Samas ei tohi ka unustada, et noore osalemine noorsootöös põhineb ainult tema vabal tahtel, mistõttu ongi eriti oluline, et lähtutaks võrdse kohtlemise, sallivuse ja partnerluse põhimõttest, et noor leiakski eneses soovi ning tahtmise külastada noortekeskust või osaleda muul viisil noorsootöös (Riigiteataja, 2010).

Noorsootöö kutse-eeskriitika on koostatud põhiteesid noore ja noorsootöö keskkonna kohta. Olles aus ja avatud noorsootöö eesmärkides, tegutsedes avatult, võimaldades noorel anda vabalt tagasisidet ning seda päriselt arvesse võttes, loob noorsootöötaja usaldusväärse õhkkonna, mida vajab eelkõige pagulasperest pärit noor, kes on temast mitteolenevatel põhjustel võõrasse riiki ja keskkonda sattunud. (Kutsekoda, 2017)

Eriti oluliseks peab selle artikli autor töös pagulasnoortega lähtuda kutse-eeetika teisest põhiteesist. See toetab noorsootöötajat kohtlema kõiki noori võrdselt, olenemata soost, rahvusest, rassist, religioonist, isikuomadustest, võimetest ja muudest asjaoludest. Noorsootöötaja peab kutse-eeetika järgi suhtuma noore arvamusse ning maailmapilti lugupidavalt ja sallivalt (Kutsekoda, 2017). 20 aasta jooksul on enamik Eestis rahvusvahelise kaitse saajaid pärit Ukrainast (80 inimest) ja Süüriast (76 inimest) (Pagulasabi, Eesti Pagulasabi, 2017). See tähendab, et nendest peredest pärit pagulasnoortel võibki olla juba iseenesestmõistetavatel põhjustel väga erinev maailmapilt ja arusaam elust. See toob meid jälle tagasi noorsootöö kutse-eeetika juurde, mis suunab noorsootöötajat mõistma noore elu tegelikkust, arvestama temale avaldunud mõjuteguritega, suhtuma empaatiaga noore seisukohtadesse, on ise salliv ja innustab ka noori olema vastastikku lugupidav ning tolerantne. Noorsootöötajale usaldatud informatsiooni kasutatakse vaid eesmärgipäraselt, lähtudes konfidentsiaalsuse põhimõtetest. Viimase eiramine on õigustatud vaid juhul, kui noorsootöötaja hinnangul ähvardab noort, teisi isikuid või ühiskonda üldiselt selge oht (Kutsekoda, 2017).

Noorsootöötaja peaks suhtuma noortesse võrdväärselt, kaasates neid otuste tegemise protsessidesse ning soodustades noorte vahel koostööd (Kutsekoda, 2017). Vähemate võimalustega noorte kaasamine ja motiveerimine on kindlasti noorsootöötajale üks raskuskohti, kuid ometi on väga oluline selle ületamine. Kutse-eeetika on siinkohal jällegi üks võimalik toetusallikas.

Kutse-eeetika neljas põhitees noore kohta näitab, et noorsootöötaja tööülesannete hulka kuulub pidevalt end kursis hoida nii kohaliku tasandi uudistega kui ka maailmas toimuvaga. Oluline on, et noorsootöötaja oleks oma noorte üle tähelepanelik, õpiks tundma nende hoiakuid, maailmavaateid ja tunneks ka nende ühiskonna tendentse (Kutsekoda, 2017). Selline tegutsemine tagab võrdselt kõigile noortele kvaliteetse noorsootöö jõudmise. Põhiline on aga kõige juures see, et noorsootöötaja teeks oma tööd hingestatult ja avatud meelega, mitte ülekae.

Noorsootööl on oluline osa noorte kaasamisel, et märgata nende abiga probleeme ja otsida vajaduse korral lahendusi. Noorsootöötaja on see, kes peab jõudma eri noorteni, et pakkuda neile murede lahendamiseks tuge ja võimalusi. Tõrjutus on vähemusrahvusi esindavatele noortele üks põhiprobleem. Pagulasperedest pärit noored kardavad, et nende suurde erinevusse võrreldes kohaliku kultuuriga suhtutakse negatiivsete eelarvamustega juba eos. Nii ei saagi pagulasperedest pärit noored võimalust rahulikult uude keskkonda sulanduda. (Dibou, 2015) Kati Kümnik on 2017. aastal kirjutanud magistr töö teemal „Uussisserändajate kohanemine Eesti koolis“, kust tulevad

välja mitmed pagulasnoorte kohanemiskeskused kooliruumis. Enamiku neist saab tuua üle ka noorsootöö konteksti, mille järgi eeldada, millised võiksid olla pagulasnoorte põhirkeskused, et kohaneda eestlaste argiellu. Näiteks ütleb üks noor intervjueritav, et tal oli sellevõrra kergem kooli minna ja seal kohaneda, et oli enne kooli algust juba tutvunud ühe tulevase klassikaaslasega. Ka noortekeskus võiks olla koht, kus sõlmida sõprussuhteid ja tutvuseid, et mujal oleks hiljem lihtsam hakkama saada. Samuti tuli magistritööst välja, et suur murekoht on keelebarjäär, mis takistab pagulasnoorel ja kohalikel omavaheolist suhtlust ning raskendab veelgi uue noore kohanemist võõra keskkonnaga. Sellegi probleemi korral saaks noort suuresti toetada noorsootöötaja, kelle kutse-eesitika näeb ette noorsootöö keskkonna loomise, mis on noorele aktsepteeritav, mitmekesine ja ligipääsetav, ning peab seejuures silmas majanduslikel, geograafilistel, rahvuslikel ja muudel põhjustel vähem võimalusi omavate noorte vajadusi (Kutsekoda, 2017).

Pagulaskriis puudutab juba mitmendat aastat otseselt ka Eestit ja sealhulgas üha otsesemalt ka noorsootööd. See ei ole enam kauge probleem kusagil Lõuna-Euroopas. Noorsootöö kutse-eesitika põhiteesid nii noore kohta kui ka sobiva keskkonna loomiseks sisaldavad pidepunkte, mis suunavad noorsootöötajat pagulasperede noortega töötamisel. Kui noorsootöötaja on teadlik kutse-eesitikast, mõistes läbivalt selle teese, tunneb noorsootöö põhimõtteid ja oskab neid oma töös ära kasutada, siis on suuremad takistused pagulasperede noortega töötamisel ületatavad.

UURINGU METOODIKA

Töös kasutati eesmärgistatud valimit, mis oli suunatud kindlale sihtrühmale. Uuringu käigus tehti intervjuu nelja Tallinna noortekeskuse noorsootöötajatega, kellel on omandatud kõrgharidus noorsootöö erialal.

Uurimistöe läbiviimiseks on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit, mida iseloomustab töötamine mitteamvuliste andmetega, uurimuse toimumine loomulikes tingimustes, huvitumine subjektiivsetest lähenemistest ja töö induktiivne iseloom. Üks tüüpiline andmekogumisviis kvalitatiivse uurimuse puhul on intervjuu, mis korraldatakse loomulikes tingimustes. Intervjuu võimaldab paindlikult uurida tundlikke ja delikaatseid teemasid, mida töö pagulasnoortega autori arvates kindlasti on (Õunapuu, 2014). Andmete kogumisel kasutatakse poolstruktureeritud intervjuud, kuna see on vaid osaliselt reglementeeritud. See jätab ruumi loovale lähenemisele, mida siinse töö kontekst õigustab. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab vajaduse korral küsida lisaküsimusi või muuta küsimuste järjekordi, kui hetkeolukord seda nõuab. (Õunapuu, 2014)

Intervjuus oli 15 eri küsimust, mis olid varem jaotatud nelja teemaplokki järgnevalt:

- Esimene plokk (1.–5. küsimus) – Noorsootöötajate üldteadmised pagulastest ja hetkeseisust Eestis pagulasküsimuses ning nende arvamused sellel teemal.
- Teine plokk (6.–8. küsimus) – Noorsootöötajate seisukoht oma tähtsuse kohta ühiskonnas, noorsootöös jne.
- Kolmas plokk (9.–12. küsimus) – Noorsootöötaja teadmised, arvamus ja kogemused noorsootöö kutse-eesitika ning põhimõtete kohta.
- Neljas plokk (13.–15. küsimus) – Noorsootöötajate teadmised, arvamus ja kogemused noorsootöös eetiliste dilemmade kohta.

Järgmises artikli osas tutvustakse intervjuude tulemusi. Väikse valimi tõttu ei saa tulemusi üldistada, kuid uuringu tulemused suunavad noortevaldkonna inimesi mõtlema, kuivõrd kogunud on Eesti noorsootöötaja, et töötada eri kultuuritaustaga noortega, ning kui oluliseks peetakse noorsootöö kutse-eesitikat eetiliste dilemmade lahendamises.

UURINGU TULEMUSED JA JÄRELDUSED

Esimesse plokki kuulunud küsimused noorsootöötajate üldteadmistest pagulastest ja hetkeseisust Eestis pagulasküsimustes näitasid, et intervjuueeritavad noorsootöötajad on pigem kesiste ning meedia mõjutatud teadmistega. Pagulane on isik, kes on pidanud lahkuma oma koduriigist, sest on tagakiusatav rassilistel, usulistel, poliitilistel või rahvuslikel põhjustel ega saa seetõttu koduriiki naasta (Pagulasabi, Eesti Pagulasabi, 2017). Varjupaigataotlejad paigutatakse Eestis Vao ja Vägeva keskustesse, kus nad jäävad ootama otsust, kas pagulase staatus saadakse või mitte. Varjupaigataotlejateks nimetataksegi päritolumaalt põgenenud isikuid, kes on esitanud varjupaigataotluse, kuid pole veel pagulaseks tunnistatud.

Intervjuueeritavad on nimetatud järgmiselt: noorsootöötaja 1 (edaspidi N1), noorsootöötaja 2 (edaspidi N2), noorsootöötaja 3 (edaspidi N3) ning noorsootöötaja 4 (edaspidi N4).

Küsites intervjuueeritavatelt seda, kes on pagulane ja milline on sel teemal hetkeseis Eestis, saadi järgnevad vastused:

„Pagulane on ee... sõjast põgenenud ee... välismaalane. Tõesti jään hetkel vastuse võlgu. Ei ole väga pagulaste kohta uurinud. Küll aga on siin neid pagulaste... kuidas öeldagi... nii öelda punkt ja ma arvan, et see on väga tore, et Eesti võtab vastu, sest et väga kahju on nendest lastest ja inimestest, kes sõja tõttu oma kodudest põgenema peavad.“ (N1)

„Sisserändaja, mingist teisest riigist. Hetkeseis? Mm, ma ausalt öeldes ei ole väga kursis, aga... nii palju kui ma meediast olen lugenud ja jälginud, siis kaks varianti – kas nad ei taha siin väga olla või siis nad on eraldi kuskil külades, kuskil täiesti nii-öelda silmapiirilt väljas. A la ma olen siin Tallinnas. Ma ei tea suurt midagi, mis nad seal Vaos või kuskil teevad. Nad ei ole väga pildis.“ (N2)

Neljast noorsootõtjast ühel olid head teadmised Eestit otseselt puudutavates pagulasküsimustes. Pooltel intervjueeritavatel noorsootõtjatel puudus enda teada kokkupuude pagulasperede noortega. Sellegipoolest vastasid nad, et oleksid valmis pagulasnoortega töötama.

„Kahjuks ei ole kokkupuuteid. Vähemalt ei tule mul praegu ettegi, et oleks. Võib-olla on, aga ma ei ole nii sisukalt uurinud noorelt, et kas ta on pagulasperest. Ei ole silma jäänud. Kokkupuuteks valmis? Ma arvan küll! Ma olen väga salliv inimene, ma võtan kõike vastu.“ (N1)

„Omateada ei ole kokkupuuteid. Ma arvan küll, et oleksin valmis. See oleks päris huvitav katsumus, ka töö mõttes. Et... jah!“ (N2)

Kahel noorsootõtjal oli juba kokkupuude pagulasperega olemas. Nad vastasid, et on pagulasnoortega otseselt kokku puutunud töö kaudu, mis päädis väga positiivse tagasisidega.

„Kokkupuude oli meeletult positiivne, 90% olid noored suhtlustasemel selgeks õppinud eesti keele ning olid väga positiivse suhtumisega.“ (N3)

„Meie noortekeskuses käis neiu, kelle isa pages Ukrainast sõja eest Eestisse 2014. aastal. Järgmisel aastal tuli isale järele pereema ning neiu jäi oma väikese õega Ukrainasse kahekesi, kuid mõne nädala pärast tulid ka nemad vanemate järel Eestisse. Tüdruk on rääkinud, kuidas ta naabrite põllult kartuleid ja porgandeid varastas, et midagigi süüa saada. Nad olid väga tore perekond: alati abivalmis, sõbralikud ja lahked. Õed rääkisid väga hästi eesti keelt, noorem õde täiesti puhtalt, vanem naituke vene aktsendiga ja vanemad veidi kehvemini, kuid siiski said hakkama.“ (N4)

Intervjuust selgus, et intervjueeritavad noorsootõtjad ei suhtuks pagulasperest pärit noortesse kuidagi teisiti kui n-ö tavalistesse noortesse. Näiteks tunnistati noorsootöösse kaasamisel, et ei kasutataks erilisemaid võtteid võrreldes kohaliku noore kaasamisega.

„Kui ta noortekeskusesse üldse ei satu, siis ega ma täpselt ei teagi, kas ta siin nüüd pagulane on või midagi. Kui aga tõesti mulle annab teada sotsiaal- või lastekaitse spetsialistid, et neil on noored, kellega pole midagi teha, siis ma arvan, et me sundida ei saa, aga saame läbirääkimisi pidada, kas siis noore iseendaga või siis

lapsevanemaga, et suunata ja kaasata pidevalt avatud osa teenustesse. Kui ta on aga näiteks juba ühe korra sattunud noortekeskusesse, siis teeme nii, nagu iga noorega – tutvustame oma ruume, tegevusi, iseennast, asutust ja mis võimalusi noorel siin on. Kas see on nüüd pagulane või keegi teine, ei ole vahet.“ (N1)

„Täpselt samamoodi nagu tavalist eesti noort. Selles mõttes, et mul ei ole üldse vahet. Ainuke asi, mis võib seal nagu takistuseks olla, on jällegi see keeleline barjäär. Aga sellest saab ka üle. Kaasata teda kuidagi teistmoodi, ta võib teha midagi muud, kus ei ole vaja niipalju suhelda näiteks. Vahet ei ole, kust ta tuleb või mis värvi ta on, täitsa ükskõik.“ (N2)

Kuna intervjueeritavad töötavad noortekeskustes, mida külastavad iga päev ka paljud vene emakeelega noored, siis oldi üsna veendunud, et see kogemus aitaks suures osas kaasa ka pagulasnoortega töötamisel ega erineks sellest väga palju.

„No me siin ikka püüame erinevate projektide kaudu seda integreerumist teha, olenemata sellest, kas ta on pagulane või mitte. Isegi kui pagulane on siin, on meil ikkagi ka teisi integreerumise probleeme, nagu näiteks vene- ja eestikeelsed noored. Ma arvan, et me püüame siin ka praegu hetkel teha üht-teist teenust, kus ka lõimumksid mitte ainult eesti ja vene keelt kõnelevad noored, vaid ka erineva tausta ja kultuuriga inimesed. Iga teenusega püüame seda arendada. Pigem on siin see keelebarjäär, et kuidas seda teha. Muidugi on kultuuriõhtud ühed ideaalsemad, aga veel on ka projektid tehtud. Järgmine projekt on ka selline, kus me soovime erineva sotsiaalse taustaga ja erinevatest rahvustest ning emakeelega noori kaasata...“ (N1)

„Nad tuleb ikkagi kokku lasta. Samamoodi nagu meil on praegu integreerimiseks tehtud noortekohtumised eesti ja vene noorte vahel. Samamoodi saaks neid pagulasnoori sinna kaasata. A la eesti ja pagulasnoored, pagulas- ja vene noored, eesti-vene noored ja pagulasnoored. Samamoodi aitaks ma arvan see, kui nad on eestlaste keskkonnas. Juba see, kui sul on üks eesti sõber, aitab tohutult palju. Teha ka mingeid sõpruskohtumisi, võtta neid puntidesse, kus on eestlased. Teha projekte jne.“ (N2)

„Usun, et tuleks teha koostööd erinevate organisatsioonidega, kes pagulasperedega tegelevad. Nende kaudu on võimalik noori tegevustesse kaasata. See on ka hea võimalus tutvuda neil eesti noortega, mille kaudu avaneks ka Eestis elavate noorte silmaring.“ (N3)

„Selgitada noortele rahulikult, kui nad midagi ei mõista; rääkida nendega eesti keeles; kaasata neid kohalikel (noortekeskuse) üritustel; anda neile võimalus teha midagi, milles nad on head.“ (N4)

Eelnevatest vastustest saab järeldada, et Eesti noorsootöötajatel on selle võrra lihtsam pagulasnoortega töötada, kui palju neil on juba kokkupuuteid olnud võõra emakeelega ja võõrast kultuuriruumist pärit noortega (nt vene noored).

Teine küsimuste plokk keskendus noorsootöötaja seisukohtadele oma tegevuses ühiskonnas, noorsootöös. Intervjuueritavad nimetasid siinkohal noore tugiisiku tähtsuse, et oleks keegi, kes kuulaks, suunaks ja vajaduse korral ulataks abistava käe. Niisamuti ühtisid noorsootöötajate arvamused pagulasnoorte oleva tähtsuse kohta, kus nimetati, et pagulasnoorele on noorsootöötaja kui toetaja, kes aitaks sulanduda siinsesse ühiskonda, leida häid tutvusi ja tekitada koht, kus tuntakse end oodatuna.

„Ma arvan samuti, et kuulata ja abistada, mis oleks seotud minu valdkonnaga, eriti just näiteks pagulaspere noortega või noored lapsed, kes suunduvad just koolidesse ja kes püüavad alles isegi leida siit mingit osa ühiskonna võõras kultuuris. Aidata neil siia sulanduda paremini. Võib-olla ka seeläbi meie kogukonda harida ja sallivust suurendada.“ (N1)

Küsimuste neljanda plokki analüüs näitas, et eetilised dilemmad ei ole iga päev noorsootööd praktiseerivale inimesele võõras olukord. Siingi tuli vastustes välja erinevus N1 ja N2 tööülesanne vahel. Kui N2-le oli suurim eetiline dilemma astuda vastu iga päev olukorrale, kus juhtivatelt inimestelt tulevad korraldused, mis lähevad kohati isegi vastuollu noorsootöö põhimõtetega, siis nimetas N1 eetilise dilemmmana probleemi noorte suitsetajatega.

„Jah, neid dilemmasid siin on... Mina mõtlen seda, et kõige suurem dilemma on minu kui vastutava noorsootöötaja puhul see, kui mina tahan teha noorsootööd, aga sul tuleb kõrgematelt isikutelt teised vajadused, mis ei ole väga noorsootööst lähtuvad. Siis on minul dilemma, et mis ma teen. Sest et ma ise tunnetan, et seda, mida ma kohati teen, ei lähtu väga noortest, ei lähe kokku noorsootöö põhimõtetega, aga kui sinust kõrgem isik seda nõuab, siis sul endal väga valikut ei ole. Et ütleks niimoodi, et need kõrvalt tulevad takistused tekitavad meeolehärmi väga palju. Eks meil on siin muidugi ka suitsetajad noored, kelle võiks muidugi politseile üle anda, aga kui sa tahad jah tõesti seda usaldust luua, siis leiab alati ka teise viisi, kuidas olukorda lahendada. Ja alati ei peagi kohe politseid kutsuma, vaid... Jah, muidugi seadus ütleb, et peab kutsuma, aga tõesti, et kohati on pigem lapsevanem see, kelle poole ennem pöörduda.“ (N1)

N1 puudutavate eetiliste dilemmade lahendamise näiteks toob ta selle, et võtab ühendust spetsialistiga, kes on ametilt kõrgemal kohal kui tema ise, ning arutab olukorra üle. N1 rõhutab, et eetilise dilemmaga ei peaks kindlasti ükski jääma, vaid tuleb küsida nõu kolleegidelt või spetsialistidelt.

Intervjueerijate sõnul tekitab noorte suitsetamine ja ropendamine noorsootöös suuresti eetilisi dilemmasid.

„No suitsetamine on meil siin ju suur probleem. Tean, et osad noored suitsetavad, aga kui peaksin sellest teatama politseile või vanematele või midagi sellist, siis võin üsna kindel olla, et see noor enam meile tagasi ei tule. Samas, kui oleme siin loonud mingid teatavad reeglid, siis ma arvan, et see aitab paremini. Me ei tolereeri suitsetamist loomulikult noortekeskuses ega selle territooriumil. Lõhnadega noored saadame välja jalutama. See toimib. Ma arvan, et selle suitsetamisega on selline lugu, et isegi kui kogu maailm seda last keelab – mina keelan, vanemad keelavad, kool keelab, politsei teeb trahve... See ei mõjuta noort heas mõttes, vaid pigem ajendab veel rohkem suitsetama. Samamoodi on selle ropendamisega. On keelatud ropendada. Samas ma käisin koolitusel, kus üks koolitaja ütles, et laske neil ropendada. Võib-olla nad ei ropenda ropendamise pärast, vaid see on lihtsalt mingi asi, mis neilt seest tahab välja tulla, nad saavad välja elada ennast. Et jah ongi dilemma...“ (N2)

N3 tõstis esile eetilise dilemmana olukorra eesti ja vene noorte vahel:

„On olnud olukord eesti ja vene noorte vahel, kus soovisime teha võistkonnad, kus oleks erinevast rahvusest noori, kuid kuna noori oli üpriski võrdselt (6 ja 5) ning nad ise ei olnud sellega absoluutselt päri, siis tekkiski olukord, kus olime oma kolleegidega segaduses, kuidas käituda. Tegime kakskeelse ürituse ning võistlused olid mitmed sellised, kus nad pidid siiski koos tegutsema. Öhtu lõpuks märkasime, et noored olid palju sõbralikumad üksteisega kui alguses, samuti tehti koos ka vabal ajal tegevusi. Samuti kuulub selliste olukordade juurde kindlasti selgitus.“ (N3)

N4 töökeskkonda on aga puudutanud seksuaalvähemusi ja soovähemusi mittetolereerimine.

Pagulasnoortega seotud eetilisi dilemmasid oli intervjueeritaval küllaltki keeruline ette kujutada. N1 pakkus välja, et kui pagulasnoor tahab oma religiooni peale suruda. N2 arvas, et äkki võiks probleeme olla varastamisega. Samas arvasid jällegi mõlemad, et samasugused probleemid võivad esineda ka kohalikel noortel. N3 ja N4, kellel on konkreetne kokkupuude pagulasnoortega, arvasid, et murekoht võib olla toimiva koostöö saavutamine eri rahvusest noorte vahel ning ka see, kuidas need noored panna end avama ja oma ideid jagama, kuid ka usulised dilemmad ning lahkarmused ja maailmapiltide erinevused.

KOKKUVÕTE

Noorsootõtajad ei näe suuremat murekohta selles, kui nad peaksid töötama muu hulgas ka pagulasnoortega. Pagulaste sissereanne Eestisse ei ole lühiuuringutes intervjuueeritavaid noorsootõtajaid ära ehmatanud. Pigem tuntakse selle vastu huvi ning ollakse võimalikeks katsumusteks valmis. Kuna kogemused teisest kultuurist ja võõra emakeelega noortest on vene noortel juba olemas, siis ei tehtagi pagulasnoorte kaasamisest noorsootõesse suurt probleemi. Noorsootõtajad arvavad, et nende noorte integreerumisele kaasa aitamine kujuneks enam-vähem samamoodi välja. Samuti rõhutatakse intervjuudes mitu korda, et kõikidesse noortesse suhtutakse võrdselt ühtemoodi. Päritolu, sotsiaalse staatuse, rassi, emakeele või millegi muu põhjal ei tehta ennatlikke järeldusi ega suhtuta pagulasnoortesse erilisemalt kui teistesse noortesse. Noorsootõtaja kui tugiisik on igale noorele sama oluline, ka pagulasnoorele.

Kutse-eetika on vajalik dokument, mis toetab noorsootõõ tegemist. Seda peetakse usaldusväärseks allikaks, millest lähtuda töös noortega. Eriti olulised on võrdväärse partnerluse põhimõtted – võrdne kohtlemine, ausus ning avatus noore vastu. Mis puudutab eetilisi dilemmasid, siis siinkohal on oluline säilitada noore usaldus. Samas tuleb intervjuudest välja ka see, et eetilised dilemmad ei pruugi esineda ainult noore ja noorsootõtaja vahel, vaid isegi juhtkonna tasandil. Intervjuudest selgus, et noorsootõtajad ei ole väga hästi kursis Eesti pagulasteemadega, kuid tunnevad, et oleksid katsumusteks valmis ning kutse-eetika ja noorsootõõ põhimõtted suunaksid neid vajaduse korral eetiliselt õigele teele.

Uuringu tulemustest saab järeldada, et noorsootõtajad tunnevad, et on valmis pagulasnoortega koos töötama, kuid neil on sel teemal siiski liiga vähe teadmisi. Intervjuudest selgus ka, et noorsootõtajad tunnetavad oma olulisust pagulasnoorte integreerumisel Eesti ühiskonda ning on veendunud, et suudaksid neid toetada ja aidata samamoodi, nagu ollakse suunajateks eesti ja vene noorte lõimumisel. Noorsootõõ kutse-eetikat hinnatakse väga vajalikuks dokumendiks, mis teeb noorsootõõ lihtsamaks ja selgemaks. Võib tunnistada, et noorsootõtajatel on väga head võimalused pagulasnoorte paremaks vastuvõtmiseks ja liitmiseks kohalikku ellu. Eriti siis, kui anda neile veelgi paremad teadmised ja oskused sellel teemal.

KIRJANDUS

Dibou, T. (2015). Muslimi noorte identiteet ja kultuurilised eripärad: miks ja mida peaks noorsootõtaja teadma islamist? *Eesti noorsootöö areng ja muutumine*, 93-94.

Erm, J. (2017). *Noorsootõtajate valmisolek 7 kuni 26 aastaste pagulaste toetamiseks/ühiskonda kaasamiseks Tallinna ja Harjumaa noortekeskuste näitel*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Euroopa Liidu Nõukogu. (2009). Euroopa Noortevaldkonna Uuendatud Koostööraamistik 2010-2018.

Haridus- ja Teadusministeerium. (2013). Noortevaldkonna aengukava 2014-2020.

Kaldur, K. (2017). Rahvusvähemused ja lõimumispoliitika. rmt: S. E. Keskus, *Inimõigused Eestis 2016-2017* (lk 111-121). Tallinn: SA Eesti Inimõiguste Keskus.

Kutsekoda. (15. 11 2017. a.). Kasutamise kuupäev: 03. 04 2018. a., allikas Kutsestandardid: <https://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10667847/pdf/noorsoototaja-tase-7.6.et.pdf>

Lind, L. (13. 04 2018. a.). *Euroopa Liidu Infokeskus*. Kasutamise kuupäev: 15. 04 2018. a., allikas Pagulaskriis: <https://elik.nlib.ee/fookuses/pagulaskriis/?e-dasi>

Pagulasabi, E. (2017). *Eesti Pagulasabi*. Kasutamise kuupäev: 07. 04 2018. a., allikas Kes on pagulane?: <http://www.pagulasabi.ee/kes-pagulane>

Riigiteataja. (2010). Noorsootöö seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13340694>

Valitsus. (2018). Pagulasküsimus: <https://www.valitsus.ee/et/pagulased#pagulasedeestis>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

PISA UURINGUS OSALEVATE EUROOPA LIIDU EDUKATE JA EBAEDUKATE RIIKIDE NOORTEPOLIITIKA VÕRDLU YOUTH WIKI ANDMETE PÕHJAL

BIRGIT RASMUSSEN

Eesti Noorsootöö Keskus (Youth Wiki riiklik korrespondent), sotsiaalteaduse magister

ANNOTATSIOON

2015. aastal algatas Euroopa Komisjon programmi Youth Wiki, mille abil koguvad riiklikud korrespondendid andmeid noortepoliitika kohta. Siinses artiklis antakse ülevaade noortevaldkonna kõrgete ja madalate PISA (*Programme for International Student Assessment*) tulemustega riikide noortepoliitikast Youth Wiki andmete põhjal. Artikli eesmärk on tutvustada neid aspekte, mida võib kaudselt seostada kõrgete või madalate PISA uuringu tulemustega ning kõrvutada olemasolevaid noortevaldkonna praktikaid, et esitada võimalikke seoseid PISA tulemustega.

Võtmesõnad: noorsootöö, noortepoliitika, PISA uuringud, Youth Wiki

SISSEJUHATUS

PISA uuringutes osaleb tavaliselt kokku 60–70 riiki üle maailma. Eesti on PISA uuringutes olnud Euroopa riikide võrdluses eesotsas juba väga kaua ning alustas neis osalemist 2006. aastast. Rahvusvahelistes uuringutes osalemine annab Eesti riigile teavet selle kohta, kuidas haridussüsteem toimib ja kui tulemuslik on see võrreldes teiste riikidega. Kuna osaletakse järjepidevalt, siis on võimalik ka ette näha mingeid suundumusi nii haridustulemustes kui ka taustsüsteemides, mis võimaldavad kavandada eri parendustegevusi. PISA uuringute eesmärk on saada teada, kui hästi on noored valmis katsumustega hakkama saama – kas õpilased on analüüsivõimelised ning kui võimekad on nad oma oskuste ja teadmiste rakendamises. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2018) Noortevaldkond on Eestis üks osa haridussüsteemist ning liigitub mitteformaalse õppe alla, mis omakorda on osa elukestvast õppest. Seetõttu püütakse nimetada tõenäolisi seoseid noortevaldkonna poliitiliste otsuste ja korralduste ning PISA uuringute tulemuste vahel. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2018) 2017. aasta lõpus avalikustati Euroopa Liidu riikide noortepoliitikad Youth Wiki platvormil (EACEA, 2018), mis võimaldab eri riikide poliitikaid võrrelda ning teha selle põhjal ka järeldusi, kas edukate PISA riikide seas võib olla mingeid jooni, mis tagavad head PISA tulemused, ning on võimalik tuua esile korrelatsioon.

Youth Wiki on Euroopa veebipõhine entsüklopeedia, mis annab ülevaate riiklikest noortepoliitikatest. Platvorm on terviklik ning riikide informatsioon on omavahel ka võrreldav, sest teemad ja info esitamise struktuur on kõigile riikidele ühtmoodi etteantud. Sõltuvalt teemast võib mõne riigi puhul informatsiooni olla rohkem/vähem, sest noortepoliitika ja noorsootöö korraldus on riigiti siiski erinev, eriti föderaalsetes riikides. Youth Wiki katab kaheksa Euroopa Liidu noortestrategie valdkonda – haridus ja koolitus, töötamine ja ettevõtlikkus, tervis ja heaolu, osalus, vabatahtlik tegevus, sotsiaalne kaasatus, noored ja maailm ning loovus ja kultuur. 2018. aasta lõpuks on Youth Wiki riiklike korrespondentide võrgustikuga liitunud 27 eri riiki. Youth Wiki programmi rahastatakse juba alates 2015. aastast Erasmus+ meetmest „Better knowledge for better youth policies“ ning seda juhib Euroopa Komisjoni EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency) osakond. Programmi eesmärk on lõpuks saada noortepoliitika ülevaated kõikide Euroopa Liidu riikide kohta, ning selle nimel tehakse endiselt tööd. (EACEA, 2018)

Järgnev analüüs on üles ehitatud Youth Wiki struktuuris ettenähtud alapeatükkidele (vt Tabel 1), mis on seotud noortepoliitikaga, ning seal sisalduvatele andmetele.

Tabel 1. Youth Wiki alapeatükid, mida kasutati analüüsis ajavahemikus 2017-2018 aastatel (allikas: EACEA. (2018). Youth Wiki. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/youthwiki>)

Riigid, mis osalesid analüüsis	Youth Wiki alapeatükid, mida kasutati analüüsis
Eesti, Soome, Holland, Türgi, Rumeenia, Küpros	<p>Youth Wiki. 1.1 Target population of youth policy</p> <p>Youth Wiki. 1.2 National youth law</p> <p>Youth Wiki. 1.3 National youth strategy</p> <p>Youth Wiki. 1.4 Youth policy decision-making</p> <p>Youth Wiki. 1.5 Cross-sectoral approach with other ministries</p> <p>Youth Wiki. 1.6 Evidence-based youth policy</p> <p>Youth Wiki. 1.7 Funding youth policy</p> <p>Youth Wiki. 1.8 Cross-border cooperation</p>

Kuna 2018. aasta kevadeks ei olnud kõikide riikide andmed veel uuendatud (sest uuendused pidid olema tehtud 2018. aasta lõpuks), siis ei pruugi kogu statistika olla täpne, kuid peaks sellegipoolest andma üsna hea üldise ülevaate, kuidas on nendes riikides noortepoliitika valdkond laiemalt korraldatud. Analüüsis vaadeldakse PISA tulemustes kolme edukat ja kolme ebaedukat riiki. Edukaimad EL-i riigid, kes osalevad ka Youth Wiki projektis, on Soome (21,4), Eesti (20,4) ja Holland (20,0). Kehvamate PISA tulemustega riikide seast paistsid silma Türgi (1,6), Rumeenia (4,3) ja Küpros (5,6). Sulgudes toodud arvud tähendavad parimate sooritajate osakaalu protsentides vähemalt ühes õppeaines. (OECD, 2018)

Analüüsi eesmärk on välja selgitada, kas edukate/ebaedukate PISA uurin-gus osalenud EL-i riikide noortepoliitikates on sarnaseid jooni (kui on, siis millised) ja kas võib esitada seoseid, et just osad noortepoliitika korraldusmehhanismid või -meetmed võivad olla seotud ka PISA uuringute tulemustega. Järgmisena vaadeldaksegi PISA tulemuste järgi edukaid ja ebaedukaid riike, kes on osalenud Youth Wiki projektis ja kirja pannud oma noortevaldkonna ülevaated. Esitatakse järgmised teemad: noortepoliitika sihtrühm, riiklik seadusandlus ja strateegiad noortevaldkonnas, noortepoliitika vastutus, valdkon-dadeülene koostöö, noortepoliitika rahastamine ja rahvusvaheline koostöö.

Artikkel põhineb dokumendianalüüsil ning kasutatud on Youth Wiki veebilehel kajastatud andmeid EL-i riikide kohta.

NOORTEPOLIITIKA SIHTRÜHM

Kõigis kolmes PISA tulemuste poolest eesotsas olevas ja Youth Wiki programmi kuuluvus riigis on noortepoliitika sihtrühm ja noorte vanusrühm mõnevõrra erinev. Soomes on kõik noored sünnist kuni 29. eluaastani. Eestis on noor 7–26-aastane isik, Hollandis aga sünnist kuni 25. eluaastani. Kõikides riikides on aga arusaam lapseks olemisest palju selgem – see on sünnist 18. eluaastani. Veel saab öelda, et nii Soomes, Eestis kui ka Hollandis on palju eri seadusi, mis käsitlevad muu hulgas ka noorte sihtrühma, ning on mitmeid kattuvusi nii laste kui ka noorte kohta.

Kehvemate tulemustega Türgis, Küprosel ja Rumeenias on aga huvitav sarnasus – kõikide riikide noorte sihtrühm algab teismeliseeas. Nii on Rumeenias vanusrühm 15–24, Türgis 14–29 ning Küprosel lausa 14–35 eluaastat.

Võrreldes noortepoliitika sihtrühmi edukate ja ebaedukate riikide vahel, ei ole väga suurt ühisosa ning kõikide riikide noortevaldkonna sihtrühmad on erinevad.

RIIKLIK SEADUSANDLUS

Riiklik seadusandlus on olnud olemas kõige kauem Soomes, kus noorteseadus on juba 1970ndate algusest saadik olemas olnud. Järgnevad Eesti, kus noorsootöö seadus võeti vastu 1999. aastal ning Holland, kus laste- ja noorteseadus jõustus alles 2015. aastal. Nimetuse poolest on ainus noorsootöö seadus Eestis, Soomes on noorteseadus ning Hollandis laste- ja noorteseadus. Kõikide riikide seadused defineerivad valdkonna põhimõisted ning teevad selgeks vastutuse noorsootöö korraldamiseks, mis kõigil juhtudel on kohaliku omavalitsuse tasandil. Noorte õigusi käsitlevad kõik riigid peale Eesti, kuna seadus tiirleb suuresti ümber noorsootöö korraldamise, mitte noore käsitluse. Võib öelda, et kõigi kolme riigi noortevaldkonna seadused on üsna põhjalikud ja hõlmavad üsna suurt hulka informatsiooni.

Soome seadusandlus sisaldab lisaks noorsootööle ka noortepoliitikat, koostööd ning noorte õigusi. Eesti noorsootöö seadus ei käsitleni neid teemasid üldse. Hollandi seadusandlus nimetab ka kohaliku omavalitsuse kohustuse teha ennetustööd, toetada ja aidata noori nende vaimse tervise muredes jpm.

Kõigi kolme eduka riigi seadused on sisulises mõttes üsna erinevad ning seda nii põhjalikkuses, teemades kui ka vastutuse jagamises. Seevastu Türgil ja Küprosel ei ole eraldi noorteseadust või noorsootööd käsitlevat seadust.

Küprosel ei ole plaanis sellist seadust ka lähiajal looma hakata, kuid Türgis on see 2011. aastal lahendatud nii, et lisati põhiseadusesse noortevaldkonda puudutavad teemad, millele tuleks rõhku panna. Nii on seal kirjas poliitika- ja valdkonnad, noorsoouuringud ja –projektid, järelevalve ning rakendamise. Rumeenias on noorteseadus olemas 2006. aastast ning see määrab poliitilise raamistiku, mille järgi valdkonnas tegutsetakse.

Edukate ja ebaedukate PISA tulemustega riikide võrdluses võib öelda, et madalamate tulemuste puhul joonistub nõrgalt välja, et seal pole noortevaldkonna seadusandlust eraldi kehtestatud ning paremate tulemuste puhul on suurema tõenäosusega õiguslik pool olemas ja toimiv. Otseseid seoseid, mis ütleksid, et noorsootöö seaduse olemasolu garanteerib edukad tulemused PISA testides, ei ole võimalik nimetada.

RIIKLIK NOORTEVALDKONNA STRATEEGIA

Soomes on mõeldud läbi, kuidas teha noortevaldkonnas strateegilist planeerimist. Nende noorteseadusesse on lisatud punkt, mis kohustab valitsust iga nelja aasta järel üle vaatama riiklikku noorsootöö ja noortepoliitika programmi. Praegune programm kehtib 2019. aastani, mis võeti vastu 2017. aastal. Eesti ja Hollandi puhul sellist strateegilist kindlust pole sätestatud. Eestis on riiklik noorteprogramm aastateks 2014–2020. Hollandil ei ole traditsioonilises mõistes programmi või strateegiat, mis määraks järgmiste aastate strateegilised eesmärgid, vaid nende puhul on laste- ja noorteseaduses nimetatud põhieesmärgid. Kõikide olemasolevate programmide puhul konsulteeriti eri huvirühmadega, sh noortega.

Oma eesmärkide poolest on kõige sarnasemad programmid Soomes ja Eestil, kus on paigas 4–5 põhisuunda, millele tegevusi kavandatakse. Ka eesmärgid on koguni kolmel juhul väga sarnased – loovuse arendamine, noorte tõrjutuse vähendamine ning noorte suurem kaasatus otsustusprotsessidesse. Programmide rakendamisel kasutatakse Soome puhul süsteemi, kus programmi koordineerimisega tegeleb üks riiklik asutus ning eri rakendusüksusi on palju (ministeeriumid, riiklikud asutused jms).

Noortevaldkonna strateegiad on algelisel kujul olemas ka ebaedukatel riikidel. Türgis ei ole spetsiaalset strateegiat, küll aga on nende eesmärgid ja suunad pandud kirja põhiseaduse artiklisse. Küprosel on konkreetne noortestrategie, mis kehtib aastatel 2017–2022 ning Rumeenias 2015–2020. Oma eesmärkide poolest ei erine need kolm riiki Soome, Eesti või Hollandiga. Üldised valdkonnad on kõikidel riikidel sarnased. Küll aga saab nimetada Türgi, Küprose ja Rumeenia puhul üksikuid meetmeid või alaeesmärke, mis

viitavad sellele, et noorte poliitilise arengu mõttes on need riigid veel maha jäänud. Näiteks Türgi puhul peavad nad hakkama välja selgitama, mis asutused või organisatsioonid noortega töötavad. Küprose ja Rumeenia puhul on suur rõhk, et luua ligipääs mitmetele noortevaldkonna teenustele.

Vähem edukate riikide seas oli rohkem neid eesmärke või meetmeid, mis näitavad, et n-ö hügieeninõuded (näiteks teenustele ligipääsu loomine) on mõnel juhul täitmata ning on vaja veel välja selgitada, kus oma arenguteel ollakse. Edukate PISA tulemustega riikide seas seda ei esinenud.

NOORTEPOLIITIKA VASTUTUS

Üldjuhul on nii Soomes, Eestis kui ka Hollandis noortepoliitika ja noorsootöö kujundamise protsessid sarnased. Kõigis korraldab noorsootööd kohalik omavalitsus, kes üldjuhul peab hakkama saama oma sissetulekuallikatega, vaid mõnel juhul toetab ka riik kohalikke omavalitsusi. Üldiselt on üks ministereerium, kes tegeleb noorsootöö ja noortepoliitikaga, kuid ministereeriumite valdkonnad varieeruvad – haridus, kultuur, teadus, noored ja sport – ning neil on olemas oma noorteosakonnad, kes tegelevad noortevaldkonnaga spetsiifiliselt. Koostööd tehakse paljude sidusministereeriumitega ja partnerorganisatsioonidega, kus poliitikat kujundatakse, ning seda igas riigis.

Soomes on olemas regionaalsed bürood või agentuurid, mis vastutavad regionaalsel tasandil konkreetsete teemade rakendamise eest. Need meenutavad mõnevõrra Eestis 1. jaanuaril 2018 töö lõpetanud maavalitsuste süsteemi. Sarnane on ka natuke Hollandi süsteem, kus 2015. aastani olid provintsid need, kes tegelesid noorsootööga, kuid nüüd on selleks kohalikud omavalitsused.

Holland on noortevaldkonna vastutuselade mõistes hoopis erinev, kuna seal ei ole üht ministereeriumit, mis vastutaks noorsootöö või noortepoliitika eest, vaid hoopis neli erinevat. See on sarnane natuke ka Soomega, kus on küll üks vastutav ministereerium, kuid noortevaldkonna teemad on killustatud ja igas ministereeriumis on mingi teema, mis on noortevaldkonnaga seotud.

Türgi ja Küprose puhul ei ole andmeid, kas noorsootööd korraldatakse kohalikul tasandil või mitte. Rumeenia kohta saab öelda, et noorsootööd korraldatakse maakondlike noorte- ja spordistruktuuride kaudu, kes vastutavad programmide täitmise eest. Valdcondlik jaotus on sarnane edukate PISA riikidega. Kõikides riikides on olemas noorsootöö strateegilised eesmärgid ühel või teisel kujul, mille järgimiseks on olemas seiresüsteemid – kellel rakendusplaanid, kellel lihtsalt kuluaruanded ja juhuslikud sisulised analüüsid. Türgis ja Küprosel on olemas noortenõukogu, kes teeb ettepanekuid, et muuta tegevusi ja koordineerida valdkonda laiemalt. Sarnane ülesanne on antud Rumeenia maakondlikele struktuuridele.

Võib öelda, et suurim sarnasus edukate PISA riikide vahel on noorsootöö korraldamine kohalikul tasandil, kes valdavalt ise noorsootööd ja noortepoliitikat ka rahastab. Ebaedukate riikide põhiline sarnasus on see, et nende noorsootöö korraldus on keeruline, vastutus on hajuv või on koordineeritud maakondlikul tasandil.

Otseselt pole võimalik nimetada mingeid tegureid, mis kindlustaksid PISA testides head tulemused. Mingisugune seos kehvade tulemustega võib olla seotud noorsootöö praktilise korraldusega – ebaedukates riikides oli korraldus kas segane või suunatud maakondlikule tasandile, samal ajal kui edukad riigid korraldavad noorsootööd kõik kohaliku omavalitsuse kaudu. Seega on võimalik oletada, et noorsootöö korralduse selgus ja noorsootöö korraldamine võib noorele kaasa tuua PISA testides kõige lähemal tasandil positiivsed tulemused.

VALDKONDADEÜLENE KOOSTÖÖ MINISTEERIUMITE VAHEL

Kõik riigid – Soome, Eesti ja Holland – teevad tugevat valdkondadeülest koostööd ministeeriumite vahel. Võib öelda, et süsteemid või mehhanismid on igal pool mõnevõrra erinevad, kuid koostöö on igal pool tähtis. Soomes jagab ministeeriumite koostöö ja vastutuse ära riiklik noorsootöö ja noortepoliitika programm, kus eri tegevuste eest vastutavad eri ministeeriumid. Eestis on valdkondadeülene koostöö (noorte)poliitika üks alustalasid. Igasuguste arengukavade koostamist või kavandamist peab arutama kõikide osalistega, sh teiste ministeeriumitega, ning kõigil on võimalus sekkuda. Hollandis on ministeeriumiteülene juhtimissüsteem, mistõttu ongi kogu koostöö igal juhul valdkondadeülene ning nelja ministeeriumi vaheline.

Türgi ja Küprose seadustes on kirjas, et ministeeriumid peavad omavahel tegema valdkondadeülest koostööd, kuid senini on see pigem olnud juhuslik ja vajaduspõhine. Rumeenias kasutati omavahelist koostööd juba noortestrategie koostamisel, kuid samas toodi välja, et uue noorteseaduse loomise komisjoni ei ole kaasatud noorte- ja spordiministeeriumit, kes valdkonna eest vastutab.

Youth Wikisse tehtud ülevaadete põhjal on kerkinud esile see, et edukates PISA riikides toimib ministeeriumite koostööpraktika väga hästi. Türgi, Küprose ja Rumeenia puhul jääb mulje, et paberile on tööpõhimõtted kirja saadud, kuid praktikasse need rakendada ei ole veel kas jõudnud või rakendatakse vajaduse järgi. Kaudselt võib sellest järeldada, et riigid, kus ministeeriumid töepoolt omavahel koostööd teevad, on PISA testides suurema tõenäosusega edukamad, kui need riigid, kes teevad koostööd pigem juhuslikult või üldse mitte.

TÕENDUSPÕHINE NOORTEPOLIITIKA

Kõikides riikides kasutatakse tõenduspõhist noortepoliitika kujundamist ning teatud määral teevad noorteuurijad ja noortepoliitika kujundajad ka omavahel koostööd – kus rohkem, kus vähem. Kõigis kolmes edukas riigis on olemas noortemonitor või noorte eluluu kirjeldav andmebaas, kus regulaarselt seiratakse ja uuendatakse noorte kohta käivaid andmeid. Võib öelda, et pigem kasutatakse noortepoliitika või üldse eri poliitikate kujundamisel enamasti tõenduspõhist lähenemist. Noortevaldkonna uuringutesse paigutatakse raha kõige enam Hollandis ja Soomes ning kõige vähem Eestis.

Türgis, Küprosel ja Rumeenias on valdkonna alusdokumentidesse (seadused, programmid, strateegiad) pandud kirja, et noortepoliitikat tuleb kujundada uuringute tulemuste järgi. Nii nagu valdkondadeülese koostööga, tundub, et kahjuks jääb mitmel pool tõenduspõhise poliitika kujundamine ainult paberi tasandile. Türgis on olemas noortestatistika ülevaadet, kuid kahjuks ei selgu, kas ja kuidas neid poliitika kujundamises kasutatakse. Küprosel ei koguta noorte kohta statistikat ja hetkeolukorra kaardistusi tehtud ei ole, kuid olemas on noorteuurijade kogukond ning regulaarne koostöö uurijate endi vahel. Rumeenias on olemas küll noorteuuring, mida korraldatakse iga kahe aasta järel ja noortevaldkonna uuringute programm, mida rahastatakse, kuid mis on nii üldsõnaline, et tekkinud on ka rumeenlastel endal segadus, mis nende uuringute tulemustega tehakse ja kuidas see poliitika kujundamisele kaasa aitab.

Edukate ja ebaedukate PISA riikide põhiline erinevus ülevaadete põhjal on tõenduspõhise noortepoliitika reaalne eksistents – edukates riikides on see olemas nii paberil kui ka praktikas, ebaedukates riikides jääb see kahjuks vaid paberi piiresse. Kaudselt võib öelda, et tõenduspõhise noortepoliitika praktikasse rakendamine võib suurema tõenäosusega tuua PISA testides paremaid tulemusi.

NOORTEPOLIITIKA RAHASTAMINE

Kõige selgem noortevaldkonna rahastamise süsteem on Soomes, kus on väga täpselt võimalik näidata, kui suures mahus rahastab riik eri noorsootöö tegevusi ning kui palju kasutatakse Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) vahendeid. Soomes tuleb 78% noorsootöö rahastusest hasartmängumaksude kaudu ning ülejäänud haridus- ja kultuuriministeeriumi riigieelarvest. Hasartmängumaksude seos tuleb välja ka Eesti noortevaldkonna rahastamisest, kus mitmed suurprojektid on rahastanud Hasartmängumaksu Nõukogu (nt laagrid, malevad või huvikoolide vahendid). Eestis on noortevaldkonna rahastus üsna keeruline ning täpseid arve esitada pole võimalik. Antud on inditseeri-

vad summad, mis tunduvad olevat võrreldes Soomega ebaoproportsionaalsed (68,6 miljonit eurot Soomes vs. 13 miljonit eurot Eestis). Lisaks on Soomes ja Eestis ka Euroopa Sotsiaalfondi rahastus, mille summad varieeruvad. Kõige suurem ESF-i tugi on Soomel, kus kogu programmi maksumus koos kaasfinantseeringuga on 995 miljonit eurot. Eestis pole summat koos kaasfinantseeringuga täpsustatud, kuid Eestis lisanduvad ka Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra rahastuse mehhanismid. Noorsootöö korraldamiseks annab rahastust kohalikele omavalitsustele ainult Soome – igal pool mujal rahastab KOV ise noorsootööd ja noortepoliitikat ning tehakse seda täpselt nii, nagu ise soovitakse. Kõige keerulisem on noorsootöö rahastamine Hollandis, kus praegune korraldus nelja ministeeriumi vahel on veel üsna värske, mistõttu on võimatu üldse mingeid inditseerivaid summasid nimetada, mis annaksid aimu, kui palju üks või teine ministeerium raha noortevaldkonda investeerib.

Türgi, Küprose ja Rumeenia noortevaldkonna eelarveid ei ole eraldi esitatud. Türgile ja Küprosele tuleb raha vajaduspõhiselt ministeeriumi üldeelarvest, noortepoliitikale pole eraldi kulurida arvestatud. Erasmus+ vahendeid kasutatakse Türgis ja Rumeenias, kuid Küprosel ei ole Euroopa Liidu rahastuse kasutamises üldse mingit ülevaadet. Samuti pole neil ka rakendusplaani, mis määraks, mida rahastatakse. Rumeenias jagatakse raha põhiliselt maakondlikele struktuuridele, kes rakendavad noortevaldkonna programme. Lisaks peavad oma rahastuse leidma ka kohalikud ja maakondlikud omavalitsused, kuid selle kohta pole informatsiooni, kui palju nad noortevaldkonnale raha eraldavad.

Võib öelda, et rahastusskeemid on nii edukate kui ka ebaedukate PISA riikide vahel üsna erinevad ning neid võrrelda on suhteliselt keeruline. Seostest saab esile tõsta, et enamikus edukates riikides on noortevaldkonna rahastamine üldjoontes selge ja teada on ka see, kui suures mahus midagi rahastatakse. Kehvemate tulemustega PISA riikides ei ole üldiselt eelarved teada, ei teata, mida rahastatakse või rakendusplaanidel puuduvad osaliselt rahastusmehhanismid.

PIIRIÜLENE KOOSTÖÖ

Kõige enam on rahvusvahelise koostööga seotud kokkuleppeid Soomel ja Eestil, mitmed neist on ka omavahelised. Hollandi puhul ei ole väga palju koostööleppesid nimetatud, põhilised on seotud Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni eri programmidega. Võib öelda, et suurem osa piiriülesest koostööst on suunatud eelkõige kogemuste vahetamisele. Nii Eesti kui ka Holland on oma piiriülese koostöös nimetanud Euroopa Liidu eesistumise, mis on mõlemas riigis olnud väga tähtsad sündmused (vastavalt 2017. ja 2016. aastal).

Türgil, Küprosel ja Rumeenial on olemas koostöölepped või –protokollid ning kõik teevad piiriülest koostööd. Türgil on koostöölepped seotud põhiliselt noortevahetuste, kultuuridevahelise õppimisega, Küprose koostöö on suunatud kahepoolsete suhete toetamisele ning Rumeenia koostöölepped on seotud põhiliselt noortevahetustega. Türgi korraldab ka rahvusvahelist noortelaagrit, kus osaleb üheksa eri riiki. Kõik osalevad eri Euroopa Liidu tasandi koostöövõimalustes.

Võib öelda, et piiriülest koostööd teevad mingil määral kõik – nii edukad kui ka ebaedukad PISA riigid. Edukus ja rahvusvahelise koostöö hulk ei ole omavahel suure tõenäosusega kuidagi seotud, kuna nii kehvide kui ka heade tulemustega riigid võivad teha (nii vähe kui ka palju) rahvusvahelist koostööd ja ühiseid mustreid siinkohal välja ei joonistu.

KOKKUVÕTE

Kõikides artiklis käsitletud riikides on noorte sihtrühm väga erinev ning konkreetseid sarnasusi seetõttu nimetada pole võimalik. Kõigis edukates riikides kattub ainult käsitlus lapseast, mis on igal pool kuni 18. eluaastat.

Noortevaldkonna seadusandluse mõistes on eesotsas kindlasti Soome, kuna neil on noorsootööd puudutav seadus olemas juba 1970ndatest. Mujal hakati seadusi looma 1990ndate lõpus või Hollandi puhul lausa mõned aastad tagasi. PISA ebaedukate riikide puhul võib täheldada, et nende seadusandlus on noortevaldkonnas tekkinud põhiliselt viimase 7–12 aasta jooksul. Kui võrrelda ka PISA uuringu tulemusi, on Soome neist kolmest kõige ees, seejärel järgneb Eesti ning viimasel kohal edukatest riikidest on Holland. Võiks öelda, et Türgis peaks PISA tulemuste järgi olema seadusandlus kõige noorem, kuna tulemused on kõige kehvemad. Tegelikkus on aga pisut erinev – näiteks Küprosel pole üldse noorsootöö seadust ja pole lähiajal ka plaanis koostada. Seega saab öelda, et seadusliku poole olemasolu või raamistike loomise aeg ei ole otseselt PISA tulemuste eduga kuidagi seotud.

Noortevaldkonna programmid on olemas kõigil peale Hollandi ja Türgi, kus eesmärgid on seadustesse kirja pandud. Üldjuhul on programmidesse võetud 4–5 suuremat suunda, millele keskenduda ning selle abil tehakse eri tegevusi, et täita eesmärgi. Kõikides edukates riikides korraldab noorsootööd peamiselt kohalik omavalitsus (KOV), kes peab endale ise rahastust leidma maksude või muude sissetulekutena. Soome on ainus riik, kes KOV-e lisaks rahaliselt toetab. Ebaedukates PISA riikides on noorsootöö korraldus veidi segasem ning suunatud maakondlikule tasandile. Ka noortevaldkonna rahastamine on viimaste puhul üsna ebaselge ning ka valitsusel pole selget pilti, kuhu ja kui palju raha läheb.

Kõikides riikides on üks või enam ministeeriumit, kes vastutavad noortevaldkonna toimimise eest – Hollandis on neid suisa neli. Ministeeriumid teevad koostööd mingil määral kõikides riikides, kuid ebaedukates riikides on joonistunud välja muster, kus on see koostöö kirjas vaid paberil. Seega võib öelda, et nendes riikides on praktiline ministeeriumiteülene koostöö pigem puudulik. Kui ministeeriumid teevad omavahel rohkem koostööd, sh noortevaldkonna küsimustes, on nad rohkem kursis ka muude noori puudutavate elualadega ja seetõttu on ka hariduspoliitilised otsused noortest rohkem inspireeritud, mis võivad tuua kaasa paremad tulemused PISA testides. Tõenduspõhise noortepoliitikat viljeletakse paberil kõikides artiklis käsitletud riikides ning mingil määral teevad omavahel koostööd ka iga PISA eduka riigi teadlased, praktikud ning poliitikakujundajad. Kehvade tulemustega riikides kahjuks ongi tõenduspõhise noortepoliitika kujundamine paberil, sest päriselt ei kaasata uurijaid poliitika kujundamisse või ei ole selge, kuidas saaksid uuringute tulemused mõjutavad poliitika kujundamist. Noortevaldkonna uuringute rahastus varieerub kõikide artiklis käsitletud riikide vahel päris palju ning ei ole konkreetseid seoseid, mis ütleksid, et suurem rahastus tooks valdkonda paremad tulemused tõenduspõhisuse rakendamises.

Üldine noortevaldkonna rahastamise süsteem on kõikides riikides erinev. Edukate PISA riikide puhul on rahastamise süsteem üldiselt selgem, kuid on ka erandeid, nt Hollandis on noortevaldkonna korraldussüsteem üsna uus, mistõttu rahalisi panuseid ei osata nimetada. Kõige selgem süsteem on Soomes ning nende rahastus noortevaldkonda on ka kõige suurem. Enamik edukaid riike kasutavad rahastusallikana ka Euroopa Sotsiaalfondi vahendeid, ebaedukate riikide puhul seda välja ei tule. Sama on ka Hollandiga, kes pole oma ülevaadetes ESF-i vahendeid märkinud. Seetõttu ei saa rahastuse suurus mingeid konkreetseid seoseid välja tuua.

Piiriülest koostööd teevad mingil määral kõik artiklis käsitletud riigid – kas Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjoni tasandil või on eraldiseisvad kahe- ja mitmepoolsed koostöölepped. Nii edukate kui ka ebaedukate riikide seas on neid, kellel on väga palju koostööleppeid rahvusvahelisel tasandil.

Võib öelda, et kõige silmapaistvama ja selgema arenguga on noortevaldkonnas olnud Soome, mis võib selgitada tema esikohta Euroopa Liidu PISA uuringute tulemuste nimekirjas, järgneb Eesti. Holland on neist kolmest riigist ka PISA uuringutes kolmandal kohal EL-i Youth Wikis osalenud riikide seas ning nende noortevaldkonna ülesehitus on samuti alles üsna värske. Kehvamate PISA tulemustega riikide seas saab tuua esile asjaolu, et neil kõigil eksisteerib noortevaldkonnas teatud määral segadust.

Vaadeldud andmete põhjal saab järeldada, et üldjuhul on enamik edukatest PISA riikidest ka noortevaldkonnas pigem arenenud kui vähearenenud riigid. Noortepoliitikate võrdluse tulemusena on keeruline tuua esile väga otseid seoseid, mis ütleksid, et noortepoliitika konkreetsed suunad kindlustavad head tulemused PISA testides. Kaudselt joonistusi välja kolm teemat, mis võivad, aga ei pruugi viidata asjaoludele, mis toovad paremaid tulemusi.

Esiteks saab tuua esile noortepoliitika eesmärgid või suunad. Edukatel PISA riikidel on noortepoliitika suunad selgemad kui ebaedukatel. Sealjuures viimastel on eesmärkides joonistunud välja ka n-ö hügieeninõuded, mis edukates riikides on juba kaetud.

Teiseks joonistus välja ministeeriumiteülene koostöö. Edukates riikides oli see olemas nii alusdokumentides kui ka praktikas, kuid ebaedukates riikides jäi koostöö pigem dokumentide tasandile ning praktikasse see ei raken-dunud. Seega võib öelda, et kui ministeeriumid teevad omavahel koostööd noortevaldkonna seotud teemadega, teevad nad ka kaalutletumaid otsuseid hariduspoliitikas, mis omakorda võivad mõjutada PISA testide tulemusi.

Kolmas teema, mis esile tõusis, on tõenduspõhise noortepoliitika kujun-damine, mis edukates riikides rakendus taas ka päriselt praktikasse, kuid kehvemate PISA tulemustega riikides kahjuks praktikasse ei jõudnud. Pigem on segadus, kas ja mida noortevaldkonna uuringute tulemusena muutub, või kuidas neid poliitika kujundamises kasutatakse.

Järeldusena saab öelda, et kui riigid kasutavad reaalselt tõenduspõhist lähenemist, tehakse ka paremini läbimõeldud otsuseid, mis võivad kanduda üle ka PISA tulemuste edukusele. Siiski tuleb nentida, et kõik seosed, mis artiklis välja on toodud, on siiski kaudsed ning need võivad, aga ei pruugi suurema tõenäosusega tuua PISA testides noorte kõrgemaid tulemusi.

KIRJANDUS

EACEA. (2018). *Youth Wiki*. Kasutamise kuupäev: 31. mai 2018. a., allikas EACEA: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/youthwiki>

Haridus- ja Teadusministeerium. (2018). *Noortevaldkond*. Kasutamise kuu-päev: 31. mai 2018. a., allikas Haridus- ja Teadusministeerium: <https://www.hm.ee/et/tegevused/noortevaldkond>

Haridus- ja Teadusministeerium. (2018). *PISA*. Kasutamise kuupäev: 31. mai 2018. a., allikas Haridus- ja Teadusministeerium: Haridus- ja Teadusminis-teerium

OECD. (2018). *PISA 2015 Results in Focus*. Kasutamise kuupäev: 31. mai 2018. a., allikas <http://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>

TRUDI COOPERI ARTIKLI REFEREER- ING JA ÜHE NOORSOOTOO MUDELI ANALÜÜS EESTI KONTEKSTIS

HEILI GRIFFITH

Tallinna Spordi- ja Noorsooamet, Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrant (2018)

ANNOTATSIOON

Siinses artiklis on tehtud refereering T. Cooperi artiklile „Models of youth work: a framework for positive sceptical reflection“, mis on ilmunud 2012. aastal ajakirjas Youth & Policy. T. Cooper käsitles eri noorsootöö mudelid, mida selles artiklis kirjeldatakse. Ta vaatles Suurbritannia, Austraalia ning Iirimaa noorsootöö mudelid. Lisaks artikli refereeringule püütakse näidata, kuidas saaks T. Cooperi toodud noorsootöö mudelid rakendada Eesti kontekstis. Artikli autor nimetab näite Iirimaa noorsootöö mudelist ja analüüsib seda Eesti kontekstist. Selle artikli eesmärk on uuendada huvi noorsootöö teooria loomise vastu ning alustada uuesti arutelu noorsootöö mudelite üle. Töös kasutati positiivset skeptitsismi refleksiooni, et hinnata nelja olemasolevat mudelit ning näha, kas tulevikus on vaja uusi noorsootöö mudelid. Selleks, et olemasolevaid mudelid parandada, on autori arvates vaja ulatuslikku kvaliteetset süstemaatiliselt kogutud andmestikku noorsootöö praktikate, sealhulgas strateegiate, väärtuste ja protsesside kohta.

Võtmesõnad: noorsootöö mudelid, Suurbritannia noorsootöö, Austraalia noorsootöö, Iirimaa noorsootöö

SISSEJUHATUS

Järgnev T. Cooperi artikli refereering käsitleb Briti mõjutustega nelja noorsootöö mudelit, mis on raamistikuks positiivsele skeptitsismi refleksioonile. T. Cooperi töös kirjeldatakse kahte Suurbritannia mudelit, ühte Austraalia ning Iirimaa mudelit. Nende mudelite eesmärk on lihtsustada keerukaid kontseptsioone ja teha need arusaadavamaks. Hea mudel sisaldab eesmärgi täitmiseks vajalikke elemente ning välja on jäetud need elemendid, mis eesmärki ei täida. Samuti on hea mudel justkui kaart, milles on kõik oluline olemas ja ebaoluline informatsioon välja jäetud.

Positiivne skeptitsismi refleksioon toetub kahele teorialele ja tähendab, et kahtlemine ja kahtluse alla seadmine on noorsootöös oluline ning seda nähakse positiivsena, kuna selle kaudu on võimalik noorsootöö mudelitel ja noorsootööl areneda. Seda eriti, kuna noorsootöö praktika viiakse ellu lähtudes inimese subjektiivsusest, mida on vaja aeg-ajalt kontrollida distsiplineeritud refleksiooni ja eneserefleksiooni kaudu.

Uute noorsootöö mudelite järgi on suur vajadus, et arendada noorsootöö haridust, milleks oleks kasulik just rahvusvaheline kogemus. See aitaks paremini mõista eri riikides kasutusel olevaid noorsootöö mõisteid ning võimalikke alternatiivseid noorsootöö vorme. Lisaks oleks parem ülevaade ja arusaam sellest, millised on noorsootöö ning teiste valdkondade piirid ja kattumiskohad. Seega vaadeldakse siinses artiklis lähemalt T. Cooperi toodud noorsootöö mudelid ja püütakse seda rakendada Eesti kontekstis. Töö algab T. Cooperi artikli refereeringuga, kus esitatakse kokkuvõtte neljast mudelist. Seejärel vaadeldakse positiivset skeptitsismi refleksiooni, mis aitab hinnata nelja olemasolevat mudelit ning näha, kas tulevikus on uusi noorsootöö mudelid vaja. Artikli lõpus nimetab autor Iirimaa noorsootöö mudeli näite ja analüüsib seda Eesti kontekstist.

T. COOPERI ARTIKLI REFEREERING

Post-heaolu riigis (*post-welfare state*) vajavad noorsootöötajad eri mudelid oma töös selleks, et nii poliitikutele kui ka avalikkusele selgitada arusaadavalt enda töö eesmärki ja selle väärtust ühiskonnale. 20. sajandi lõpul töötati välja mitmeid eri mudelid, kuid tänapäeval on vaja juba uusi, mis vastaks praegustele vajadustele. T. Cooper loob raamistiku positiivsele skeptitsismi refleksioonile (*positive scepticism reflection*), millele toetudes antakse ülevaade neljast noorsootöö mudelist, mis loodi 1978. ja 1994. aastate vahel. T. Cooperi töö eesmärk on identifitseerida, kas ja millisel moel on need mudelid tänapäeval relevantset, ning kui palju teoreetilist tööd on vaja teha selleks, et noorsootöö saaks vastata 21. sajandi katsumustele.

Noorsootöö jätkumist ei saa 21. sajandi post-heaolu riigis eeldada. Selle keskus sõltub sellest, kas poliitikud näevad positiivset seost noorte ja kogukonnatöö ning enda poliitiliste eesmärkide vahel. Kõrvaltvaatajad peavad mõistma ja

hindama noorsootöötajate panust. Noorsootöötajatel on vaja vahendeid, millega enda praktikad vajaduse korral taasluua ja samal ajal säilitada enda põhiväärtused sellisel moel, mis on kasulikud ning vajalikud muutuvates sotsiaalsetes olukordades. Tänapäevaseid mudelid aitavad noorsootöötajat tema töös, kuid praegu sellised mudelid puuduvad.

Refereeritav artikkel käsitleb nelja Briti mõjutustega noorsootöö mudelit (*British-influenced youth work*) – kahte Suurbritannia, ühte Austraalia ning Iirimaa mudelit.

1. Kaks Suurbritannia mudelit

Butters ja Newell (1978) toetusid oma mudeli väljatöötamisel ajaloole ja epistemoloogiale ehk teadmiste teooriale. Nende mudeli järgi saab noorsootööd jagada kolmeks otsesele ajateljele paigutatavaks ajastuks – ajalugu/minevik, olevik ja tulevik. Mudeli autorid väitsid, et neid ajastuid saab väga selgelt määratleda ja nende vahel on selged piirid.

I ajastu – 19. sajandi lõpp ja 20. sajandi algus – noorsootöö oli mõjutatud peamiselt sotsiaalse integratsiooni (*social integration*) katsumustest ja peamine domineeriv strateegia oli iseloomu kujundamine (*character building*).

II ajastu – tol ajal „kaasaegne“ ajastu oli sotsiaalse hariduse repertuaari arenguetapp (*Social Education Repertoire (SER) stage of development*). Selle ajastu puhul nimetasid Butters ja Newell kolm eri noorsootöö lähenemist. Nad väitsid, et iga lähenemine kasutas peamiste ühiskonna probleemide lahendamiseks eri teoreetilist analüüsi (*theoretical analysis*), ja seetõttu olid ka strateegiad eesmärkide saavutamiseks erinevad.

Nad väitsid, et ühiskonna analüüs, mis põhineb kultuurilisel pluralismil (*cultural pluralism*), tähendas, et strateegia toetus kultuurilisele kohanemisele (*cultural adjustment*). Analüüs, mis põhines struktuurilisel funktsionalismil (*structural functionalism*), tähendas, et strateegiad toetusid kogukonna arengule (*community development*) ning analüüs, mis põhines konfliktiteoorial (*conflict theory*), tähendas, et strateegiad keskendusid institutsionaalsetele reformidele (*institutional reform*).

III ajastu – tol ajal „tulevik“ – enese-emantsipatsioon (*self-emancipation*), radikaalne paradigma (*radical paradigm*). Nende mudeli tuleviku ajastu analüüs põhineb kriitilisel sotsioloogial (*critical sociology*), mille strateegia põhineb enese-emantsipatsioonil (*self-emancipation*) ja mille meetod on kriitiline pedagoogika (*critical pedagogy*).

1988. aastal esitles M. K. Smith alternatiivset noorsootöö mudelit. Smithi arvates ei olnud Buttersi ja Newelli mudel piisavalt praktikaga seotud ning oli liialt intellektualiseeritud. Smithi meelest ei olnud nende mudelil ka esitatud piisavalt noorsootöö praktika traditsioonilisi valdkondi. Tema mudeli üks printsiipe oli kasutada neid traditsioone, mida kasutasid ka praktikud. Tema argument selleks oli järgnev: kui kasutada tunnustatud traditsioone, siis peegeldab mudel noorsootöö praktikat.

Smithi mudel eristas professionaliseeritud ja liikumispõhist noorsootööd. Viimase juures nimetas ta sotsiaalsed ja vaba aja tegevused – need, kus sotsiaalne läbikäimine ning vaba aja tegevused on noorsootöö peamine eesmärk. Lisaks veel teised liikumispõhised noorsootöö vormid ehk need, mis kujundavad noore isiksust, ja poliitilised organisatsioonid, kus sotsiaalseid ning vaba aja tegevusi on kasutatud selleks, et saavutada teisi eesmärke.

Smith ütleb ka, et Buttersi ja Newelli mudel ei sisalda heaolu (*welfare*) traditsioone. Smith lisas selle professionaalse noorsootöö valdkonda ja päästva (*rescuing*) noorsootöö rohkem liikumispõhise noorsootöö alla.

Hiljem juhtis Smith tähelepanu sellele, et oma esialgses originaalmudelis ei olnud ta nimetanud kiriku noorsootööd, kuid ütleb, et selle võib paigutada kas poliitilise traditsiooni alla või lisada eraldi traditsioonina „religioosne formatsioon“.

2. Iiri mudel

Hurley ja Treacy kasutasid noorsootöö mudeli selgitamiseks sotsioloogilist raamistikku, mille arendasid 1979. aastal välja Burell ja Morgan. Iirimaal on noorsootöö struktuur seotud tihedalt haridusega. Hurley and Treacy nimetavad oma mudelis ideoloogilised dimensioonid ning selle, kuidas iga eri lähenemine analüüsib noore inimese vajadusi, ja kuidas igal lähenemisel on omad võtted programmidele, nagu oskuste arendamine, rekreatsioon, poliitiline kasvatus, tööalane treening, kunstid ning loominguilisus. Oma mudelis tõstavad nad esile ka iga lähenemise praktilised tagajärjed, noorsootöö tähtsuse ja protsessid, struktureerituse ning noorte ja ühiskonna soovitud tulemused. Näiteks kirjeldavad nad, et kui noorsootöö lähtekohaks on radikaalsed muutused ja kriitiline ühiskonnaõpetus, siis noorsootöötaja on kui võimaldaja, teadlikkuse tõstja ning kriitiline sotsiaalne analüüsija. Seetõttu on noortel inimestel võimalus analüüsida ja hinnata alternatiive ning muuta enda maailma, kui nad seda soovivad. Kui aga noorsootöö lähtekohaks on iseloomu kujundamine, siis noorsootöötaja on kui eeskuju või korraldaja, ning noored arendavad endas distsipliini.

3. Austraalia mudel

Austraalia mudelis on kuus eri lähenemist, mis sõltuvad kas sekkumise viisist, poliitilisest ideoloogiast, maailmavaatest või väärtustest. Need eri vormid arenevad pidevalt ja jätkavad kooseksisteerimist. Need kuus lähenemist on ingliskeeles järgnevad: *treatment, reform, non-radical advocacy, radical advocacy, non-radical empowerment ja radical empowerment* ehk eesti keeles rehabiliteerimine, reformimine, mitte-radikaalne eestkostmine, radikaalne eestkostmine, mitte-radikaalne jõustamine ja radikaalne jõustamine. Näiteks rehabiliteerimise poliitiline traditsioon on konservatiivne, kus inimese loomust nähakse pigem negatiivsena ning noorsootöö eesmärk on sotsiaalse kooskõla ja ühtsuse saavutamine.

POSITIIVNE SKEPTITSISMI REFLEKSIOON

Positiivse skeptitsismi refleksiooni raamistik on ehitatud üles kahele teooriale: Davies (2006), kes toob esile kahtlemise olulisuse noorsootöös ja vajaduse pidevalt noorsootöö praktika üle reflekteerida, ning Stermani (1991) töö, kelle valdkonnaks on mudelite olemus. Raamistik on esitletud positiivsena, kuna selle eesmärk on pakkuda välja meetod, mis aitaks noorsootöö mudelitel kriitika kaudu areneda. Skeptitsistlik on raamistik aga seetõttu, et see seab kahtluse alla järeldused, mis on nende mudelite puhul tehtud.

Davies (2006) leiab, et kahtlus ja skeptilisus on olulised noorsootöö teooria ja praktika arendamisel ja täheldab, et refleksioon on noorsootöö praktikas väga oluline. Raamistik on reflektiivne, kuna refleksioon võimaldab nii praktikutel kui ka teoreetikutel süvendada oma teadmisi ja arusaamist noorsootööst. Skeptitsistlik noorsootöötaja kasutab refleksiooni selleks, et olla teadlik ebakõladest ja katkenduslikkusest noorsootöös ning identifitseerida enda maailmavaadet, uskumusi ja eelarvamusi. Davies ütleb, et noorsootöö praktika viiakse ellu inimeste subjektiivsuse põhjal. See subjektiivsus vajab aeg-ajalt kontrollimist ja balanseerimist distsiplineeritud refleksiooni ja eneserefleksiooni kaudu.

Stermani järgi on iga mudeli eesmärk lihtsustada keerukaid kontseptsioone ja teha neid paremini arusaadavaks. Mudelid aga ei esinda tõde sellest, milline maailm on, sest Stermani järgi on kõik mudelid alati vigased või puudulikud. Näitena toob ta selle, et hea kaardi valmistaja ei lisa sinna kõiki väikseid detaile maastikust, sest vastasel juhul oleks kaart liiga keeruline ja suur, et olla kasutajale kasulik. Eri kaardid on vajalikud selleks, et need oleksid eri kasutajatele kasulikud.

Seetõttu leiab Sterman, et mudelid, nagu kaardidki, peaksid olema hinnatud selle järgi, mis on nende kasutatavuse, vajalikkuse ja sobilikkuse eesmärk. Hea mudel peab olema piisavalt ulatuslik, kuid mitte keeruline. Seetõttu on mudelite tegemine pigem kunst kui teadus, sest see nõuab oskust hinnata, mida lisada ja mida mitte. Samal ajal on väga oluline, et iga mudel oleks kriitikaks kättesaadav ja seda peaks olema võimalik kaitsta. Stermani järgi peaks mudeli kõik järeldused olema selged ja teistele igal ajal kättesaadavad. Samuti ütleb Sterman, et mudeli autorid peaksid esitama mitte ainult maailmavaatelised lähtekohad, mis mudelit mõjutavad, vaid ka nende järeldused, miks midagi lisati või välja jäeti.

Seega ei peaks küsimus olema, kas mõni noorsootöö mudel on õige või vale. Peamine edukuse mõõdik võiks olla see, kas noorsootöö mudel on kasulik, et täita selle eesmärk. Kasulik mudel peaks noorsootöös olema selline, mis organiseerib informatsiooni nii, et kõik vajalikud elemendid on selles olemas, ning välja on jäetud selline informatsioon, mis ei vasta mudeli eesmärgile, milleks ta loodud on.

Cooperi neli mudelit on loodud eri eesmärgiks. Samuti on mudeli informatsiooni organiseerimisel lähtutud eri printsiipidest. Näiteks Buttersi ja Newelli mudelis on lähtutud sotsioloogilisest analüüsist, Cooperi ja White'i mudelis aga poliitilistest ideoloogiatest. Cooperi järgi eeldavad kõik neli mudelit, et teooria ja

praktika vahel on seos. Nii Smith kui ka Butters ja Newell tõstavad esile, et nende mudelid on tuletatud noorsootöö praktikast, ning Butters ja Newell alustasid oma mudeli väljatöötamist lähtudes teoreetilisest perspektiivist ning seejärel organiseerisid andmed selle järgi. Ka Hurley ja Treacy ning Cooper ja White alustasid teoreetilisest lähtekohast, mille kaudu vaadelda praktikat. Seetõttu on need mudelid arendatud teooriast praktikasse.

Viimastel kümnenditel on noorsootööd nähtud pidevalt kui ähmast institutsiooni, mis toetab sotsiaalset konformsust, kinnitab ja laiendab noorte inimeste õigusi ning edendab inimese arengut, mis töötab selle nimel nii praktikas kui ka poliitikas, et ühiskond oleks rohkem humaanne. Töös oli mainitud nelja mudeli arendamist selleks, et viidata eri ühiskonna ja poliitilistele tahkudele, mis olid sobilikud tolele ajale. Kuid ajad on muutunud ning positiivse skeptitsismi refleksiooni mudeli järgi (kõik eespool mainitud mudelid, välja arvatud Buttersi ja Newelli mudelid) võivad need veel tänapäeva noorsootööle midagi pakkuda, kui neid kohandada. Smithi meetod, mis kaardistab eri traditsioonid, on kasulik seetõttu, et aitab mõista, kuidas tänapäevased praktikad sobituvad varasemate traditsioonidega. Hurley ja Treacy mudel vajaks autori arvates samuti uuendust, aga samas näitab, kuidas järeldused ja sotsiaalne diskursus kujundavad ühiskonnas noorsootöö eesmärgi ja praktikat. Cooperi ja White'i lähenemine, mis lähtub poliitilisest ideoloogiast ja ühendab selle noorsootöö praktikaga, näitab, kuidas poliitilised maailmavaated mõjutavad riiklikku noorsootööd.

Selle artikli eesmärk oli uuendada huvi noorsootöö teooria loomise vastu ning alustada uuesti arutelu noorsootöö mudelite üle. Selleks oli kasutatud positiivset skeptitsismi refleksiooni, et hinnata nelja olemasolevat mudelit ning näha, kas tulevikus on vaja uusi noorsootöö mudeleid. Selleks, et olemasolevaid mudeleid parandada, on autori arvates vaja ulatuslikku kvaliteetset süstemaatilist kogutud andmestikku noorsootöö praktikate, sealhulgas strateegiate, väärtuste ja protsesside kohta.

Esiteks ilmneb artiklis, et need mudelid on olnud ka väga eraldatud ja iseloomulikud vaid kindlatele riikidele. Rahvusvaheline koostöö oleks selles valdkonnas väga kasulik, kuna see võimaldaks mõista alternatiivseid potentsiaalseid noorsootöö vorme. Teiseks on mudelites kasutusel mõisted, näiteks „isiksuse kujundamine“, mis võivad eri riikides ja kontekstides olla eritähenduslikud. Kolmandaks, mõnes riigis on ikka veel vaja uurida, millised on noorsootöö ja teiste valdkondade piirid ning kattumiskohad. Mudeli arendamine loob võimalusi kirjeldada, kuidas noorsootöö suhestub teiste valdkondadega nagu sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja hoolekande valdkondadega. Kõige viimaseks leiab autor, et noorsootöö mudelite järele on suur vajadus, et arendada noorsootöö õppekava ja haridust.

Järgmisena teeb autor Iiri noorsootöö mudeli Eesti kontekstis kui näidise, kuidas saaks teiste riikide praktikat ja teooriat rakendada, et analüüsida oma riigi noorsootöö mudelit.

IIRI MUDELI ANALÜÜS EESTI KONTEKSTIS

Oma töös näitab Cooper, et neli esitatud mudelit on eelkõige just nendele riikidele iseloomulikud, kus need mudelid on välja töötatud. Siiski võib kõigis mudelites ära tunda ka Eesti noorsootööd.

Cooperi järgi on Iiri mudelis noorsootöö tihedalt seotud haridusega. Ka Eestis võib öelda, et noorsootöö valdkonnas tehakse tihedat koostööd haridusvaldkonnaga. Noorsootöötajad püüavad teha koostööd õpetajatega, et noori igati toetada. Näiteks korraldavad Tallinna Spordi- ja Noorsooameti mobiilsed noorsootöötajad koolides eri projekte ning programme, keskendudes peamiselt noortele, kellel on oht katkestada hariduse omandamine jms.

Iiri mudeli kesksel kohal on ideoloogilised dimensioonid, mille põhjal analüüsib noorsootöötaja noore vajadusi ja mille tõttu koostatakse noorele programmid või tegevused. Näiteks kui noorsootöötaja või tema kolleegid lähtuvad töökohas radikaalse muutuse sotsioloogiast ja subjektivistlikust lähtekohast, siis näevad nad end noorsootöös kui inimesest, kes võimaldab ja tõstab noore teadlikkust. Seetõttu on noorel võimalus analüüsida ja hinnata eri alternatiive ning neil on võimalus muuta enda maailma, kui nad seda soovivad. Kui noorsootöötaja lähtub aga isiklikust arengust ja regulatsiooni sotsioloogiast, siis näeb ta end nõuandaja ja tugiisikuna, mistõttu valmistatakse noori ette aktiivseks osalemiseks ühiskonnas ning arendatakse oskust luua ja hoida suhteid. Kui noorsootöötaja lähtub radikaalse muutuse sotsioloogiast, kuid ei keskendu vaid noore kujundamisele, siis näeb ta end kui radikaalse aktivistina, kes võimaldab noorele oskuseid, mis võivad kaasa tuua sotsiaalsed muutused. Kui noorsootöötaja aga lähtub regulatsiooni sotsioloogiast ja objektivismist, siis näeb noorsootöötaja end kui eeskuju ja organiseerijana, kus noor arendab endas distsipliini.

Iiri mudelist lähtudes võib arvata, et enamik noorsootöötajaid mõtestavad end noorsootöötajana kas isiklike väärtuste või väärtuste ja töö eesmärkide kaudu, mida asutus, kus nad töötavad, kannab. Maailmavaade, isikuomadused ja enda kogemus nooreast mõjutavad seda, kuidas noori soovitakse ja püütakse toetada ning juhendada. Näiteks kui noorsootöötaja on ise olnud ühiskondlikult aktiivne, võib see kogemus mõjutada ka tema tööd ja seda, kuidas ta oma tööd ning noori näeb. Kui tegemist on noorsootöötajaga, kes on aktiivne tegutseja või hoopis väga hea kuulaja, siis ka tema töö (kui tema töö seda võimaldab) reflekteerib seda.

Autor jääb arvamusele, et vähesed noorsootöötajad mõtestavad oma tööd teadlikult või analüüsivad, millised noorsootöötajad nad on, ning milline on nende töö noortega ja kuidas nende lähenemine või nägemus noort mõjutab. Seetõttu oleks väga kasulik selliseid mudeleid rohkem välja töötada, mis aitaks noorsootöötajal end ühiskonnas ja noorte elus analüüsida, enda tööd paremini mõtestada ning seada isiklikke eesmärgi.

KIRJANDUS

Cooper, T (2012). Models of youth work: a framework for positive sceptical reflection. *Youth & Policy* No. 109 September, lk 98–117.